

તાચ્છીમુન્નીસા.

ઐરલે

ઐરતોની તાચ્છીમ.

ભાગ ૩ જો, તથા ૪ થો.

પ્રગટ કરનાર

હાથ ગુલામચ્છી હાથ ધસિમાઈત.

અધિપતી "મહેનખત" અને "તુરેમખત" તફસીર, તોલ્લુ

સ્માચ્છીન, મેચ્છીનગુરુસચ્છી, મદરેમુતીર વીં વીં

૭૬ કાતાઓના કતા.

અમદાવાદ—પાંચપદી.

કોમલ ચાર આતા પોરટેજ ૦/૦ આક્રીકા ૦/-

માહે જમાદીકલ આખર સન ૧૩૨૩ હીં

મુસ્તાચ્છીરી પ્રીન્ડીંગ પ્રેસ—અમદાવાદ.

ઈસ્લામી કીતાબો વીં નું ટુંક લીધું

૧ કુરઆને શરીફની ઉમદા તફસીર અસલ અરબી પુશતુમા આવતો તેની પાછળ તેજ આવતો ગુજરાતી શોબીતા મોટા હરફમાં તથા તરજુમો તે પછી તફસીર તાલીલ વીં વીં થી ભરપુર મોટા ૨૬૦૦ પેજમાં કે જે રોયલ ૮ પેજ ૫૨૦૦ જેજ થયાં તેના દસ દસ સીપારાના ૩ ભાગ છે. પાકા પુઠા સાથે પોસ્ટેજ રજીસ્ટર સુધ્ધા દરેક ભાગના રૂ ૧૦) = ત્રણે ભાગના રૂ ૩૦ = આફ્રીકા વીં મારે પાંચ ભાગ કર્યા છે પોસ્ટેજના તથા બે પુઠાના રૂ. ૪૫ વધારે કુલ રૂ. ૩૪૫ = હીંદુસ્તાનના પાંચ ભાગના રૂ. ૩૪૫ =

૨ અન્માનો પાશે—જેની અંદર ૩૭ સુરા છે, પહેલે અરબી પુશતુમા હરફમાં આવતો અને તેની પાછળ તેજ આવતો ગુજરાતી મોટા શોબીતા ટાઇપમાં તેની નીચે ગુજરાતીમાં તરજુમો અને તે પછી તેની તફસીર છે હદીસો રૂ ૧૫ પોસ્ટેજ ૦) = આફ્રીકાના ૦ =

૩ હદીકઅે શહાદત જેમાં ઉરદુ શીરીન ભાષા ગુજરાતી મોટા હરફમાં ૪૦ મજલીસો છે પાકા પુઠાની મોટા કપ્તી છે. કીમત રૂ ૧૫ પોસ્ટેજ ૦) = આફ્રીકાના ૦ ઉંચા કાગળ વાળીનો રૂ ૧) વધારે.

૪ રાહેનખત માસીક ચોપાન્યુ ઉમદા ઉમદા દીન ઈસ્લામની આવતો હીકાયતો હદીસો કીસ્સા વીં થી ભરપુર ૩૨ પેજમાં નીકળે છે જેનું ૧૩ મું વરસ ચાલે છે વરસ ૧ ના અગાઉથી રૂ ૨)

૫ તુરેઈમાન બે માસીક ચોપાન્યુ ઇમામે હુસયન અં ની મુસ્તી ખતની રીવાયતો મરસીયા તથા સલામ વીં તથા મોઅજ્જા રજાએલ વીં ૩૨ પેજમાં ૧૧ મું વરસ ચાલે છે, વરસે રૂ ૧) આફ્રીકા ૧) = રાહેનખત ન લીએ તેનો રૂ ૦ વધારે.

૬ મેઅરાગુરસઆદાહુ જેમાં રૂબની ખીમારીયોનો "હલાલ છે ભાગ ૧ લે પોસ્ટેજ સાથે રૂ ૨૫ = આફ્રીકા થાત

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૬૭ વર્ષ

પુસ્તકનું નામ તા.અલી મુક્તીશી

વિષય મ ૪૪ : ૮૪૬ : ૫૭

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથોપીરાઈટ-સંગ્રહ

તાં અલી મુન્ની સા.

ભાગ ૩ બે.

બિસમિલ્લાહિર રહમાનિર રહીમ.
નસીહત માટે એક દલીલ ગોઠવેલી રસીક હોકાયત.

(ભારતીયોકાદાર નામની કીતાબમાંથી હન્ટેખાખ.)

મકરણ ૧૧ મું સંદનક.

વર્ષગાંઠની ધમધુમ જવા પછી મીર સાહેબના ઘરમાં
સંદનકરના સામાનનાં તૈયારીયાં થઈ.

બેગમ સાહેબ=(ખાનમ સાહેબને) અલીયા તો
જુદા જુદા દાંડખામાં સર સંદનક જરૂર થાય છે, શેહર-
માં તેના શા રીવાજ છે?

ખાનમ સાહેબ=શેહરમાં તો તેની બારે ચર્ચા છે અને

* આ એક હિંદુસ્થાન અને ગુજરાતના મુસલમાનોની રીવાજ
છે જે કલાંક પ્રસંગો ઉપર પાળવામાં આવે છે અને તે કેવી રીતે
તે તેના આગળ આવતાં વર્ણન ઉપરથી સમજી શકાશે.

તે જારે કુમધામથી કરવામાં આવે છે, પણ મેં જે રીવાજ કીબલમાં કમખાના ઘરમાં જોયા નથી તેમજ બેનો કાંઈ મનાઈ પણ સાંભળી નથી, આપને ત્યાં ક્યારે ક્યારે થાય છે?

બેગમ સાહેબ=અહીંયા તો બુદ્ધીબુદ્ધી રીતે સહનક કરવામાં આવે છે, છાકરાના જન્મ સમયમાં, સત્તામાં, પહેલી વર્ષગાંઠમાં, પછી કોઈ પણ વર્ષગાંઠમાં, નિસ્માદલા-હમાં, સગમમાં, અને છાકરીયોની માત્ર લગ્નકીયામાં, અને કેટલીક જગ્યાએ પહેલાં અને કેટલીક વખતે પછી અને કે-ટલીક વખતે રાંકણમાં દરમિયાન સહનક કરવામાં આવે છે. કોઈ જગ્યાએ ઝરદો કોઈ જગ્યાએ દાળખાત અને દહી હોય છે, સારાં સારાં પકવાનો તૈયાર કરવામાં આવે છે. કોરા વાસણોમાં તે પકવાનો કાઢવામાં આવે છે અને ભા-ણાની કોરો ઉપર મેંહદી મીરસી અને ફુલ ઇત્યાદી મુકવા-માં આવે છે, પણ એવી જગ્યાએ પુરુષ અને છાકરાઓ આવી શકતા નથી, અને સ્ત્રીઓની સહનકનું ખાણું પુરુષો ને આપવામાં આવતું નથી, સ્ત્રીયોના સહનકના ભાણા ઉપર રાતો રૂમાલ, અને પુરુષોના સહનકના ભાણા ઉપર સફેદ રૂમાલ ઢાંકવામાં આવે છે, તે ઉપરાંત જે ખાણું રાં-ધવામાં આવે છે તે સગા સ્નેહીયોમાં વહેંચાય છે. અને મુખ્યત્વે કરીને ન્યાસનું ખાણું એજ બીબાંબો ખાઈ શકે છે. કે જેણીયો પરહેઝગાર અને નમાઝી હોય છે અને જેઓનાં ચાલચલનમાં શંકા હોય છે અને જે સ્ત્રીના બીજી નીકાહ થએલો હોય છે તે ત્યાં જઈ શકતી નથી.

ખાનમરાહેબ=મ' કાંઈ જગ્યાએ એનો અસર જોઈ નથી પણ દરેક જગ્યાએ નહર અને ન્યાઝ થાય છે અને જાહેર રીતે જોતાં તેમાં કાંઈ હરકત નથી, બલકે બરકત થવાના કારણરૂપ છે. કદાચ એ રીવાજનું મુળ એથી રોપાયું હોય કે દીનદાર સ્ત્રીઓએ એમ વિચાર્યું હોય કે અગર અમે હરકતને જમાનામાં હોત તો અમારે ત્યાં આવતાં ટાંકણાઓમાં એ પાક બીબીયાને બોલાવત અને તેઓની ચેવા બજારી લાવત. અગર એમ બનવું અસંભવીત હોત તો તેઓ માટે ખાણું પકાવીને લઈ જાત. પણ તેવો ખાખતો આ સમયમાં બનવા જોગ નથી તેથી તેઓની નહર અને ન્યાઝ કરે છે અને સાદાતોને ખવરાવે છે. આ નીચત કાંઈ ખોટી નથી પણ તેને વાજીમ અથવા સુન્નત કહેવું ખોટું છે. પણ પોતાની શક્તી પ્રમાણે એવું ખાણું તૈયાર કરે કે જે દાખલ કરવા યોગ્ય હોય પણ આ દાખલાત દક્ષીં ઇત્યાદી વસ્તુમાં કાંઈ સારી અને ખાવા અને દાખલ યોગ્ય ગણાય નહીં ઉપરાંત તે ખાણાઓ હીંદુઓના ખાણાઓને મળતા આવે છે માટે તેમાંની દેટલીક વાતો તરક કરવા જોગ છે, અને તેમાં સુધારો વધારો કરવો જોઈએ દાખલા તરીકે માટીના વાસણોમાં જેમાં ખાણું પકાવવામાં આવે છે તે કાઠો નાંખવામાં આવે અથવા તેની તહારત બરાબર રાખવી જોઈએ. જે વાસણો હીંદુ કુંભાર બનાવેલાં હોય તે વાસણોને પ્રથમ હોઝમાં ડુબાવી તહકામાં સુકવવાં જોઈએ જ્યારે સુકાઈ રહે ત્યારે બળી હોઝમાં ડુબાવી પહેલાંની જેમ

કરે. ખાણુ પકાવરાવનારીયો બાહોશ હોવી જોઈએ અને તેઓના હાથ પગ કપડાં ઘટ્યાદી સરવે પાક હોવાં જોઈએ, અને તેણીઓ તહારત અને નખસતને પ્રીછણી શકે અને ગુસલની રીતો જાણતી હોય એવી હોવી જોઈએ અને મેંહદી ખીરસી ઘટ્યાદીના પડીકા ભાણાની કોરે મુકવા એ જોક વાહીયાત બાબત છે અને ફુલ નાંખવામાં હુસ્ન નથી પણ ખુશબોદાર હોવાં જોઈએ પણ હારની આકૃતીમાં હોવાં જોઈએ નહીં, અને બેહતર એ છે કે વાસણોમાં ખાણું કાઢવાની પદ્ધતિમાં તે ઉપર ગુલાબ કેવડો કરતુરી આદી મુગંધીદાર પદાર્થોનો પાત્ર બેસાડવો જોઈએ. અને અગર તે ઉપર રમાલ ઢાંકવો એના હેતુથી છે કે તેના ઉપર ફળ ન ઉડે તો ઢાંકણું ઢાંકવું જોઈએ. અને અગર રમાલ નમાઝમાં ઢાખલ કરવાનો હોય તો તેને ઢાંકવો સામારે જોઈએ વાળાને સુકી દેવો; અને અગર પરદાની નીચતથી છે તો બેઝન વસ્તુઓ મારે પરદાની બહાર નથી; અને સાદાતના કોઈ-રાઓને ત્યાં ન આવવા દવા એ મુખ્યાર્થ છે કેમકે જો જતા-બે ફાતેમા આઠ છવતાં હોત તો પોતાના હુનેથા પરદા કરત નહીં તો પછી આતો નિરજીવ ખાણું છે તેનો પરદા કરવો નહીં. અને એ રીવાજ કે જે સ્ત્રીએ બીજે નીકાહ કીધો હોય તે ત્યાં ન આવી શકે તે પણ તદ્દન ગેર-વ્યાજબી અને અપદીત વાત છે બલકે તેમ કરવાથી શરી-યતતું અપમાન થાય છે. અગર તે સોરત પરહેઝમાર અને શોષા નવાઝની પાજંક છે અને તેણીએ બીજા નીકાહ કર્યા

છે તો શું તે અપવિત્ર થઇ ગઇ? અને તેણે શીયત વિરુદ્ધ કર્યું? “અસ્તગદેરૂલાહ” તેણીએ બીજા નીકાહ કર્યો તેતો ધણું સારું કર્યું. એ રીવાજ તો લીડુઓની બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રીની સ્ત્રીઓમાં છે કે જેણીએ બીજો ધણી લીધો હોય તેણી અપવિત્ર ગણાય. તેઓની પેઠાથી મુસલમાનોએ એ રીવાજ ધારણ કરી લીધો છે. એવી આરતને સહુતકમાં ન આવવા દેવી તે માત્ર અજ્ઞાનતા અને જહાલત છે. જુઓ હજારો રસુલે ખુદા સં જેટલા નીકાહ કર્યા તેમાં એક બે શીવાય બીજા એકે બીજી નહતી કે જેઓના બીજા નીકાહ થયેલા ન હોય. હજારોની સરવે બીજીઓમાં જનાએ ખદીજતુલ કુમરનો મરતબો શ્રેષ્ઠ છે અને ખુદાવંદતઆલા પાસે તેઓની ધણી ઇજ્જત અને આબરૂ છે, તેઓના પહેલાં બે નીકાહ થઈ ચુક્યા હતા અને આપણા હજારોની સાથે ત્રીજો નીકાહ હોતો તો શું તેઓની ઇજ્જત આબરૂ કરતાં આપણી ઇજ્જત આબરૂ વધારે છે? એવી સ્ત્રી કે જેના બીજા નીકાહ થયા હોય અને તે તમાજ રોઝા ઇત્યાદી વાજેઆતની પાઞંદ હોય તે બેશક “સહુતક”માં આવવાની લાયકાત ધરાવે છે.

પ્રકરણ ૧૨ મું લગ્નકીયા.

ફસલ ૧ લી લગ્નકીયાની શુરૂઆત.

બેગમ સાહેબના બે સગાભાઈ તેજ સૈયદઆદના

કસ્યામાં રહેતા હતા થાહટાનું નામ “મીર વિલાયતઅલી” અને નહનું નામ “મીર હીમાયતઅલી હતું; વિલાયતઅલીના દીકરાના વિવાહ મીર હીમાયતઅલીની પુત્રી સાથે થયા હતા, તેઓની સાધારણ સ્થિતિ હતી. લગ્ન પ્રસંગે કિંવા ગમ પ્રસંગે તેઓને સરકાર તરફથી મદદ મળતી હતી, ખન્ને ભાઈઓ પોતાના પુલના લગ્નની શુભ તારીખ ઠરાવવા માટે પોતાની બહેન બેગમસાહેબને બોલાવી, બેગમ સાહેબ ખાનમસાહેબને સાથે લઈ તેઓને ત્યાં ગઈ.

મીર વિલાયતઅલીની સ્ત્રી = તબીયત પુછીને) આવો આપણે દેવડીમાં બેસીયે કે વખત પસાર થઈ જાય. આ સાંભળી ખાનમ સાહેબના કાન ફડક્યા. પછી દેવડીમાં પલંગ બીછાવવામાં આવ્યો; ઘરમાંથી કેટલીક અડઢની દાળ એક ખાટલો એક કથરોટમાં કેટલોક લોટ કેટલાંક હળદરનાં પડીકાઓ બહાર લઈ જવામાં આવ્યાં.

ખાનમ સાહેબ = બહાર કોણ છે? આ સામાન કોના માટે અને કેમ લઈ જવામાં આવે છે?

બેગમસાહેબ = આંગણમાં પડીતણ બેઠા છે તેઓ લગ્નનો શુભ અવસર દીપણમાં બેસે. અને શુંકન તરીકે અર્પણ કરવામાં આવશે.

ખાનમસાહેબ = ત્યારે હું તો રજા લઉં છું. આપ બેસો, આપના ભત્રીજા ભત્રીજાના લગ્ન છે, આપને આપનો અધીકાર છે. મને એવી શાં પડી છે કે હું ખુદા રસુલને મુકી ચડીતત્તી પુજા કરું અને પોતાનું દીન ઇમાન શુભાવું !!

મીર વિલાયતઅલીની સ્ત્રી=ખાનમસાહેબ ! હમાનંતુ' ગુમાવવું કેવું ?

ખાનમસાહેબ=જ્યારે બ્રાહ્મણ પુજવામાં આવે, ખુદાને છોડીને સીતારાઓની તાસીર ઉપર આધાર રાખવામાં આવે દુન્યામાં પહોંચતી ભલામ કે બુરાઈ સીતારાઓથીજ સમજવામાં આવે ત્યારે પછો ઈમાન ક્યાં રહ્યું ?

મીર વિલાયતઅલીની સ્ત્રી=આ કાંઈ નવી વાત નથી. પ્રાચિનકાળથી એ રીવાજ ચાલ્યો આવે છે!! અગર તેથી ઈમાનમાં અડચણ આવતી હોત તો આપણા વડીલો શામાટે એવો રીવાજ જારી રાખત ?

ખાનમસાહેબ=એઅદબી માફ. આપણા વડીલો કાંઈ ખુદા અથવા રસુલ અથવા ઈમામ નહતા કે જેથી આપણે આંખો માંથી તેઓની પૈરવી કરવી વાજીબ સમજાયે, આપણને અલ્લાહ તઆલાએ બુધ્ધી આપી છે, આપણે ભલું શું અને બુરું શું અને ખરું શું અને ખોટું શું તે પીછાણી શકીએ છીએ, માટે જો આપણે આપણી ભલામ અને બુરાઈનો વિચાર ન કરીએ તો તે આપણી મુર્ખાઈ અને ભુલ છે. મેંદાઓ જેમ એક પછી એક ચાલ્યા જાય છે તેમ બુદ્ધીવાળા માણસે પોતાના વડીલોનાજ રસ્તે ચાલવું કેણે કહ્યું છે ? ધારે કે અગર વડીલો દાર પીતા આવ્યા હોત તો શું તમે તેને હરામ ન સમજત? અને તેને હલાલ ગણત ? આપણા વડીલો કાંઈ આલીમ અને મુજતાહેદ નહતા

કે જોડોની આપણે પથરવી કરવી જોઈએ. “આસેજુદવલા”
 બાદશાહની હકુમતની શરૂઆતમાં શરીયત વિરૂધ્ધ ધણી
 બાબતો હતી અને તે સેવાજ અને વડોલોની સમ તરીકે
 મનાતી હતી, શીયાઓમાં ગાણા અને કુખાલીની બેઠકો
 થતી હતી, અહમદ કર્બીરની ગાય થતી હતી, પરીશોનો
 મેળાવડો કરવામાં આવતો હતો, સહારનો ઝંડો, જલવાની
 ની લીડ ઇતવાદી ધણી ધણી બીદઅતો અને શરા વિરૂધ્ધ
 કૃત્ય થતા હતા, તે જગ્યા “જુદરાનમઆબ” મુજતહેદના
 આવવાથી કેમ બંધ થઈ ગયાં ? તે સમયમાં કોઈ તખ્તી-
 યાદારીનું નામ પણ જણવું નહતું, નમાઝ રોકાઈ પણ
 ચોટકા બધા જણોતા નહતા તો પછી હવે કેમ એ વાતો
 કાઢી નાંખવામાં આવી ? એ સહુ તો બાબુએ આપને
 એતો ખબર હશે કે જુદુર્ગ સાદાતો અરબ અને ઇરાનથી
 આવે રહેવા આવેલાં છે, તેઓ હિંદુસ્તાનના હમેશાના
 રહવાવા નથી, લગ્નકીયાઓ પણ થતી હતી તો કહો અ-
 રબસ્તાન અને ઇરાનમાં વાર પડીત પુરાણી ક્યાં હતા કે
 તેઓને શું અવસર પુછતા ? તો બાઇસાહેબ ખરી વાત
 એ છે કે જ્યારે આપણે હિંદુસ્તાનનાં આવ્યા ત્યારે હિંદુ-
 ઓની દેખાદેખી આપણે તેઓના રીવાજો પણ પાળવા
 લાગ્યા, અને એવા વખતમાં અત્રે જગ્યાએ જગ્યાએ આપણા
 નેક અને બદ તારોખો બતાવનારા આપણા આલીમો પણ
 નહતા તેથી લાચાર થઈ હિંદુ પંડીત અને જોશીઓને
 પુછવા લાગ્યા, પણ હવે તમારી લાચારી જતી રહી તમારા

મરમાં તમારા મઝહબનો આલીમ મવજુદ છે તેને પુછી જુવો પંડીત પુરાણીને પુછવાથી શો ફાયદો? મીર વિલાયત-અલીની બીબી આ વીવેચન સાંભળીને ચુપ થઇ ગઇ અક્ષરે બોલી શકી નહીં.

ખાનમ. સાહેબ=દયો હવે હું જાઉં છું;

બેગમસાહેબ=જરા ઉભા રહો હું પણ ચાલુ છું.

ખાનમ સાહેબ=હું હવે જરાવાર પણ રહી શકતી નથી, મને પાન ખાવાના ઇચ્છા થઇ છે અને તરશ પણ મળી લાગી છે, અને હું અહીંયાનું તો ન પાન ખાઇશ ન પાણી પીઇશ.

મીર વીલાયતઅલીની સ્ત્રી=ખાનમ સાહેબ ! શું અમે હીંદુના પંડીતને શુભ ચોખ્ખીયું પુછવાથી હીંદુ થઇ ગયા કે તમે અમારા ઘરનું પાણી અને પાન નજીસ જાણી પીવું આવું હરામ સમજો છો?

ખાનમ સાહેબ=નહીં, પણ મને તમારે ત્યાંની રીત ભાતથી એમ જણાયું કે તમે હીંદુઓથી જરાએ પરહેઝ કરતા નથી, તો તમે હીંદુને ત્યાંનું દુધ ધી મીઠાઇ સરવે ખાતા હશે! માટે મહારે તમારા ઘરથી એહતેયાત કરવો ઘટે છે, આપ માહું ન લગાડતા, શું કંઈ તદ્દન સાચાર છું, ખુદા અને તેના રસુલના હુકમ વીરુદ્ધ વરતી શકતી નથી.

મીર વીલાયતઅલીની સ્ત્રી=શું હીંદુને ત્યાંનું દુધ ધી વીગરે સરવે હરામ છે? અમે તો સાંભળતા હતા કે દુધ ધી મીઠાઇ વીં માં ફાંખ ખાદ નથી.

ખાનમ સાહેબ=(આ શાંભળી ધણું હંશી)•આ તમે કહ્યો એ મસખલો પણ હીંદુઓને ત્યાંનો છે કેમકે તેઓ એ વસ્તુમાં ખાદ્ય ગણતા નથી અને શીઆઓમાં અહારદા મયસુમ અં ના જેઓ દાસ્તદાર અને પાંચ ઉમુલેદીનનો એઅતેદાદ ધરાવનારા છે તેઓ મોઅમીને દી-નકારે, અને જેઓ માત્ર વહદાનીયત, અદલ અને નિયુવત એ ત્રણ ઉમુલનેજ માને છે તેઓ મુસલમાન છે તેઓનો પાક છે. અને જેઓ મુશરીક છે અને ઉમ્મતે મોહમ્મદીની અહાર છે અને ક્યામતનો ઇનકાર કરનારા અથવા શરીયત ઉપર દીકા કરનારા છે તેઓ કાફીર અને નજીસ છે, તેઓને અરેબી સરવે લીની વસ્તુઓ નજીસ અને નાપાક છે અને તેને ખાવો પીવો હરામ છે જેમકે નર્ક વા અને પીશાબ પીવા સમાન છે.

મીર વિલાયતઅલીની સ્ત્રી=અમે તો સાચું કહીએ છીએ કે અમે એવો પરહેજ તો કદી કરતા નહતા.

બેગમસાહેબ=ખોટું ન માનતા હવે તો હું પણ તમારા ધરતું ખાવા પીવામાં અને નહાવા ધોવા અને પહેરવા આદ્યાર્થી એહતેયાત કરીશ.

મીર વીલાયતઅલીની સ્ત્રી=જહેન ! હવે હું એવું શું કરું કે તમે મહારા ધરતું ખાવું પીવું ન છોડો.

ખાનમ સાહેબ=ખુદા આપને સલામત રાખે. હમણું તો તમે માત્ર એટલું કરો કે તમારા ધરમાં જેટલાં કાચી

માટીનાં વાસણ હોય તેટલાં કાઢી નાંખાવો અને ત્રાંખા પીતળનાં વાસણ હોઝમાં ગોતો હમ પાક કરો પાનદાનને યજ્ઞ ધોવવાની ગોતો હયો. કાથા ચુનાને ફેંકી હયો, પાનેને પાણીમાં ગોતો હયો. બાકીની વાતો હું પછી યાદ દેવરાવી-શ, તેણીએ તરતજ પોતાના ઘરના સરવે માટીના વાસણે કાઢી નાંખ્યા, અને ત્રાંખાનાં વાસણ કઢાવી તેને મંજાવી હોઝમાં ગોતો દેવરાવી ઉપયોગમાં લેવા રાખ્યા, અને બેગમ સાહેબને ત્યાંથી કાથો ચુનો મંગાવ્યો ખાનમસાહેબે પોતાના હાથે પાન લગાડ્યાં, પોતે તથા બેગમસાહેબે ખાધાં.

મીરવીલાયતઅલીની સ્ત્રી=હુદન એબધું તો થયું? પણ હવે તારીખ કેવી રીતે મુકરર કર? અને પડીતને આપવા આજે લોટ છત્યાદી કાઢ્યું છે તેને શું કર?

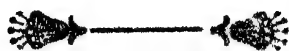
ખાનમસાહેબ=એમાં ગભરાવવાનું શું છે? મીરસાહેબને ત્યાં મોલવીસાહેબ હાજર છે તેઓને પુછી તારીખ ઠરાવો, અને લોટખોટ કાંઈ નહિ સન્તો થઈ ગયો નથી તેને ઉપયોગમાં હયો અથવા જો યોગ્ય ધારેતો કોઈ ગરીબ મોઅમીનને આપી હયો, આ ઉપરથી તે બન્ને જણીયો મીરસાહેબને ત્યાં ગઈયો અને મોલવીસાહેબને શુભ તારીખ પુછી ઠરાવી ખાણું ખાઈ પાછી આવીયો, ખાનમસાહેબે એએક દીવસ પછી કહ્યું કે હું ગામડાઓના રીવાજથી તદ્દન અજાણ છું અને તેઓમાં જહાલતના કારણથી ઘણીં હીંદુઓની રસમો ધુસી જવા પામી છે, હું તે રસમો જાણવા ચાહું છું.

બેગમસાહેબ=હજી આથે શું જોયું અને શું સાંભળ્યું

છે? લગ્નની અને ગમીની એવી એવી વાદ્દીયાત અને નકા-
મી રસમો પેસી ગઈ છે કે ન તેને કાંઈ પત્તા ચાલે છે કે
કેટલાક મળે છે, થોડીક રસમો હું આપને કહું છું બાકીની
તમે જોશો. લગ્નની થોડાક દીવસ અગાઉ કેટલાંક પુરૂષો
અને સ્ત્રીઓ અને છોકરાઓ પોતાની સાથે કેટલાંક ચોખ્ખા,
ગોળ ધી કત્યાદી લઈ કોઈ બગીચામાં જાય છે અને
ઝાડના થડ ઉપર સીંધુરના થાપા મારે છે અને ઝાડ ઉપર
રાતાં નાડાં બાંધે છે, તે ઝાડ ઉપર ચોખ્ખા વેરે છે, ગોળને
બહેલી રહે પછી આંખાના ઝાડની ડાળીયો તોડી સાવી
લગ્નના ઘરનાં છાપરાં ઉપર નાંખે છે અને સ્ત્રીયો ગોળ
અને ચોખ્ખા લઈ ગાતી ગાતીયો કોઈ તળાવ ઉપર જાય છે,
તેમાંના કેટલાક ચોખ્ખા અને ગોળ તળાવના કીનારે મુકે છે
અને તળાવમાંથી મારી ખોતરી ટાપલીયોમા ભરી પાછી
આવે છે અને માટીને ચોકમાં મુકે છે અને તે માટીવડે
ચુલા બનાવે છે અને સ્ત્રીયોની માંગોમાં સીંધુર ચોપડવામાં
આવે છે.

ખાનમસાહેબ=આંખાના ઝાડનું પુજન કરવાનું કાંઈ
કારણ સમજાતું નથી!! (પછી થોડાવાર વિચાર કરી) હા !
હા ! એ પણ હિંદુ લોકોના રીત છે કે તેઓ લીમડાના
ઝાડના ફળને પુજે છે અને સીંજદા કરે છે. તો મુસલમાનો
એ તેની જોડ ઉભી કીધી અને આંખાના ઝાડના ફળને
સ્વાદીષ્ટ નાશી તેને પુજવું શરૂ કીધું પણ એથી શું ફાયદો
છે? તેવો જથ્થો પૂં નહીં, ખેર આ રીવાજનો પત્તા જોવો

દેાય તો “શબ” રામચંદ્રના લગ્ન વિશે લખાયેલા પુસ્તક-
માંથી મળે છે.

ફસલ ર છ પરભાતી વીગેરે.

સવારે અને સાંજરે કેટલીક સ્ત્રીઓ એકઠી થઈ ગીત
ગાય છે અને સવાર સાંજ પાસેથી બરકત માંગે છે. અને
કેટલીક મુસલમાન સ્ત્રીઓ પોતાના ગીતોમાં ખુદા અને તેનું
રસુલનું નામ પણ દાખલ કરે છે.

ખાનમસાહેબ=ખુદા શીવાય બીજા કોઈની પાસે બ-
રકત માંગવી કુફર છે અને કુફરની વાતોમાં ખુદા અને તેનું
રસુલનું નામ દાખલ કરવું એ વધારે ખરાબ છે.

બેગમસાહેબ=લગ્નની ત્રણ ચાર દીવસ પહેલાં ચુલ્હા-
ને લીંપી ગુંપાને તે ઉપર રાત્રી નાડું બાંધે છે અને કઠાઈમાં
પણ નાડું બાંધે છે અને અને તેમાં ગુલગુલા તળે છે.
અને આખી રાત્રી ગાવા બળવવામાં પસાર કરે છે અને તેને
“રતી જગો” કહે છે. સવાર પડે છે ત્યારે કેટલાક સ્ત્રીઓને
ફળી તેમાં ખાંડ ભેળવી પટીકા બાંધે છે જેને હિંદુસ્થાની
ભાષામાં “ખુદા રહમ” નામ આપ્યું છે, પછી રોપલામાં
ગુલગુલા અને ખુદા રહમ લઈને વાજતે ગાજતે મસજીદ
તરફ જાય છે અને ખુદાના ખામનાં ગીત ગાય છે અને સુ-
ખડના છાપા મસજીદનાં મેહરાબમાં મારે છે, અને મસ-
જીદનાં ગોખલાઓમાં ગુલગુલા ભરી દીધે છે અને તેના

મોહરા ગામલા ઉપર કુસનો રહેરો બાંધે છે અને ખુદાની સલામતીની નજર અપાવરાવે છે. પછી પ્રથમની જમ વા-
જતે ગાજતે ઘેર આવે છે. આ રાતને હીંદુસ્તાનીમાં
“ખુદાધરાત” પણ કહે છે.

ખાનમસાહેબ=શયતાને સ્ત્રીઓને બુધ્ધીહીણ બણી
પ્રકાર પ્રકારના કુફરતું શીક્ષણ આપ્યું છે. બોળો સ્ત્રીઓ
તેને ઈમાન અને ઇબાદત સમજી બળવી લાવે છે, ભણા ?
આવી વસ્તુઓ અને મસજીદને શું લાગે વળગે ? મસજીદ
ઇબાદત કરવાં માટે છે કે ગુલગુલા ચઢાવવા સેહરા બાંધવા
અને સીંકુરના છાપા મારવા માટે છે ? તેણીઓ ખુદાને
કુંવારો સમજીને આવી કીયાઓ કરે છે. આમાં પણ
હીંદુઓની રીતને મળતાપણું છે હીંદુઓ પેતાના
મંદીરમાં જાય છે તો મુસલમાનોએ મસજીદમાં
જવું શરૂ કર્યું. અને એવી બાબતોને ઇબાદત સમજીને
કર તો તે કુફર છે. ઘણાં સેહરામાં પણ. આવા રીવાજો
નજરે પડે છે જેને “રતજંગો” કહે છે.

કસસ ૩-૭ સોહાગ.

બેગમસાહેબ=લગ્નના એક હજાર પહેલાં ઘરમાં જે
સહધી મોહરી સ્ત્રી હોય તે રોઝો રાખે છે, રાતરે એક બા-
જોડ મુકે છે તે ઉપર પાણી ભરી એક મારતુ મુકે છે તે
ઉપર વળી પાણીવાળો મારી મુકે છે અને તેને ચુમી દીવામાં .

બાળવા. માટે ધી નાંખી તેના ઉપર મુકે છે અને તેના ઉપર એક રાત્રું કપડું ઓઢાડે છે અને તેને પુલોના હાર પહેરાવે છે એવાં કેટલાંક ધાંધલ કરી રોઝો રાખનાર સ્ત્રી હાથ બેઠી તેની સામે બેસે છે. હિંદુસ્તાની ભાષામાં તેને “નેહર” કહે છે. મીરાસણા. પંછી સોહાગનાં ગાયન ગાય છે. જ્યારે એક સોહાગ પુરો થાય છે ત્યારે પેલી વડીલ બાપ તે તે “નેહર”ને (મઆઝઅલ્લાહ) સીજદા કરે છે. એવી રીતે સાત સોહાગ ગાવામાં આવે છે અને સાત સીજદા થાય છે. ત્યાર બાદ પેલી વડીલ બાપ શરખતવડે પોતાનો રોઝો ખોલે છે. પછી વરરાજને લાવીને બાજો ઉપર બેસાડે છે અને તેના હાથ ઉપર કગનો બાંધે છે અને તેની સાથે એક લોઢાની ચીંટી બાંધેલી હોય છે તેમાં કેટલાંક વાળ હોય છે તે બાંધતી વખતે વરરાજ જરા રીસાય છે, તે વખતે વરરાજની વડીલ સગીચો જેમકે મા, પુત્ર, માશી, મામી છત્યાદી વરરાજના હાથમાં પોતાના મગદુર પ્રમાણે આપી તેને મનાવે છે.

ખાનમસાહેબ=અલ્લાહ બચાવે ! આ શયતાનની બાળકીયો તો ખરેખર મુર્તિપુજા કરે છે. તેઓ પોતાના હાથે માટલું બનાવે છે અને તેને સીજદા કરે છે એતો મોહટામાં મોહટું શિરક છે. વળી કાંપ અસલ વિના રોઝો રાખવો તે જાણે નવી શરીયત લાવીયો હોયની ! તેમ મોહટામાં મોહટું કુદર છે. રોઝો ખોલવાનો વખત પણ શરાએ ઠરાવેલા વખતથી તદ્દન ન્યારોજ છે !!! અફસોસ

આ સઘળી ખરાબી હીંદુઓની પૈરવી કરવામાં અને તેઓ-
ની રૂપાદેખી થઈ ! જનાબ બેગમસાહેબ ! આપા કુફરને
તો જેમ અને તેમ તોડી પાડવાના પ્રયાન કરે નહીં તો
માઠાં પરીણામ આવશે. જો તમારા સગા, બહાલાઓમાંથી
કોઈ તમારું કહેવું ન માને તો તેને ત્યાં જવું છોડીદેવો.

બેગમસાહેબ=હું પ્રથમથીજ આવી રીતભલ્લો સારી
જાણતી નહતી પણ હવે મને તેની ખુરાદયો અને ખરાબી-
યોની પુરું સમજ પડી ગઈ. જો અદ્વાદ આદશે તો એવા
રીવાજો જડવુંથી કાઢી નાંખીશ.

ફસલ ૪ થી ખરા રીવાજો વીશે

ખાનમસાહેબ=બેગમસાહેબ ! હું જાણું છું કે તમારા
બન્ને ભાઈ સર્વે આધાર તમારા ઉપર રાખે છે, અને આવો
લાગ બીજી વખત મળશે નહીં. તેઓ તમને પુછ્યા વિના
કોઈ પણ કામ કરે એ અસંભવિત છે, તમે તમારા બન્ને
ભાઈને બોલાવીને કહો કે હું તમારા પુત્રોના લગ્નમાં ભાગ
લઉ એ વાત જો તમે આહતા હોતો લગ્ન સખંધોના સરવે
કામકાજ અને સોંપી આપો, અને મહારી મરજીમાં આવશે
તેમ કરીશ, ખરાબ ખોટાનો ઝીમ્મો મહારે સીર આપ્યો.
અને અગર તમારે તમારી મેળે કરવું હોય તો મહારાથી
જે બનશે તે હું હાજર કરીશ પણ લગ્નની કોઈ પણ કી-
યામાં ભાગ લઈ શકીશ નહીં. ખાતરી છે કે તેઓ લગ્ન

સખંધી સર્વે કામકાજ તમનેજ સોંપશે અને તમારા ભાગ ન લેવાને પ્રસન્ન કરશે નહીં.

બેગમસાહેબ=હા ! લાગતો સારો છે. પછી બીજે દીવસે બેગમસાહેબે પોતાના બન્ને ભાઈઓને બોલાવ્યા અને આમ તેમની આસપાસ ફાલતુ વાતો કરીને કહ્યું કે ખુદ તમારા પુત્ર પુત્રીનાં લગ્ન મુખારક કરે હું તમને અત્યારથી એક વાત કહી રાખું છું. ખાસ લગ્નના વખતે તમે મને બોલાવો અને હું ન આવું તો તમને માફ ન લાગે એટલા આટલે પહેલાંથી કહી રાખું છું અને મને દુન્યામાં કદુ વસ્તુઓ કરતાં ઇમાન વધારે પ્યાર છે. જ્યાં મહારા કમાનને આંચ આવશે ત્યાં એક ઘડીએ ઢિલી રહીશ નહીં તેથી હું તમને કહું છું કે તમારે તમારા પુત્રોની શાદીમાં મને બોલાવવી હોય તો તે સખંધીના સરવે કામકાજ મને સોંપી આપો અને તમે હું જે કહું તે બજાવી લાવો અને મહારા કામમાં કોઈએ વચ્ચે પડ્યું નહીં. વળી હું પહેલાંથી કહી રાખું છું કે અગર શાદીના કામકાજમાં મહારા અધિકાર થશે તો લગ્ન પ્રસંગે ખુદા અને તેના રસુલ વિરુદ્ધ જે હુકમો ધુસી ગયાં છે તે સરવેને મટાડી નાંખીશ. નેહી બદીને ઝીમ્મો મહારે સીર આવ્યો અને અગર આ બાબતો તમને મંજૂર ન હોય તો હું જે કાંઈ તમારી આગળ હાજર કરી શકું છું તે લઈ લ્યો, અને લગ્નમાં ભાગ લેવાની તકલીફ ન હોય, આ સાંભળીને બેગમસાહેબની ડરાબી જેઠાણી કહેવા લાગીયો કે આપ અમારા અને અ-

મારા પુત્રોના માલિક છે. આપને જે આખર્ત ચાહો તેનો અધીકાર છે. ચાહો તો પોતાને ઘેર લઈ જઈને નીકાંડ પઢાવી આપો અને ચાહો તો અહીં પઢાવી આપો. પણ આપ આવ્યા વીના અમે તેઓના લગ્ન કરીએ એતો કોઈ કાળે બનનાર નથી.

બેગમસાહેબ=ઓ લાલી જે પ્રભાણે તમે મને ખુશ કીધી તેવી રીતે ખુદા તમને ખુશ રાખે. અગર આપ જે બોલ્યા તે ઉપર દ્રઢ હોઓ તો હું બન્ને તરફથી ઝીંમ્મેદાર છું, તમારી કાંઈ જરૂર નથી. બન્ને બીબીઓએ ખુશીથી મંજૂર રાખ્યું અને રજા લઈ ત્યાંથી પોત પોતાને ઘેર ગઈયો. બેગમસાહેબે, જ્યારે મીરસાહેબ ઘેર આવ્યા ત્યારે સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી,

મીર સાહેબ=ખુદા તમને તેનો નેક ખદલો આપે, ખાનમ સાહેબના કદમની ખરકતથી આવી બલાઓ અને રીવાજનાં નકામાં લકરોં ય્થી જાય તો ખુદાના લાખ લાખ શુકર છે, લાલો તમને એમાં શાની શાની જરૂરત પડશે તે સઘળાનું એક લીસ્ટ ઉતારવો જે હું લાવી આપું. પછી ખડીયો કલમ મંગાવી ખાનમસાહેબને બોલાવી ત્યાંસે બેસારી બન્ને તરફની જરૂરીયાતોનું લીસ્ટ ઉતારવા બેઠા, દુલહન (વઠી) માટે એક ઊંચી રેશમી જોડા પુડાની બીજી ઊંચી જોડી સતાડાની અને હુમેશાં પહેરવાની સાધારણ પાંચ જોડી કપડાં ઉતારાવ્યા, અને તેમાં જે કપડું રંગવા લાયક હતું તે લખનઈ રંગાવવાનો ઠરાવ કર્યો. અને દુલહનની તરફના

સાસ્ત્રમાં એક જોડ શાદીની, એક સત્તાડાની અને ઝ-
હેઝ ઇત્યાદીનો થોડો ઘણો સામાન જેમકે ગજા પ્રમાણે
ધરણું, પલંગ, ગાદલુ, રેશમી સાત જોડી કપડાં, પાંચ ર-
કાખો બે બદના, એક મહોટું પાનઢાન એક ન્હાનું પાનઢાન,
બીજાં કેટલાંક ખાવા પકાવા નાના મોટાં ઠામ મીઠા વીઠ
બખાવી તેમાંની જે જે વસ્તુઓ ઘરમાં મવજુદ હતી તે
ખરીદવાની કાંઈ જરૂર નથી એવી નીશાની કરી અને બે
દીવસની મેહમાનદારી ઇત્યાદીનું પણ ખર્ચ ખુટણ લખાવ્યું
તેમાંની એક મેહમાની દુલહા તરફથી અને બીજી દુલહન
તરફથી.

ખાનમ સાહેબ=શેહરમાંતો નૂવશાહ (વરરાજા)ને
પહેરવાનો જોડો બાઉ મળે છે. અને અહીં તો ઘરમાં બ-
નાવવો પડતો હશે.

બેગમ સાહેબ=હા, અહીં બાઉ મળતો નથી અને
બીજી વાત એ છે કે દુલહાના ચઢાવનો જોડો મીરાસજોને
આપવામાં આવે છે અને દુલહા દુલહનનો સેહરો બેહનોને
તીક (બેનકોકર)માં આપવામાં આવે છે.

ખાનમ સાહેબ=હીક છે એમાં કાંઈ હરકત નથી.

બેગમ સાહેબ=ખરાતને ખવરાવવામાં આપનું શું
ધ્યાન પહોંચે છે ?

ખાનમ સાહેબ=શેહરમાં ખરાતને ખાણું આપવાનો
રીવાજ નથી ત્યાં ખાવા અને જોડાના રૂપીયા પહેલાં આ-
પવામાં આવે છે. અહીંયાનો રીવાજ શું છે તે તમે જાણો.

બેગમસાહેબ=અહીંયાં પોતાની શક્તી મુજબ ખાણું
 ખવરાવવાનો રીવાજ છે, પણ ખરાત (જન)ની સૌથે વસ્તી-
 ના હોદ્દા ધણાં એકઠાં થઈ જાય છે જેમકે ધારે કે અગર
 સગા સ્નેહીયો સાતસો હોય તો બીજા આઠતુ ફાલતુ પાં-
 ચસો સાતસો હોય, અને તે સરવેને ખવરાવવાનું ખાણું
 એકજ પ્રકારનું હોયછે, આમાં કન્યાવાળાને ભારે ખર્ચ-
 માં ઉતરવું પડે છે. જો કદાચ ખરાત દુરથી આવે હોય
 તો તેઓની મહેમાનદારી કરવી વાજીબ છે પણ અહીંયાંની
 વસ્તીની ખરાત મારે ખાણું કરવું ફાગર છે.

ખાનમ સાહેબ=અગર વરરાજા તરફના લોકો ખરા-
 તને ખાણું ખવરાવીને લાવે અને કન્યાવાળાને ખવરાવવાનું
 મંજુર કરી લીધે તો સહુથી સારું, પણ બહાર રીતે જોતાં
 કન્યાવાળા એમ મંજુર કરશે નહીં.

બેગમસાહેબ=ખન્ને ભાઈ ભાઈ છે એતો સમજી જશે.
 અને અગર કન્યાવાળા આમ્રહ કરશે તો ખરાતના માણસો-
 ની સંખ્યા તેમના પ્રમાણમાં ખાણું પકાવી વરરાજાને ત્યાં
 મોકલી દઈશું કે તેઓ ખરાતને ખવરાવીને લાવે અને ના-
 માહ પકાવી ડોલીમાં બેસારી લઈ જાય એટલે ઝટ પાર આ-
 વશે કેમ ઠીક છેને ?

ખાનમસાહેબ=અગર ખન્ને તરફના લોકો અને મં-
 જુર કરી લીધે તો ઘણો સારો વાત છે, અને મહા મોહથી
 ખરપર મદો જાય.

બેગમસાહેબ=હોક ત્યારે હું જઈશ અને તે વાતનો હેંસલો કરી આપીશ. પછી તે લીસ્ટ મીરસાહેબે પોતાના મુનશીને આપી કહ્યું કે આ લીસ્ટને સારા કાગળ ઉપર દિતારી જે ચીજો લખનઉથી મંગાવવાની હોય તે જુદી લખો અને જે ચીજોની કીંમત ખબર ન હોય તે જુદી લખી શેખ ઇલાહીખજાને પુછીને લખો. પછી મીરસાહેબ મીર વિલાયતઅલીને બોલાવ્યા અને પુછ્યું કે તમે તમારા પુત્ર માટે જે સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી હોય તે કહો એટલે મને સંતોષ થાય અને ચીજો મંગાવવા કરવામાં સમજણ પડે.

મીર વિલાયતઅલી=આપ મહારી આમદાની તો જાણો છો તેના પ્રમાણમાં મેં આવી આવી સામગ્રી તૈયાર કરી છે. આટલા જોડ આટલી જાતનાં કપડાં અને આટલું અનાજ. પછી મીર હીમાયતઅલીને બોલાવીને પુછી જોયું. તેઓએ પણ જે જે તૈયારીયો કીધી હતી તે લખાવી દીધી.

મીરસાહેબ=પછી શેખ ઇલાહીખજાને કેટલાંક રૂપીયા આપી લખનઉ તરફથી જોઈતો સરસામાન લાવવા મોકલ્યા, બેગમસાહેબે મીર સાહેબને કહેવરાવી દીધું કે ફંસારોને જેટલા તનુરની જરૂર હોય તેટલા તનુર પાકા તૈયાર કરવાની વરદી આપો કેમકે કાચા તનુરની તફારત થવી મુશ્કેલ છે, પછી પોતાની દેરાણી જેઠાણીને લગ્નની તારીખને દીવસે હજારે ઈમામે હુસયન અં ની મજલિસ કરવાનું કહેવરાવ્યું અને પોતાને ત્યાંથી ન્યાય તરીકે મોકાઉ ઈત્યાદી લગ્ન ખાનમસાહેબ તથા પેલી

એ મરસીયા પડનાર જે સૈયદાણીયો સહીત પોતાના ભા-
ત્રમાં ઘેર ગઈ. બજલિસ કરવામાં આવી, માતમદારી પજ
કરી. પછી મીઠાઈ ઇત્યાદી વહેંચી કન્યાને લગ્નનાં કપડાં
પહેનાવી પરદામાં બેસારી મીઠાઈ દેલ વગાડવા લાગી
તેઓને બેગમસાહેબે અટકાવી દીધી, માત્ર મોંહધીજ મુખા-
રકબાદ કહેવામાં આવી. અને મીરાસજીને જે કાંઈ હનામ
આપવાનું હતું તે અપાવી રજા આપી.

બેગમની માશી=એટા ! આજ તો મેં લગ્ન માટે જી-
દીજ તૈયારીયો દીઠી આપણી જીની રીતભાત તો એકે નજર
આવી નહીં, તેવું શું કારણ છે ?

બેગમસાહેબ=આપ. પુછો છો તો કહું છું, બેગમની
માફ કરશો. હું આપના બેળામાંજ દિયરો અને મોટીથઈ,
તમેએ મને ન લગાવી ગણાવી ન દીની ઇદમ શોખવાડ્યું.
જ્યારે હું મહારે સાસરે ગઈ ત્યારે મહારી મુલાકાત એવી
બાઈની સાથે થઈ કે જેણે મને હલાલ હરામનું જ્ઞાન આ-
પ્યું. હવે આપ કહો કે ગાવા બજાવવામાં શો લાભ હતો
અને હવે ગાવું બજાવવું મોકુફ કર્યું તો શું નુકશાન થયું ?

માશી=લાલ અને નુકશાન એતે હું શું જાણું. હું તો
એટલું જાણું છું કે આ વીવા છે, કાંઈ ધરધરણું નથી, ગાવા
વાળા વિના વીવા શોભે ખરા? લોકો મશકરી કરશે, એટ-
લુંજ નહીં પણ ગાવું બજાવવું ઇત્યાદી રસમે..આપણા
વડાઓના વખતથી આલી આવે છે, આજની થોડીજ છે,

તે રસમો અને રીવાજો પાળવાથી લગ્નનું ધર દીધી ઉઠે છે અને તેવી રસમો ન હોવાથી સુનસાન લાગે છે.

બેગમસાહેબ=જરા વિચાર કરવાની વાત છે, જે બાબતની મનાઈ ખુદા રસુલ અને ઇમામોએ કીધી હોય તે બાબતો કરવી આપ કેવી સમજો છો ? જ્યારે મારી ઉમર નહાની હતી અને તમે જે વાતની મનાઈ કરતા હતા તેવાત હું કરતી હતી ત્યારે આપ અને મહારી મા બન્ને ગુસ્સે થતાં નહતાં? અને મારતા નહતાં! તો શું પયગંમ્બર અને ઇમામનો મરતમો માબાપથી આછો છે? કે અમો તેઓએ મનાઈ કરેલી બાબતો કરીએ અને પછી તેઓથી નજાત (મુકતી)ની આશા રાખીએ.

મારી=અરે એ વાત ક્યાં કરે છે? જો અમે અમારા આદા અને ઇમામોનું કહેવું ન માનીએ તો અમારી પુરી કમખખતી છે.

બેગમસાહેબ=તો જ્યારે મેં સાંભળ્યું કે ગાલુ બખ્ત વણુ ખુદા અને તેના રસુલે હુરામ કર્યું છે અને ગાયન સાંભળનાર અને નાચ જોનારને ફોજખમાં નાંખવામાં આવશે ત્યારે મહાર શરીર ધુજવા લાગ્યું અને રૂંવાટે રૂંવાટાં ઉભાં થઈ ગયાં, મેં તેથી મહારા ઘરમાં બંધ કરાવ્યું મહારી દેરા-હીએ પણ તેમ કર્યું. હવે કહો એમાં મેં શો ગુનાહ કર્યો?

મારી=અમે અલબ્લ મસજીદ મસાયદની વાતો ક્યાંથી જાણીએ? તેથી જેમ વડવાઓ કરતા આવ્યાહતા તેમ કરે જતાહતા,

હવે હું પણ તોખા કરું છું, ગાવા બળવવા ઉપર ખુદાની માર અને સાખો ફિટકાર ! વિધ્યા રૂપીયા ખરચો ગુનાહ વેચાણી લેવા છે. ખુદા તંહારું બહુ કરે, અધ્યાહ તંહારું સાદું કરે અને તેને તંહારા છોકરાઓનું મુખ દેખાડે. તેં અમને ગુનાહથી બચાવ્યા. હવે બીજી રસમોમાં જે એમ હોય તેા કરી દેજે.

બેગમસાહેબ-ધરના ન્હાનાં મોહરો જંગલમાં જમ જાડ ઉપર ચાખા વેરે કે રીંધુરના છાયા મારેછે તે રીવાજ બંધ કરવામાં આવશે કેમકે તે રીવાજ હીંદુઓના રીવાજને મળતો છે બસકે ભારે કુદર છે, તે રીવાજ નહીં પાળીયે નો તેમાં શું નુકશાન થવાનું છે ? અને કડાખમાં નાહુ ખાંતી અગર ગુફગુલા તળવામાં ન આવે અને વાજનાં વાજનાં મસજીદ તરફ લઇ જવામાં ન આવે તો તેમાં ખૂબ કાંઈ હા-રકત આવનાર નથી. માશીસાહેબ એ બહુ મોદદો ગુનાહ હતો. શુકર કરો કે આપણને ખાનમસાહેબ એવા મહા પાપથી બચાવ્યા વળી સોહાગનો રીવાજ જે તદન શીરક છે તે પણ નહીં થાય કેમકે ખુદા રીવાય બીજા કોઇને સીજદો કરવો કુદર છે, હીંદુઓ પોતાના હાથે માટીનાકે પથરના પુતળાં ધડે છે અને તેને પુજે છે તેથી તો તેઓ હીંદુ કહેવાય છે. તો જ્યારે આપણે પણ તેઓની જેમ કરીયે ત્યારે આપણામાં અને તેઓમાં ફેર શો રહેશે. વળી આપણે જાણવું જોઇયે કે આપણા આકા પયગમ્બર અને સમામોના બરમાં શાહી બ્યાહ (લગ્ન) થતા હતા, તેઓને

અચ્ચાં બાલા પછુ થતાં હતાં તો તેઓ જે
 સેવાએ પાળતા હતા તે રીવાજે આપણુ ગુલામોએ પાળવા
 જોઈએ એજ આપણી ગુલામીનો ખરો તત્ત્વ સાર છે. જે
 વાતની તેઓએ મનાઈ કીધી છે તે વાત કરવાની, આપણ
 ગુલામોને શી શકતી છે? અને કેટલીક એવી રસમો છે કે
 જેમાં નક્કામા અને ફોગટ રૂપીયા ખરચ થાય છે, અને એ-
 વાજ નક્કામા ખરચના કારણથી આપણા કેટલાક ભાઈઓ-
 ની રીયાસતો જાગીરો અને જમીનો ઈત્યાદી શાહુકારને હાથ
 મળ અને તેઓ ખરબાદ થઇ ગયા. તો જાણીજાયને ફોગટ
 રૂપીયા ખરચવા તે પોતાનું ઘર બાળીને ત્રમાશો જોવાજેયું
 છે, મારીસાહેબ ! જમાનો તો જણોઈને? બાંધી મુઠી લા-
 ખની, પાસ હોય તે બાવાનું છે. અગર કાંઈ અચ્ચું હશે
 તો અચ્ચાં બાલા ખાશે અને તહીં હોય તો શુ ખાશે.
 બીચારાએ આખી ઉમર મેહનત કરી પરસેવો ઉતારી કંપે
 સહી થોડું ઘણું નાણું ભેગું કર્યું હોય તે પોતાના બાસ
 અચ્ચાઓની શાદી પ્રસંગે એક વખતે ઉઠાવી દે તો પછી
 જીખ માંગવાનો વખત આવે કે નહીં ? માણસ એનુંજ
 નામ છે કે જે પોતાનો સમો વિચારી વરતે. જે વાતો શ-
 રીયત સખધીની છે તે વાતો આંત્રિમોને પુછવી જોઈએ, અને
 જે વાતો ! સંસાર સુધારાની છે તે વિશે આપણે સખખાં
 સગાં વહાલાઓ અને જ્ઞાતીના લોકોએ સંખ કરી વિચાર
 ચલાવવો જોઈએ. હવે અત્યારમાં સખખાં સગાં વહાલાઓ-
 ની બીચીયો હાજર છે તેમને હું બે ચાર પ્રશ્ન પુછી તેમાં

મમ્માહ માયું છું. પછી તેઓનો જેવો મત હોય તેવો કરાવે. એક તો બરાત (ગત) નું આજુ કે જેમાં ઘણી ખરપર કરવી પડે છે અને સખામાં સખત લઠ્ઠીક ઉપાડવી પડે છે અને તે બસા સરવે અમીર ફીરની પાછળ લાગેલી છે. ગરીબ માણસની બરાતમાં પચાસ હશે તો અમીર માણસની બરાતમાં સો બસો હશે પણ હશે તો અરાજ; વળી ઉપરથી વસ્તીના તામ્ર પીંજરાની પાંચસોની સાંખ્યા એકઠી થઈ એ સરવેને અવરાવવામાં ત્રણસો ચારસો રૂપિયા ઉઠી ગયા, હવે તેતો બીચારો જે કમાયો હતો તેતો બરખાદ કરી નાખ્યા અને કવિબ્યમાં કમાવવાની અથવા દેણું કર્યું હોય તો તે અદા કરવાની ફીકર વહોરી બેઠો. અને એવીજ ગત વરણજના માળાપની પણ થાય છે. વળી ઉપરથી સરવે લોકોમાં ફીરસાની બહેનણી કરવી પડે છે તો મહારો સવાલ એ છે કે એવી મોહતાજ કરનાર બાબતોની શી જરૂર છે? શું એવી બાબતો ન હોય તો ત્યાસે? શું એ વિના લગ્ન બરાબર થતા નથી? જો સરવેનો મત હોય તો અમીર કે ગરીબ તેને ત્યાંનું બરાતનું આજુ બંધ કરાવી દઈએ- આ સાંભળી જીતા વિચારોવાળી સ્ત્રીયો બોલી ઉઠી કે ધરના આંગણે બરાત આવે અને ખાધા પીના પાછી આસી જાય એતો ઘણી શરમની વાત છે.

બેગમસાહેબ=શું એવી ગૈરવ્યાજળી શરમની ખાતર પોતાને બરખાદ કરવું સારું છે? શું એવું બોલવું હાથેય બંધુ ગણાશે? અગર કેહએ પોતાની માલ મીલકત વેચી

અથવા કરજ લઇ સાત વાનાની મીઠાઈ ખીરીયાની ઝરદો
 હત્થાલી ખાણાઓના બાણાની વહેંચણી કીધી અથવા મો-
 હટી નાત કીધી તો બદલામાં લોકોએ તેનાં બખાણ ક્યાં કે
 વાહ ! વાહ ! બદલાણા માણસે પોતાના છોકરાના લગ્નમાં
 આવ્યાં આવ્યાં ખરચ માંડ્યાં. બસ થઇ રહ્યું પતી ગયું. વ-
 ખાણુ કરનારા ઘેર રહ્યા અને ખરચનારા ફીકરના સાંચામાં
 સપડાયા, દેણકારોના તકાલ અને ઠપકા અને અધટીત રૂશ-
 ખંદો સાંભળવા નસીબમાં રહ્યા, પાચમાલ થઈ ગયા, ઢાવા
 થયા ફજેતી થઇ અને દેણું ન પડ્યું તો એજ વખાણનારોએ
 તેઓને ફીવાળીયાના અલકાળો આપ્યા. અફસોસ લો-
 કોની વાહ વાહ ખાતર આવી દરજાએ સાવનાર વખાણની
 ખાતર જેઓ જણીજોઇ પાચમાલ થઇ જાય છે તેઓ શું
 વિચારતા નહીં હોય ? બહેનો ! ચંદરવો ખાંચવા સહુ ઠાઈ
 આવશે પણ છોડવા કેમ નહીં આવશે. જ્યારે તમારા ઉપર
 તંગદસ્તી મરીબી અને મોહુતાણ આવશે ત્યારે એ ખાનારા
 તમારી હમદરદી પણ કરવા આવશે નહીં. અને તમારી
 શ્રીમંતાઇના વખતમાં તમને જે માન આપતા હતા તે માન
 પણ આપશે નહીં અને તમને હલકા અને તુન્છ ગણશે.
 તમે લોકોમાં બેસતાં શરમાશો પાછળનો કુખનો વખતવાદ
 કરશો, શું કરવું ધરખાર કેમ ચલાવવું, ખરચ ખુદશ ક્યાંથી
 કાઢવું, બાકીના બાલ બચ્યાઓને ક્યાં પરજાવવા એવા
 વિચારો વારંવાર તમારા મન ઉપર ચઢી આવશે અને ત-
 મારા મનને કુંદી નાંખશે, આવી નિરંતર મનમાં બળતી

હોણી ઝાલવવા માટે અથવા તે ઉપર પાણી છાંટવું માટે પેલા વખાણ કરનારા નહીંજ આવે. પેલાં તમારાં, વખાણ પણ રોડ તાણી એવાં મુઠ્ઠા જશે કે બથા થવા નહીં પામે. આ વખાણ તમને ન દુન્યામાં લાભ પહોંચાડી શકશે ન આખેરતમાં, ખસકે આખેરતમાંજે પહોંચીડશે તે નુકશાન જ છે કેમકે જ્યારે તમે ખસ્ય ખુટણ હરી પરવારી રહ્યા અને મોહતાલની યજ્ઞમાં ફર્યા અને દાચના કંથા હુયે વાગ્યાં ત્યારે તમારો સમજો વખત અફસોસીમાં અને દુન્યવી ફીકરમાં જશે આખેરત પ્રત્યે ગન લાગશે નહીં, તમારી નમાઝ જશે તો ફીકર અને ચીતામાંજ તમને ખરી કાંતીની એકે મીનીટ મળવી મુશ્કીલ થાવ પડશે. અને જો ખસ્ય-ખુટણ કરતાં તેમાં જરા માંધો પડ્યો તો કીર્તિને બદલે અપહીર્તિ થતાં જરા વાર લાગશે નહીં.

ખીલ સ્ત્રીયો=તમારું કહેવું ખરું છે તો ગરીબ માણસો માટે એ બાબત વ્યાજબી છે પણ જેઓને અદલતે પેસો આપ્યો છે તેઓ એવી શરમ શામાટે ઉપાડે અને ક્રોધે પેસે પોતાને હલકા અને સખખીચુસ કહેવરાવે ?

બેગમસાહેબ=ગરીબ અમીરની વાત હોરા, જ્યારે અમીર વાપરે અને ગરીબ ન વાપરી શકે ત્યારે તે બીચારો હુમેશાં અમીરોથી શરમાયા કરે અને પોતાનો એવો વખત ન હોવા માટે નિરંતર દુખના દરીયામાં ડુબ્યો રહ્યો, પણ જ્યારે અમીર કે ગરીબ કોઇને પણ એ રીવાજ કરવાનો હક્ક ન હોય અને ખરેખર કોઇ કરી પણ ન શકે ત્યારે

મરીબ અને અમીર જેઓ વાસ્તવિક રીતે જોતાં હતાં છે તેઓ સરખી સાઈનમાં ઉભા રહી શકે. તમને તો મં મત પુછયો હતો, જુઓ મહારેજ ત્યાંથી હું એ રીવાજ ખંધ કરું છું પણ જોઈએ તો લોકો મને હસા કહે કે છુંડો કહે, હું મહારું એકલાહું હીત બોચારની નથી પણ તે સુધે મં રીઓ અને અમીરો સર્વેનું હીત જોડાયલું છે, હું જે ખરાતનું ખાઈું નહીં કરું તે કાંઈ નવી વાત નથી મોહરા મોહરા શેહરોમાં મોહરા મોહરા ખાનદાની માણસોમાં એવોજ રીવાજ છે, તેઓમાં અહા ! આ કેવો ઉત્તમ અને સુખી રાખનાર સારો અને તદ્દન ધાર્મિક રીવાજ છે કે બ્યારે કોઈનાં લગ્ન થવા ના હોય છે ત્યારે વરરાજા ચારાં કપડાં પહેરી પોતાના સગા સ્નેહીયો સંહીત મસજિદમાં આવી બેસે છે, એટલામાં કન્યા તરફનો વહીવટ પણ આવી પહોંચે છે, નીકાહ થઈ જાય છે, પણ સર્વે જણ કન્યાને પાણીમાં બેસારી પચકલ વરરાજના ઘર તરફ રવાનાથાય છે. થોડીવાર સગા સ્નેહીયો બેસે છે આમતેમલી વાતો કરી મન રીઝવે છે, પાન સોપારી ગુલાબ અત્તર હુકોડા પાણી બીડી તમાકુ ઇત્યાદી મનગમતા વસ્તુનો ઉપયોગ કરી કલાક બે કલાક બેસી પોતપોતાના ઘર તરફ રવાના થાય છે. લગ્ન પણ બે ચાર સગા વહાલાંઓને જો મગદુર હોય તો ખાણું ખવરાવી દીધું અને મગદુર ન હોય તો કાંઈ નહીં અદલાહ અદલાહ કરતા બેસી રહ્યા, આ રીવાજમાં ન હટહટ ન ખટખટ, શું આવો રીવાજ પાળનારાઓને શરીર અને ખાનદાની નહીં કહો ? તેઓ ખરેખર

ખાનદારી અને શરીર છે, અને તેઓ સઘળાંનાં નામ પણ
 યાદ છે, અને અને એ લોકોનાં નામ પણ યાદ છે કે જેઓ
 તમારા કહેવા પ્રમાણે એવી બેશરમી (પોતાની ઉંઘી સમ-
 જથી) સહન ન કરી શકવાનો ડાળ ધાકી ફુલણી બની
 જશ ખાટવા પોતાનો બગીચો અને જમીનો ગુમાવી બેસી
 આમતેમ ભટક્યા કરે છે, ખરી રીતે કહીએ તો તેઓને ખા-
 વાના સાંચા છે. હે ! બહેનો જો તેઓ એવાં ખરચખુટણ
 ન કરતા તો તેઓના માથે આવી કશા આવત ? ખુદાએ
 તઆલા કુરઆને શરીરમાં ફરમાવે છે કે “લાયો હીબ્બુલ
 મુસરેધુન” ખુદાએ તઆલા નકામો ખરચ કરનારને દોસ્ત
 રાખતો નથી. શાંથી બહેનો ! લોકોમાં વાહ વાહ કહેવરા-
 વવાની ખાતર આપણા હીરતાર અને પાલણહાર પાક પર-
 વરદીનારના નકામો ખરચ કરી મીત્ર ન બનવું અને તેની
 હચ્છા વોરૂં વરતવું એ શું આપણા માટે એવું શરમ
 ભરું અને લજ્જાકારક છે ? અરે લજ્જાકારક તો શું પણ
 તેની મોહટી નાફરમાની છે.

માશી=બેટા ! તે આજે એવું વીવેચન કર્યું છે કે જે
 ઉપર કોઈ ઉંડો વીચાર કરવું નથી, અને “શરમ” એ શ-
 બની કુનમાં સપકાર્થ રહે છે. ગમે તેમ હો પણ હું તારા
 મતને તદ્દન મળતી છું.

બીજી સ્ત્રીયો=હા ! બા ! હા ! તમે કેમ એના વિ-
 ચારને મળતા ન આવો ? ન તમારે પરણાવવા માટે ઠોકરો

જે ન છાકરી છે!! જ્યાં ત્યાંથી દુન્યામાં ફહાડા કાઢ્યા એટલે પત્થાં. આગળ પાછળની કાંઈ ફીકર છે ! અમારે તો દુન્યામાં રહેવું છે. અને કન્યાઓ સાવધી છે અને કન્યાઓ દેવી છે.

માશી=મહારો જ્યારે વખત હતો ત્યારે મેં છાકરીએ પરણાવ્યો, અને છાકરીએ પરણાવી, તે વખતે ઇંગ્લેન્ડ રાજ્ય નહતું. મુસલમાની રાજ્ય હતું, થોડો પગાર મળતો તે ભયો ભયો થઈ જતો તેના પ્રમાણમાં ખર્ચે કર્યું. અત્યારે બી. આર. મીર હીમાયતઅલી અને મીર વિલાયતઅલીનો ધુમધામ કરવાનો અને ફુલશુભ બની ખરચવાનો વખત ક્યાં છે ? બીઆર. ધર ચક્રાવર્તી તો મુંઝાય છે, અરે બહેનો અદલાહને યાદ કરો, આ કેવી મુંઝાઈની વાત કરો છો કે ચાહે છવો ચાહે મરો પણ ખરાતના લોકોને ઝરડો અને બીરીયાની ખવરાવો !!!

બેગમસાહેબ=માશી ! હું ઈકરાર કરું છું કે તમે કહો છો એજ પ્રમાણે હું મહારા છાકરા છાકરીઓના લગ્નમાં કરીશ.

માશી=ચાલો એ વાત તો પતી પછ, પણ મહારી બે ત્રણ વાતો મારી લે એક તો એ કે હીમાયતઅલીની તરફથી વિલાયતઅલીને ત્યાં ખરાત નીકળવા પહેલાં પચાસ સો આણના ભાણા મોકલી દેવરાવો કે ખરાતના લોકો કન્યાને ત્યાંનું આણ ખાઈ આપણે ત્યાં આવે. અને બીજી

રીવાજ થાળ એટલે જાણી શકાવાનો છે તે ચાલુ રહેવા
કયો કેમકે આપણે માથે ફાંદો તોડ્યા વિના આપવાની બદ-
નામી અને અપજ્ઞા ન રહે, બેગમસાહેબે એ વાત મંજૂર
રાખી.

ફસલ પાંચમી ચાંદલો.

બેગમસાહેબ—કુતો ! હવે હું એક બીજી વાત કહું
છું જે મદારા પોતાના હિતાર્થે તહીં પણ સાર્વજનિક હિ-
તાર્થે કહું છું. આપણામાં એ રીવાજ ચાલ્યો આવે છે કે
જ્યારે કોઈને ઘેર લગ્ન હોય છે ત્યારે સઘળાં ભાઈઓ તેની
મદદ કરે છે અને ખુશીથી ચાંદલા તરીકે કાંપ પણ આપે છે.
પણ તે સાદી સમય હતો સર્વે લોકો પોતપોતાના હાથમાં
ખુશ હતા અને સારી આમદવાળી નોકરીઓ કરતા હતા
પણ આ ઝમાનામાં આપણા મોટે જમીનદારી રીવાજ આ-
મદાનીને બાંહેડો રહેતા નથી, આ ઝમાનામાં જો નોકરી
કરવી હોય તો વીંધા અજવાસ અને લાયકાત જોઈએ અને
બહેપાર કરવી હોય તો મુડા જોઈએ. અગર એ બે ચાર ભાઈ
દાળ રોટલા ખાઈ ખુશ રહે છે પણ તેઓના મનમાં પચાસ
પ્રકારના બળતરાઓ બળે છે, અગર કોઈ ભાઈને ત્યાં કાંઈ
રાજી આપવાનું હોય છે ત્યારે સર્વે ભાઈઓને ફીકર પડે છે,
આપા વખતે જેઓ પેસાદાર છે તેઓની વાત નથી પણ

જેઓ બાચારાં ગરીબ હોય છે અને માંડ માંડ પાતાનું ખર્ચ ચલાવે છે, તેઓ ઉપર તો બીજાને ત્યાં ખુશીનું ટાણું આવવું આશ્ચર્ય પડે છે, ભાઈ ચારાનો સખંધ ગયા વિના ચાલે નહીં. અને જ્યારે જય ત્યારે લાગ ચાંદસા ક્યાંથી આવે ? છેવટ કોઈ પાસેથી કાંઈ ઉધાર લઈ એક જોડ કપડાં બનાવી અથવા કાંઈ રોકડ લઈ હાજર થાય છે. અને જો કોઈ ઉધાર આપનાર ન આવે તો બીચારાં આવતાંજ નથી અને નજર ચોરી લીધે છે અને હમેશાં શરમાયાં કરે છે. કોઈ ભાઈને ત્યાં વિશેષ અવસાદ હોય છે તેને ત્યાં પ્રત્યેક વરસે અથવા બીજે વીજે વરસે કાંઈને કાંઈ ટાણું આવ્યાજ કરે છે તેને ત્યાં આવણા બીજાં સરવે ભાઈઓ જાય છે અને ચાંદસા તરીકે જો આવવું પડે છે તે આખી આરે છે, અને ફેટલાક ભાઈઓ એવા છે કે તેઓને માત્ર એકજ પુત્ર કે પુત્રી હોય છે, આખી ઉમરમાં તેઓને ત્યાં એકજ વખત એવું ટાણું આવે છે કે લોકો આવે અને ચાંદસા તરીકે કાંઈ આપી જાય; અને તેઓ બીચારાઓને હમેશા એક એક બાંહેળા કુટુંબવાળાને ત્યાં પંદર પંદર વીસ વીસ વખત આવવું પડે છે અને તે ટાણું લેવાનો મોટો મેળવી શકતા નથી, આ ચાંદસો આવવો લેવો એ મુશ્કેલી હસનારું છે જો દુન્યામાં અદા નહીં કર્યું હોય તો આખેરતનાં આવવું પડશે તેથી હું આપ સરવે સહુથી બહેનની સમક્ષ હાથ જોડીને વિનંતી કરું છું કે આ ચાંદસો આપના લેવાનો રીવાજ પણ બંધ કરી દેવો પડે છે. આલે પછી કોઈ પણ કોઈને ત્યાં જતાં કહી બચાવશે નહીં.

બુના વિચારવાળીયો=સત્તા એ કેવી રીતે બની શકે કે અમે સગા બહાસાને ત્યાં જઈએ અને કાંઈ જાંદલો ન આપીયે ? એ જાંદલો ન આપીએ અને તે બીચારા પાસે ખરચની લગી હોય તો પછી તે મીરાસજો કુમજીયો. હજારો ભાંડ ભવૈયાઓને ક્યાંથી આપે અને નાથ રંગ ક્યાંથી હો ? શું એવા વખતે અમે અમારા સગાની આખર જવા દઈએ ?

બેગમસાહેબ=મેં જાંદલાનો રીવાજ કાઢી નાંખવાની દરખાસ્ત કરી છે તે સાથે મીરાસજો અને ભાંડ ભવૈયાઓમાં નફામાં નાણાં નહીં ખરચવાની પણ ગોઠવણ કરી રાખી છે.

સીયો=એ શું અમને તો દહે ?

બેગમસાહેબ=માશી ! શું કોઈ બુધ્ધીવાન, મીરાસજો અને ભાંડ ભવૈયાઓને આપવા માટે પોતાની દોષલ લુટાવી દેશે ? શું કોઈ સમજી માણસ પૌતાના લઈ પાસેથી “કરજે હસના” લઈ તેઓના આજારના બોજ તળે ચમકાઈ તે રૂપીયો વાહીયાત બાબતોમાં ટુંકીમારી તે “કરજે હસના” આખેરતમાં અદા કરવાનો વધુ બોજ ઉપાડશે ? બાહ ! શું સારી વાત છે કે આપણે અહીંયા કરજે હસના લઈ ઉરાડી દઈએ અને આખેરતમાં પરવરદીગાર સન્નુખ તેનો હીસાબ આપવાનો કીમ્મો સીર ઉપર રાખાયે ? મેં જેટલા વાહીયાત રીવાજો હતા તેટલા સઘળાં કાઢી નાંખ્યા છે. માત્ર દુલ્હા કપડાં પહેરી કેટલાંક સગાં બહાસાંઓ સહીત

દુલ્હનના ઘેર જરી અને રાતરે નીજહ પડી દુલ્હા રૂપસળ થશે, કેઈ પણ જાતની હુમધામની જરૂર નથી, અને ચાંદલાનો માત્ર એટલોજ રીવાજ રાખવામાં આવશે કે સગા બહાણાઓ માત્ર એક રૂપીયો દુલ્હનને મોંહ દેખાડવાનો અને દુલ્હાને સલગમ કરવાનો આપે.

ખીજી સ્ત્રીયો=દુલ્હા દુલ્હનની મારી કૂં, કાઠી, મામી પણ ખીજી પરાઈ સ્ત્રીયોની જેમ એકજ રૂપીયો આપો કેવો રીતે બેસી રહી શકે? અને મન માનતો લઢાવો ન લીધે?

બેગમસાહેબ=મેં ચાંદલાનો રીવાજ કાઢી નાંખવાનો સાધારણ રીતે હુકમ આપ્યો છે કેમકે તે “કરજે હસના” છે, મેં કાંઈ આપ લોકોને મનાઈ કરી નથી કેમકે આપ હીકરી હીકરાના માખાપછા તમે તમારા ફરજાંદા માટે જેટલું કરશો તેટલું આજી છે કેમકે તેનો બદલો લેવો તમારી નીયતોમાં નથી. બેગમ સાહેબનું આ વીવેચન કેટલીક ન્યાય નજર અને ખુદીશાળી સ્ત્રીઓએ મસંદ કીધું અને શાખ્વાશી આપી કહેવા લાગ્યો કે ખુદા તને વધારે તોફાંક આપે અને તહાર્ દીન અને દુન્યામાં જાણું કરે, તને ખુદાએ સર્વ કાંઈ અપ્પયું છે તને એવી બાબતોની શી પરવા છે. માત્ર ગરીબ લાકડો માટે આટલી માથાફાઈ કરે છે.

બેગમસાહેબ=હું સર્વે બહેનોની શેવામાં વીનતી કરું છું કે મેં જે જે સાહેબોને ચાંદલો આપ્યો છે તે તેઓને બક્ષી આપ્યો અને જે જે સાહેબોનો ચાંદલો મહારા ઉપર છે તેઓ મને બક્ષી આપે, સરવે જગ્ગીઓએ કહ્યું કે

અમોએ અને અમારા જુદાએ બધી દીધોં. અતે સર્વે જ-
ણીયો બેગમસાહેબના મતને મળતીયો આવી અને અરસ-
પરસ માફી માંગી બેગમ સાહેબ પોતાને બેર આવ્યાં અને
બીજી બીમીયો પોતાને બેર ગઈયો.

ફસલ ૬ ઠી શાદીનો સામાન અને કેટલીક
ખરાબીયો વીશે.

પછી જ્યારે ઇલાહીખજસ લખનઉથી સરવે સામાન
ખરીદીને આવ્યા ત્યારે બેગમસાહેબે દુલ્હા તરફની ચીજો
અને દુલ્હનની તરફની ચીજો જુદી કીધી. અને બન્ને ઉઠાણે
માકલાવી કીધી. જ્યારે ખરાંતનો દીવસ આવ્યો ત્યારે બે-
ગમસાહેબ ખાનમસાહેબ અને તેઓની પુત્રીયો ઇત્યાદી
જનાનખાનામાંથી જવા નીકળ્યા બહારથી મીરસાહેબ અને
અખરાર હુસયન મીયા નીકળ્યા પહેલાં મીર હીમાયતઅ-
લીને ત્યાં જઈ ત્યાંના બંદામસ્ત જોયો અને ત્યાં ખાણું
ખાણું તૈયાર કરાવરાવ્યું અને પછી મીર વિલાયતઅલીને
ત્યાં ગયાં અને ત્યાં પણ સરવે પ્રકારનો બંદામસ્ત કર્યો.

ખાનમ સાહેબ=કપડાં વીં ૬૪ જાય તેમાં શું શું
હોય છે ?

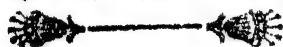
બેગમસાહેબએમાં કેટલીક ચીજો તેણ અત્તર ગુલાબ,
કપડાં રાતાં નાડાં ઇત્યાદી પાંસની ન્હાનાં રોપણીયોં હોયછે,

ખાનમસાહેબ=પછી શું થાય છે?

બેગમસાહેબ=સગા વહાલાં તેને જગ્યા જગ્યાએ દાર-ખાનું છાડતાં છાડતાં લઈ જાય છે. પછી સગા વહાલાંઓની મદદગીલમાં તેને ખોલીને દખાડે છે અને અંદર મોકલવામાં આવે છે, પછી તરતજ દુલ્હનના કપડાંનો જોડો શીવવામાં આવે છે અને તેની સાથે આવેલા લોકોને શરબત પીવરાવવામાં આવે છે.

ખાનમસાહેબ=દુલ્હનની તરફની આવેલમાં શું હોય છે?

બેગમ સાહેબ=એજ બે ચાર લોકોની સાથે દુલ્હાનો પોશાક મોકલવામાં આવે છે, બે ચાર સગાંવહાલાંસાથે થઈ જાય છે. તેમાં દુલ્હાનો પોશાક હોય છે. જ્યારે ત્યાં પહોંચે છે ત્યારે તરતજ તેમાંથી પેલો પોશાક કાઢી દુલ્હાને પહેરાવી સવાર કરે છે અને બનતા લપકે દુલ્હનને ઘેર ધુમધામથી આવે છે. જ્યારે વરરાજા ઘરના અંગણે પહોંચે છે ત્યારે કન્વાના ઘરમાંથી એક સ્ત્રી દુલ્હન પોચલી મંહલી નું પાણી એક રકાબીમાં અથવા લગ્નમાં લઈ બહાર આવે છે અને વરરાજાના હોડાના પગ નીચે ફેંકી જાય છે.

ફસલ સાતમી ફટાણા અથવા ભુંડી ગાળો.

બેગમસાહેબ=તે પછી તોફાની સ્ત્રીએ ફોડીયા અને ઠીકરીઓ ભેળસેળ કરી દુલ્હા ઉપર મારે છે તે પછી દુલ્હ-

નવી તરફથી દરવાજા ઉપર ઉભાં રહીને હુંડાળી ગાળો ગાવામાં આવે છે તે વખતે દુલ્હાનીમાં દાદી કુર્મ માણી કાકી છત્યાદી કોઇ ગાળો ખાધા વિનર બાકી રહેતી નથા જેઓનાં નામ લઈ લઈને ન બોલાય એવા શબ્દો થકી તદ્દન હુંડાળી ગાળો બોલે છે અને મસ્તાન બની એક બાજીના ગળામાં હાથ નાંખી કુમતીયો બળ છે અને પુરવો કે પોતાના વડીલોની કોઇની પણ શરમ રાખ્યા વિના જે જુલુ ઉપર આવ્યું તે ભરડે બળ છે અર્થાત બંને શયતાન તેઓ આગળ દોડ વગાડી તેઓને શુર ચઢાવે છે. પછી દુલ્હાને લાવીને ગાદી ઉપર બેસારવામાં આવેછે અને પછી નાકાહ પઢાવવામાં આવે છે.

ખાનમ સાહેબ=અણાહ બચાવે, આ કેવાં સુખાંધ

* હીંદુસ્તાનમાં પરદાનો રીવાજ હોવાથી ગાળો દેવા વીં કામ માટે નીચ કોમની બાકુલી જોરતો બોલાવે છે અને આપણા દેશમાં જ્યાં એવો ખરાબ રીવાજ છે ત્યાં ઘરની જોરતો બણીઠણી શણગાર કરી અતર નાંખી ઉઘાડે મોઢે બાહેર નીકળે છે, અને ગાળો બોલે છે, વરઘોડા સાથે પગે ચાલીને અથવા ગાડીઓમાં બેસીને નીકળે તે વખતે મરદો પણ કાઠમાઠ કરીને સ્ત્રીબંધ કપડાં પહેરીને જોરતોના આસપાસ ચાલે છે તેણીઓનાં નખરાં જુવે છે લટકા મટકા પણ ચતાજ હશે, અને મશાલવાળો જરા આવે ગયો કે મશાલ જાંખી થઇ તે મશાલચીને સવા સવામણની બે ચાર ગાળ ચોપડીને કહે છે બગાવર રોશની રાખ, કેમકે બાઇશાખ તે તેણીઓને શણગાર બગાવર દેખાતો અટકે નહીં.

લય્યાં ઢુરકા છે!! અને ભુંડાળી ગાળો બોલતી એના કની-
દ્ધમાંકનોજ અને પુરેપુરો બેશરમી છે. પુરૂષો સામે તે સ્ત્રીએને
ગાળો બોલતાં શરમ આવતી નહીં હોય ? ખરૂં સ્ત્રીએ તે
બોલે છે પણ તેઓના પુરૂષો કેવા મુર્ખ હોયજાગીયા અને
બાયલા છે કે પોતાની સન્મુખ પોતાની સ્ત્રીએને ભુંડાળી
ગાળો દિયરતાં રોકતાં નથી ? અને પોતાની મા બેહતોને
ગાળો દેવાયે છે અને સંભળાયે છે? ખરેખર આ રીવાજ
પણ હીંદુઓનો મુસલમાનોએ ધારણ કરી લીધો છે, રામ-
ચંદ્રના વીવાહના વર્ણનમાં આ રીવાજનું મુળ વાંચો.

બેગમસાહેબ-છડીયો મારવાની અને પાણી ઠીંકરા
ઠાંકરા કાઢીયો ઇત્યાદી મારવાના રીવાજો તદ્દન ખંરાબ અને
કાઠી નાંખવા લાયક છે પણ તે કરતાં વધારે ખરાબ અને
પશુ પણ કરતાં શરમાઈ જાય એવી રૂઠી આ ભુંડાળી ગાળો
બોલવાની છે, હું તે રીવાજને અડકાંવવાનો પુરતો બદ્દા-
બસ્ત ઠરું છું. પછી બેગમસાહેબે પોતાની “ગુફાખદન”
નામની લૌંડીને મોકલી “ગોદલુ” નામની મીરાસજીને બો-
લાવી કહ્યું કે મેંહુદીનું પાણી ઘોડાના પગ નીચે ફેંકવું
અને છડીયો અને ખીલાઓ ઇત્યાદી મારવાના રીવાજ આ-

આ હીંદુઓથી મેળવેલો અસભ્ય લજ્જાકારક અને દાની
કારક ભુંડાળી ગાળો બોલવાનો રીવાજ હીંદુસ્તાન કાઠીયાવાડ ગુજરાત
અને દક્ષિણમાં સર્વ સ્થાને હરતી ધરાવે છે એ સભ્ય અને પોતાને
પુરૂષ અને પુણીવાન કહેતાં માણસો માટે જોઈ શરમ બધું નથી.

જથી તદન બંધ કરવામાં આવે છે. બખરદાર હવે પછી એવી હીલચાલ થવા ન પામે. અને દરવાજા આગળ અને ઘરમાં કે બહાર ભુંડાળી ગાળો જરાંએ બોલવામાં ન આવે. અને જો કદાચ આ મહારી સખત મનાઇ પ્રમાણે વર્તવામાં નહીં આવે તો તને મહારા ઘરની અને મહારા સગા બહાલાઓના ઘરની ખીરાસથી બરતરફ કરીશ.

ગિલ્લુ=વારીબાઉં કેની શક્તી છે કે આપના હુકમ વિરુદ્ધ વરતે ? ખાઇ સાહેબ એ સરવે વાતો માલીકોના હુકમથી થતી હતી અમે કાંઇ થોડોજ કરતીયો હતો, પણ અમારું ગાળો બોલવાનું ઇનામ બંધ ન કરશો.

બેગમસાહેબ=નહીં ત્હારું ઇનામ બંધ કરવામાં નહીં આવે. પછી સમીસાંજના વખતે ખીર સાહેબે સરવે આવે-લું ખાણું વહેંચી દીધું. નવશાહને ઘરમાં બોલાવી નહવ-રાવી ધોવરાવી તૈયાર કર્યા.

—*—

ફસલ ૮ મી કંગનો.

—*—

મી૦ વીલાયતઅલીની સ્ત્રી=બેગમ સાહેબ ! જો આપનો હુકમ હોય તો નવશાહના હાથે કંગણો ખાંધું ?

બેગમસાહેબ=હાં ખાંધો તેમાં કાંઇ હરકત નથી. નવશાહના સગા બહાલાઓની સ્ત્રીઓએ નવશાહના હાથમાં કાંઈ રોકડ આપ્યું. બેગમ સાહેબે એક અશરફી પાતા

તરફથી અને એક અશરફી મીર સાહેબની તરફથી આપી. બરીને સામાન તૈયાર થયો, બેગમસાહેબે સરવે ચીજો મંગાવીને તપાસી લીધી અને તેમાં પૈતા તરફથી એક રાતે ઝરીયાન દોશાલો ઉમેરી દીધો. પછી બરીને રવાના કરી બેગમસાહેબ મીર હીમાયતઅલીને ત્યાં આવી, દુલહાને સવાર કરવામાં આવ્યો સગાં વહાલાંઓ પૈદલ સાથે થયાં, દરવાજા ઉપર પ્રથમ થાલીને થાડુંક ઢાડખાનું છોડવામાં આવ્યું, ભુંડાળી ગાળો બોલવા ઇત્યાદીના અસબ્ય અને લજ્જાકારક રીવાજો બંધ રહ્યા. બેસવાની બાદ શરબત હુકકો પાણી દેરવવામાં આવ્યું. મોલવીસાહેબ અંદર ગયા અને નીકાહની રજા લાવ્યા. નવશાહની તરફથી મીયા અબરાર હુસૈન વકીલ થયા અને અમુક શરબ મેહર ઠરાવી નીકાહ પઠવામાં આવ્યા ચારે તરફથી મુખ્યારકબાદી મળવા લાગી. મીરાસણા ઇત્યાદીને તેઓનાં મનામો આપવામાં આવ્યાં. દુલહન રૂખસત થવા લાગી. પછી બેગમસાહેબે દુલહન રવાના થયા પહેલાં સરવે હાજર રહેલી સ્ત્રીઓને ખાણું ખાત્ર લેવાનો હુકમ આપ્યો. જુના વીચારની સ્ત્રીયો વળી ગરબડ કરવા લાગી કે દુલહન સાસરે ગયા પહેલાં તે ખાણું ખાવાનો રીવાજ અમે એકે જગ્યાએ જોયો નથી. બેગમસાહેબે કહ્યું બેહનો એમાં શું થયું પહેલાં ખાઓ કે પછી ખાઓ પહેલાં ખાશો તો ભુખ્યા નહીં રહેવું પડે કારણ કે પછી મોડું થઈ જશે. આ વાત કાંઈ બુદ્ધી અને શરાવીરુદ્ધ તો નથીને ? ખાણું તૈયાર છે તો પછી ખાવામાં શી હરકત

છે? નકામું ખાણું ખરાબ થાય તેમાં શો ફાયદો? પછી કેટલીક રકબક પછી ખાણું ખવરાવવામાં આવ્યું.

ગુલ્લુ મીરાસણુ=વારીજાઉં બેગમસાહેબ ! આમને આમતો કાંઈ સાફ સાગતું નથી અગર હુકમ હોય તો દોલ વગાડ્યા વીના મુઆરકખાદીનાં ગાણાં ગાઈએ.

ખાનમ સાહેબ=હા એમને એમ ગાણાં ગાવાં હોય તો ગાઓ પણ હાથ ઉપર પણ તાલ આપતા નહીં. આવાં ગાણાને “ગિંનાએ ઉડસી” કહે છે અને તે ગાવાની પરવા નહીં મેં સાંભળી છે પણ તેમાં બે શરતો છે એક તો તેમાં વાહીયાત અને ખરાબ શબ્દો ન હોય અને બીજી તે ગાવાનો અવાજ મરદો ન સાંભળે.

ગુલ્લુ=ખુદા આપને સલામત રાખે, આપે અમારા ધંધા માટે એટલો રસ્તો કાઢ્યો એ પણ બસ છે. પછી દુલ્હનના જના વખતે જહેઝનો સામાન બહાર કાઢવા લાગ્યાં. બેગમ સાહેબે એક સોનાની કાળીગાંડી અને એક સોનાની બંગડી કન્યાને પહેરાવી દીધી અને પોતાની તરફથી બીજે ઘણો સામાન ઉમેર્યો. કન્યાની પાસળી બહાર લઇ જવામાં આવી અને ખરાતી વિદાય થયા. બેગમસાહેબ પોતાની સગી બહાલીયોને લઇ પોતાના મોહરા ભાગને ઘેર ગયાં. જ્યારે ડોલી ઉતારવામાં આવી ત્યારે તે વખતના એક પુરવા કત્યાદીની નકામી રૂઢીયો બંધ રાખવામાં આવી. દુલ્હાને અંદર બોલાવવામાં આવ્યો અને દુલ્હનના લુગડાની આજ

ઉપર દુહાને શુક્રાનાની જે રમચન નમાઝ પઠાવરાવી પછી
બેગમસાહેબે પોતાની સગી વહાલીયોને કહ્યું કે બહેનો
મહારી એક બીજી અરજ પણ કબુલ કરો. કે કોઈ પણ
દુહાનને મોંદ્ર દેખામણી તરીકે એક રૂપીયા કરતાં વધુ ન
આપે, આપનો થોડો તબરકુક ધણો છે. અને બેણીયો વધારે
નણકની સગીયો છે તેણીયોને અધિકાર છે જોમયે તેટલું
આપે, બીજી સગીવહાલીયોએ એક એક રૂપીયા આપ્યો,
વધારે સગીયો હતી તેણીયોએ બધે રૂપીયા આપ્યા કેટલી-
કોએ પાંચ રૂપીયા આપ્યા. બેગમસાહેબે પણ પાંચ રૂપીયા
આપ્યા અને દુહાનના હાથમાં યાકુતની એક વીંટી પહેરા-
વી નીધી. જ્યારે દુહાનનો મોંદ્ર દેખાડવાનો વખત આવ્યો
ત્યારે દુહાને ત્યાંથી પરદા પાછળ લગજવામાં આવ્યો, અને એક
રૂમાલમાં પચોસ રૂપીયા અને એક અશરફી બાંધીને દુહા-
ના હાથમાં તે રૂમાલ આપી દીધો. આવી રીતે સરવે કીયા-
ઓધી મુકત થઈ ગયાં. ગિલ્લુ મીરાસણથી ન રહેવાયું તો
બોલી ઉઠી કે બેગમસાહેબ હવે તો મુંગા મુંગા નથી રહે-
વાનું જો રજા આપો તો બે ચાર ગાળો બોલી લઉં ?

બેગમસાહેબ=અરે સુર્ય તને એક વખત મનાઈ કીધી
તે શું બસ નથી ? શું કુતરીની પેઠે લસવાનું મન થાયછે ?

ગુલ્લુ=આય ! બા ! અમે તેને દુધ પીવરાવીને મોહ-
તી કરી તે આટલા માટે કે ? તેના લગ્નમાં અમે શો લહાવો
લીધો ? અમે ગાળો બોલવાના રૂપીયા લીધા તે હજાલ કરવા
બરા કે નહીં ?

બેગમ સાહેબે તેને કેટલાક રૂપીયા આપી કહ્યું કે લે
હસાલ કર, આ રૂપીયા ગાળો બોલવાના નહીં પૂછું ગાળો
ન બાલતાં ચુપ રહેવાના છે. મીર લીલાવતબ્દલીએ પોતાના
સગા બહાલોએને બોલાવી જમાડયા અને ચોથીઓથી થઇ
ગઇ, મીર હીમાયતબ્દલીએ પણ પોતાનાં સગાં બહાલોં જ-
માડયાં અને બન્ને તરફવાળા લગ્નકીયાથી પરવારી ગયાં.
બેગમસાહેબ પાસે જે કાંઇ ખરચ ખુટણ કરતાં બંધ્યું હતું
તે પોતાની બન્ને બાબીયોની સામે મુકીને કહ્યું કે બસો
બસો રૂપીયા જે આપના મામુલના શરકારથી મળ્યા હતા
અને જે કાંઇ તમારા ઘરમાં હાજર હતું તેમાંથી સમગ્ર
ખરચ થતાં આટલું વંચ્યું છે તે સંભાળી દ્યો અને લગ્નના
કામકાજથી પરવારો તે મારે અદ્વાહનો શુકરબજારથી લાવો.
પછી હસતાં હસતાં બેગમસાહેબે પોતાના બાકીયોને કહ્યું કે
મેં તમારે ત્યાં આટલી બધી મેહનત કરી હવે મને શું
શરપાવ આપો છો?

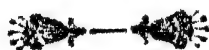
બન્ને ભાઈ=તમે તમારા બન્ને ગુલામોનું કામ કરી
ગાયા અમે બન્નેને વેચાતો લીધાં, અમારો શો તાકાત કે
અમે તમને આપીયે ?

બેગમસાહેબ=મેં તમારે ત્યાંના લગ્નમાં ઘણી ઘણી
બાબતો તમારી ઇચ્છા વિરુદ્ધ કીધી હશે પણ શાખાશ તમે
બન્ને બાકીયોએ બહેનને રાજી રાખવા મારે બેઅદબીયોની
કાંઈ દરકાર કીધી નહીં. તે બેઅદબીયો માફ કરશો. તમે
મહારી ઇચ્છા પ્રમાણે વરત્યા તે મહારા મારે લાખો બસકે

કરોડો રૂપીયાના શરખાવ સમાન છે. માતૃપિતાની મહેરમા-
નીનો સ્થાન તમે બન્ને બાધયોએ મને ચખાડ્યો. અદલાહ
તમે બન્નેને મહારા સીર ઉપર સલામત રાખે, અને બહેન
નહીં પણ અદના લોંઘી સમજાવે. દયો હવે હું જાઉં છું.
પણ તમારી પાસે એક એટલી વિનંતી રહી છે તે સ્વીકારી
લેશો હું તમારા બન્નેના આખા ઘરને અને દુદાદુદાહનને
જમવાનું નોતરૂં મોકલાવીશ તો તે વખતે આનાકાની કર્યા
વિના પધારવાનું વચન આપી રાખો. બન્ને બાધયોએ
ધણી ખુશી સાથે હાજર થવાનું વચન આપ્યું, અમે સઘળાં
તમારા ગુલામ છીએ અમને પુછવાની શી જરૂર હતી ?
જ્યારે આજ્ઞા કરત ત્યારે હાજર થાત. પછી બેગમસાહેબે
એક તારીખ મુકરર કરી પોતાને ત્યાં મંજલિસ ઠરાવી પો-
તાના બાધને ત્યાંના સરવે લોકોને દુદાદા દુદાહનને અને
બીજા સગા બહાલાઓની બીબીઓને બોલાવો, લખનઉની
પેલી બે સૈયદાણીઓએ સોઝ અને મરસીયો પડી મજલીસને
સારી રોનક આપી સાથે કેટલીક હાદીસો. પણ પડવામાં
આવી સારી રીતે અઝાદારી અને માતમદારી થઈ. મજલી-
સમાં શરખત પીવરાવવામાં આવ્યું. દુદાદા દુદાહનને અને
પોતાના બાધયોના આખા ઘરને સારાં સારાં પકવાનો જ-
માડ્યાં. અંતરે પણ મહેમાન રાખ્યાં, સંવારે સરવે રૂખસત
થયાં પણ દુદાદા દુદાહનને બે ત્રણ દીવસ સુધી વધુ રાખ્યા.
તેઓને રૂખસત કરતી વખતે પોતાના મગદુર મુજબ એક
એક કપડાનો બેડો બે દોશાલા અને બે રૂમાલ લેટ આપ્યા.

ભાગ ૪ થો.

અકરણ ૧૩ મું મરણ કીયા.

મીર સાહેબના નજીકના સગપણમાં એકવીસ બારીસ વર્ષનો નેક અને પરહેઝગાર જવાન માંદો પડ્યો. તેને સખત તાવ આવવા લાગ્યો તે જવાનનું નામ મોહમ્મદ સાહેબ હતું. જેટલા હલાજ કરવા બોધતા હતા તેટલા ઈલાજ થઈ શક્યા નહીં તેથી તેનો મંદવાડ વધતો ગયો અને દીન પ્રતીદીન તે દુમળો અને અશક્ત થતો ગયો. છેવટે તેને કળશીયો થઈ ગયો. સરવે જણાઓએ તેના જીવવાની આશા મુકી દીધી, આવા સમાચાર સાંભળી બેગમ સાહેબ અને ખાનમ સાહેબ તેને જોવા માટે ગયાં. બેગમ સાહેબ તો ઘેર પાછાં આવતાં રહ્યાં પણ ખાનમ સાહેબ તે જવાન વધારે વખત દુન્યામાં કાઢશે નહીં માટે લોકોની નાદાની અને અજ્ઞાનતાના કારણથી તેનું મોત ખરાબ ન થઈ જાય તેની સાવચેતી રાખવાના હેતુથી ત્યાં રહી ગયાં અને પરદો ન આવરાવી તે માંદો પડેલા જવાનના ખાટલાની બાજુએ બેઠી અને કહેવા લાગી કે બેટા ! બ તસદુકે “ અઈમ્મએ અતહાર ” અસલ હું મુસ્લિમ ખુદા તને તંદુરસ્તી આપે, હદીસામાં વસીયત કરવાની બધી તાકીદો આવેલી છે માટે તારે જે વસીયત કરવાની હોય તે કરી લે તો બેહતર છે.

મોહમ્મદ સંઈદ=ખુદાતઆંલા મુરદાઓને પણ જીવા-
કલા શક્તીવાન છે પણ મને મહારી તખીયતની સ્થીતિ ઉ.
પરથી જણાય છે કે હું આ ફાની દુન્યામાં થોડા દીવસનો
પરોણો છું. મારે કૃપા કરી મારી માતા મહારી કાકા અને
મહારા કાકાના દીકરાઓને બોલાવો કે હું તેઓને છેલ્લે
છેલ્લાં જોઈ લઉં અને જે કહેવું હોય તે કહી લઉં (સરવે
જણાં હાજર થયાં.)

મોહમ્મદ સંઈદ=(સરવેને હસરત અને નિરાશા
ભરી સલામ કરી) મહારા બહાલાઓ આ ફાની દુન્યામાં
કોઈ સર્વદા રહ્યું નથી અને રહેનાર નથી સરવેને એક વખ-
ત જરૂર મરણને શરણ થઈ પોતાના કિરતારની સન્મુખ
ઉભા રહેવાનું છે. મારે મહારી પહેલી વસીયત એ છે કે
મહારા એઅતેકાદ (આસ્થા)ને તમે સાંભળો અને સાક્ષી
રહો (પછી તે દાઆઓ અદીલા મોહુદા સાદે પડવા લાગ્યા)
હવે મહારી બીજી વસીયત એ છે કે જે જે સાહેબોનો
મહારાથી કમુર થયો હોય તેઓ કૃપા કરી મુજ મરતાં રંક
માણસને માફ કરી દેશે એવા આશા છે, અને જે કોઈએ
જાણીજોઈને અથવા અજાણતાથી મહારો કમુર કર્યો હશે
તેને મેં માફ કર્યો, મહારો હુક જે કોઈના સીર અને ઝીમ્મે
હોય તે પણ તેને બક્ષી આપ્યો, મહારાથી મહારા માનપિતા-
ના હુકો જળવાયા નથી આશા છે કે તેઓ તેઓના ગુનહે-
ગાર-પુત્રને બક્ષી આપશે. આવા નીરાશાના અસરકારક
શબ્દો સાંભળી માતાઓનાં હૃદય ભરાઈ આવ્યાં અને રડી-

ને કહેવા લાગ્યાં કે અમે અને અમારા ખુદાએ તને બક્ષ્યો-
 પછી તેણે કહ્યું કે જનાબ મોલવી અહમદ હસન સાહેબ
 કે જેઓ પેશ ધમામ છે તેઓના હાથે મહારા કંદૂન કંદૂન
 થાય એવો બંદાબસ્ત કરશે. અને તેઓજ મહારા જના-
 આની નમાઝ પઢાવરાવે. અને મીરજા મોહમ્મદ સાહેબનો
 અવાજ મને ઘણો પસંદ છે તેથી તેઓ પાસે મહારી
 “તલ્લીન” પઢાવરાવજો. અને મીર ધરશાદઅલીસાહેબે મને
 આકેપાક આપી હતી જે પેટીમાં મુકેલી છે તે આકને મહારા
 કંદૂનમાં મુકજો. અને મીર મોહમ્મદી સાહેબના ધમામવાડા-
 માં દરવાજાની અંદર અથવા બહાર જો તેઓના વારીસો-
 ની રજા હોય તો ત્યાં મને કંદૂન કરજો. કેમકે એમ કયાથી
 મોઅમીનના આવવા જવાથી તેઓના પગ મહારી છાતી
 ઉપર પડે અને લોકો ફાટેહો પડે, કદાચ તેથી હું મુક્તી
 અને નજીત પામું. અને મહારી મર્ઝા મામેલી સીના મા-
 બાપનું કોઈ અહીંયા નથી, તેની મેહર મહારે ઝીંમે છે.
 બ્યારે તેણી મરજુની પથારીયે પડી હતી ત્યારે તેની જીભ
 બંધ થઈ ગઈ હતી બોલી શકતી નહતી તેથી તે માફ
 કરાવી શક્યો નથી, માટે જો તેના વારીસોમાંનું કોઈ અ-
 હીયાં હાજર હોય તો તેઓ અને તે મહર બક્ષી આપશે
 એવી આશા રાખું છું. ખુદા તેઓને અનહુદ સવાબ અતા
 ફરમાવશે. અને અગર તેઓ માફ કરવા રાજી ન હોય તો
 તો હું મહારી માતાને મહારી ઉલ્લી વિનંતી કરું છું કે તે-
 ઓએ મને સાજો કરવા માટે હજારો રૂપીયા બગાડ્યા તો

મહારી સ્ત્રીની મહારે ઝીમ્મે રહેલી મહર પછુ તેણીના વાર-
સેતને આપી મહારો આખેરતનો બોજ હલકો કરશે એવી
આશા સાધું છું, બ્યારે મહારી પાછળ હજારો રૂપીયા બ-
નકયા ત્યારે એટલા વધારે થયા હતા એમ સંમજે. બસ
આટલો વેચી બોલી તે ચુપ થઇ ગયો.

જ્ઞાનમસાહેબે કહ્યું કોઇને બોલાવો કે “મુરએ યાસીન.”
અને “મુરએ વાકેઆ” અને “દાઆએ અદીલા” પડે તર-
તર પડવારને બોલાવવામાં આવ્યો. મુરએ.યાસીન પડવા
માં આવી. માંદાના હોઠ હલવા લાગ્યા તેનો ચહેરો હંસતો
હોય એવો જણાયો, આંખોમાંથી જાણે મોતી ખરતાં હોય
એવા હર્માશુના ટીપાં ટપકી પડ્યાં, ગરજન ઢળી મઝ, પ્રાણ
પડ્યાં હોયે ગયું, ઘરમાં ચારે તરફ કોલાહલ મચી ગઇ રડ-
વાનો અને કુટવાનો શોરખકોર મચી ગયો, જ્ઞાનમસાહેબ
તેના આત્માની પાસે જઇ બેઠી તેણીને હજારે “ઇમામ મઝ-
હુરમિ” ગમ યાદ દેવરાવ્યો, અને કહેવા લાગી કે આપ
ઉપર હુસીયત અને સંકટનો પવેત ટુટી પડ્યો એમાં કાંઇ
શક નથી. આપ શોકજનક વખતે આપને રડવાની મનાઇ
કરવી અયોગ્ય છે પણ મહારી ચોટલી વાત યાદ રાખો કે
હજારો વસ્તુને ખુદા મોહમ્મદે મુરતકા સંઠ અને તેઓના
અરજીદારના મળસુમ ઈમામોએ ફરમાવ્યું છે કે નવહા
કરવાની સી ઉપર ફરીરતા લખનાત કરે છે, અને મૈયીતહ
નામ લઈને રાવું અને તેની ખુશીયોતું વર્ણન કરવું એ
પછુ નવહો છે, તો પછી આપ સમજી શાસ્ત્ર અને હાદી

થઈ શામાટે ગુનાહનું કામ કરો છો? આપ રહતી. વખતે
 તેનું નામ અને તેની ખુબીયોનું વર્ણન ન કરો. બલકે હજારે
 રતે રમુલે ખુદા મોહમ્મદ મુસ્તફાસંના ફરજંદનું નામ લઇને
 અને તેઓની મઅમુમ પુત્રીયોની મુસીબતો અને સંકટો
 માદ કરીને વિલાપ કરો. તે બીચારીએ તરતજ હજારે ઈમા-
 મે હુસયન અ. અને શાહઝાદી સકીના રૂક્યા અને જનાબે
 ઝયનખ ખાતુનના નામ લઇ લઇને વિલાપ કરવો શરૂ કર્યો.
 પછી ખાનમસાહેબે મૈયીતની પાસે જઈ તેના અંગુઠાવાળી
 હાથો અને આંખો ખંધ કરાવી દીધી અને ત્યાં હાથો સળ-
 ગાવરાવ્યો અને કોઈ તેની પાસે બેસી ફર્યાદ શરીફપડ્યા
 કરે અને મૈયીતને ઐકલી ન મુકે તેની તાકીદ કરી. બેગમ
 સાહેબ તેના મરણના સમાચાર સાંભળી ત્યાં આવ્યાં અને
 આખી રાત ત્યાંજ રહ્યાં, મીર સાહેબ મોલવી સાહેબ ઇ-
 ત્યાદી સાહેબો આવ્યા, અને મરનારની વસીયત પ્રમાણે
 સરવે જાતની સામગ્રી તૈયાર કરી. પછી બેગમસાહેબે મીર
 સાહેબને બાળુએ મોલાવી કહ્યું કે આ મૈયીત મરદે મોઅ-
 મિનની છે કોઈ એહતીયાતની બાબત મુકી દેવામાં ન આવે,
 જે કફન લાવવામાં આવ્યું છે તેને તળાવમાં અથવા હાઝ-
 માં ગોતો ખવરાવી મુકાવરાવીને વેતરજો અને ગુમલ દેવા
 માટે જો કોરા ઘડા લાવવામાં આવ્યા હોય તો તેને પણ
 ગોતો ખવરાવજો. અને કોઈ સારા અક્ષર લખનાર પાસેથી
 શહાદતનામું પણ લખાવી રાખજો. અને થોડું બેસન પણ
 મંગાવી રાખજો.

લૈંડી=અરે પરદા કરી લ્યો પરદા હજમ આવે છે.

ખાનમ સાહેબ=(આ વીચીત્ર આવાજ સાંભળી)
અરે હજમનું અહીંયાં શું કામ છે? કોઇએ જવાબ આપ્યો
કે એતો મૈયીતની હજમત કરવા આવ્યો હશે.

ખાનમસાહેબ=આપણા મઝહુબમાં એ બાબતજાયઝ
નથી (પછી તેણીએ ચુલ્હા ઉપર એક ડેગ ચઢાવેલી જોઇ
પુછ્યું કે) ચુલ્હા ઉપર આ ડેગ શામાટે ચઢાવી છે? કોઇએ
કહ્યું કે મૈયતના ગુસલનું પાણી ગરમ કરવા માટે, ખાનમ
સાહેબે કહ્યું એ બાબત પણ આપણા મઝહુબમાં જાયઝ નથી
આપણા મઝહુબમાં ગરમ પાણીથી ગુસલ. દેવું મકરૂહ છે.
પછી મૈયીતને બહાર લઇ જવામાં આવી, મોલવીસાહેબે
બરાબર ગુસલ અપાવરાવ્યું કંફૂન પહેરાવ્યું અને જનાઝો
લઇ ઇમામવાડા તરફ ગયા. અને મીરઝા મોહમ્મદ સાહેબ
તલકીન પડ્યા અને વસીયત પ્રમાણે તે મૈયીતને દફન કરી,
પછી સરવે લોકો ફાતેહા પડી ચોંતપોતાને ઘેર રવાના થયા.
મોલવી સાહેબને ત્યાં ભાતીની ખીચડી રાંધતી શરૂ થઇ.
મરહુમાની માતાએ બેગમસાહેબને કહ્યું કે હીયારતના દી-
વસે ફાતેહા માટે અનાજ અને બકરી હત્યાદી મવજુદ છે
પણ બે ચીજો મવજુદ નથી એક તો બાળવાનાં સુકાં લા-
કડાં અને બીજું ધી. બેગમસાહેબે કહ્યું ભાકડાં તો મવજુદ
છે જોઇએ એટલાં, અને ધી પણ જોઇએ તેટલું પણ સરવે
હીંદુલું, મુમ્તલમાનને ત્યાંનું મળવું મુશ્કેલ છે પણ હા જો
કોશીશ કરીશું તો મળી શકશે.

ખાનમસાહેબ=સામાન શામાટે જોઈશે ?

બેગમસાહેબ=ઝીવાસ્તનું ખાણું પકાવવા માટે.

ખાનમસાહેબ=ખાણું તૈયાર કરાવી શું કરવામાં આવશે ?

બેગમસાહેબ=સગા બહાલાંઓમાં વહેંચાશે !

ખાનમસાહેબ=એતો ગઝબની વાત છે, તે ખીચારીનું ચર ઉજડી ગયું તેના ઉપર મુસીબતનો પર્વત ટુટી પડ્યો હતો આ વ્યાજ્ઞ અને ખસાનાં આંસુ સુકાયાં તથા એટલામાં વળી આ નવો તેલ સાકડાંની ફીકર ક્યાંથી આવી ? શું આવા વખતે સગા બહાલાંઓમાં ખાણું ન વહેંચે તો ન ચાલે ? આ સાંભળી બે ચાર સીથો બાક્કી ઉઠી કે એતો દસ્તુર છે એમાં ચાલે કે ?

ખાનમસાહેબ=અફસોસની વાત છે કે આપે આવા રીવાજ ચાલુ રાખ્યા છે. આ દીવસ તો દરેકના ઉપર પડનાર છે, અગર એક હીરો ન લેવામાં આવે તો સગાં બહાલાંઓને શું નુકશાન થનાર છે ?

બેગમસાહેબ=ખાનમ સાહેબ હવે એ રીવાજની ક્ય-ફીયત પણ સાંભળો જ્યારે કોઈને ત્યાં મૈયત થાય છે ત્યારે તે ખીચારો લાચાર બની પોતાની મૈયતનો ગમ છોડી દઈ સગા બહાલાંઓમાં હીરસા વહેંચવાની ફીકરમાં પડે છે,

ગમે તેમ કરી દેવું* કરી બસા ઉપર બસાં વહેંચી લઇ
સગા વહાંલાઓમાં વહેંચવાનું ખાણું તૈયાર કરાવશે છે.
જ્યારે ખાણું તૈયાર થઇ જાય છે ત્યારે અર્ધ ચાતરાયા વહેં-
ચણી શરૂ થાય છે. હજમણા અને માછણા માથા ઉપર
ખાણા લઇ બેરેબેર* ફરે છે તે વખતે સરવે લોકો પાતમીતાના
ઘરોમાં મુતેલાં પડ્યાં હોય છે. આ વહેંચનારીઓ દરવાજા
આ ખટખટાવે છે શોર મચાવે છે ત્યારે નીંદ્રામગ્ન જાગૃત
થઇ દરવાજા ખોલે છે અને તે ખાણું ઘરમાં જ લેતાં બાહર
બહેંચી ખાવાનું અંદરથી કહેવામાં આવે છે. હા જો કોઇ
ઘરડા માણસના ફાતેલાનું ખાણું હોય તો ઘર અંદર લેવા-
માં આવે છે પણ તે ઘરમાંનું કોઇ ખાણું નથી, ત્રોટર ચાકર
અથવા બીજા માણસોમાં વહેંચી દેવામાં આવે છે.

ખાનમસાહેબ=શું આ બહેંચણી કાંઈ સવાબ સમ-
જીને કરે છે.

* પરવરદિગાર સર્વે બધુએને કરજ અને દેવાની અસલ બસા-
થી બચાવે ! અમુક મુસલમાન ગાતીમાં અસલથી ચાલતી આવેલી
હીંદુ રીત પ્રમાણે મરણ પછી દસમું, અગીયારમું, બારમું, હાસી,
અને વર્ષાએ ખાણું કરવું પડે છે, અને આ ખાત્રત ગાતીના ટેકસ
રૂપે હસ્તી ધરાવે છે જો કોઇ ખીયારો ન કરે તો કેટલીક વખત
ક્ષાતી બકાર મુકવામાં આવે છે, અને એટલું બધું ન કરે તો સદા
તે ખીયારાની ગરદન ઉપર ચહેણાની ધારવાળી તલવાર ફેરવતાં તો
ચુકતાંજ નથીજ ? અફસોસ.

બેગમસાહેબ=અજ્ઞાની લોકો તો તેમાં સવાળ સમજે છે, એ બાબત બે હેતુથી કરવામાં આવે છે એક તો એકે અત્યાર મુધી જે લોકોનું ખાધું પીધું હોય તેનો જાણે બદલો વાળે છે અને તે સાથે કદે છે કે ખવરાવીયે કે ખાધયે એમાં કાંઈ નવાઈ છે ?? એ હાથે તાળી પડે છે. અને બીજો મનસબ એ છે કે તેઓ લોકોમાં કંબુસ ન કહેવાય તેટલા મારે પણ ખરચે છે ઉપરાંત સોસાઈટી (જનસમુહ)માં જશ વધવાના હેતુથી પણ ખરચ માંડે છે.

ખાનમસાહેબ=અગર બદલો વાળવાનો અને ખાધું છે તેને ખવરાવવાનો હેતુ છે તો પછી સવાળ ક્યાં રહ્યો ? અગર અપકીર્તી થવાના ભયથી ખરચ કરે છે તો તેથી પણ સવાળ ન રહ્યો. અને અગર જશ અને કીર્તી ખાટવાના હેતુથી કરે છે તો તે એક જાતની “રીયા” છે અને રીયા તે “શિરક”માં દાખલ છે. રૂપીયા, ખરચીને ગુનાહ વેચાતી લેવો આનુંજ નામ છે ?? અને જે લોકો (મુરદાઓ) ના નામની ખાતર કરવામાં આવે છે તેઓની છબો તો પાછળ ખરચાએલા પકવાનોનો કાંઈ સ્વાદ પણ ચાખી શક્યા નહીં, અરે સ્વાદ તો શું તે બીયારા એટલુંજે જાણી શક્યા નહીં કે પાછળ નામ રાખવા ખરચાયું કે નહીં ? બુધ્ધીવાનનું કામ તો એ છે કેાઈ એવું કામ કરે કે તેઓના આત્માઓને શાંતી મળે જેથી તેઓ ખુશ થાય જેમકે તેનાથી જે જે નમઃઓ કહ્યા થઈ હોય તે અદા કરાવરાવે, તેણે નહીં આપેલી ઝકાત અદા કરાવરાવે, હજ અને ઝીયારત

કરાવરાવે, કુરઆન પડાવરાવે. અફસોસ આવી કરવા યોગ્ય બાબતો તે પીઠ પાછળ નાંખવામાં આવે છે અને નક્કામાં નાણાં ઊરાડવામાં આવે છે જેથી નુકશાન વિના બીજા કાંઈ ફાયદો નથી. પછી એકઠી થએલી સોચને પુછ્યું કે મેં જે વાત કહી તે ખરી છે કે નહીં ? બોલો તમારો શાં મત છે ?

સર્વે, બીંબીયો=જે આવા ખરચથી એમ સમજાવું હોય કે કોઈના મરણ પછી અમે ઝરદો બીરીયાની ખુશીથી ખાઈએ છીએ તો અમારા એવા ખાવામાં ધુળ પડી, હવેથી અમે કોઈનો હીરસો લઈશું નહીં અને આપીશું એ નહીં. જ્યારે પાછળથી આવી ટીકાઓ થાય અને આપણે અજ્ઞાની ગણાઈએ ત્યારે એવા રીવાજ વિના શું નંથી ચાલતું ? શું ત્રીજાનું કે દસમા ખારમાનું છમાસીનું કે વરસીનું સર્વે ખાણું લેવું દેવું બંધ કરી દેશે.

ખાનમસાહેબ=તમે મહારા વિવેચનથી દીલગીર થયાં અને દીલગીરીના આવેશમાંજ તમે એ રીવાજ તરફ ઉપર ઉપરથી નહીં ચાલતાંનો ધીક્કાર બતાવ્યો તે માટે હું તમારો આભાર માનું છું. અદલાહતઆલા તમે સરવેને નેક બદલો બતાવે, હવે તમે એવો કોઈ રીવાજ કાઢો કે જેથી મુરદાને શાંતી મળે.

બેગમસાહેબ=હું સરવે મેહનોના મતને ખુશીથી મળતી આવું છું બાજથી ન કોઈને ત્યાંનું ખાણું લઈશ ન કોઈને ત્યાં મોકલાવીશ. પણ તે સાથે એટલું કહું છું કે તમ્મહીયત માટે જે બીંબીયો આવે તેઓની પુરેપુરી પરી-

જાગત કરવામાં જરાએ મજા રાખવામાં ન આવે, જોઈએ તો તેઓને ખવરાવવામાં આવે કે તેઓને ઘેર મોકલવામાં આવે. આ વાત પણ સર્વમત અનુસારે પસાર થઈ.

ખાનમસાહેબ=શેહરવાસી શીઆઓમાં રીવાજ છે કે ત્રીજાના દીવસે અથવા ચેહલુમના દીવસે અથવા વરસીને દીવસે અમલદારીની હાજરતે ઈમામે હુસેન અઠ્ઠી મજલીસ કરે છે અને જે કાંઈ વહેંચવું હોય છે તે મજલીસનાનામથી વહેંચે છે, મારે મહારી સલાહ એ છે કે તમે પણ એ રીતે ધારણ કરો અને પોતપોતાની મગદુર પ્રમાણે જે મળે તે મજલીસના નામે જપાઝ તરીકે વહેંચો. આ બાબત પણ સર્વમત અનુસારે પસાર થઈ. પછી સરવે બીબીઓ ઘેર જવા વીસાય થઈઓ બેગમસાહેબ પણ પોતાને ઘેર ગયાં અને મીરસાહેબને નકાઓ રીવાજ નીકળી જવાની સરવે હકીકત કહી માંલગાવો.

ખાનમસાહેબ=મીર સાહેબ ! આ સ્ત્રીઓએ સુધારે કંઈ છે પણ તેઓની અક્કલ કેટલી ? કહેવત છે કે “સ્ત્રીની અક્કલ પગની પાનીએ” તેઓને બદલી બેસતારં વાર લાગે નહીં, અને કદાચ કહે કે અમારા પુરૂષો આ સુધારાને કબુલ રાખતા નથી તો પછી મારી કરી કરાઈ મેહનત ધુળ માં મળશે માટે આપને એટલી વીનતી કરું છું કે તમે આ વિષયની ચર્ચા પુરૂષોમાં પણ ચલાવશો.

મીર સાહેબ=કેમ નહીં ? બહુ ખુશીની સાથે

ધનશાખદલા હું મએલામુધારાને અગડવા દેશાનહીં, જ્યારે
ત્રીજનો દ્રીવસ આચોત્યારે મીરસાહેબ બેગમસાહેબ ખાન-
મસાહેબ ગયાં. સરવે પુરવો અને સીમે એકઠી મએલ હતી
કુરઆન ખવાની શરૂ થય.

લૌંડી=પૈસાં આપો, ખુશબુનો પ્યાલો મંગાવવો છે.

ખાનમસાહેબ=એ શું વળી ?

બેગમસાહેબ=દસ્તુર છે કે અત્તારને ત્યાં પૈસા મોક-
લવામાં આવે છે તે ગુલાબ દેવડાના પ્યાલામાં મુખડ વાટીને
ખુશબુદાર તેલ અથવા અત્તરનાં કેટલાંક ટીપાં તેમાં ની-
ચોવી આપે છે અને તેને ખુશબુનો પ્યાલો કહે છે. કુર-
આન ખવાની પુરી થયા બાદ હજમ એક ડુલની ચાળી અને
તે પ્યાલો હાજર રહેલાઓમાં ફેરવે છે. લોકો માળીમાંથી
કુલ લઈ પ્યાલામાં બોળી લઈ લીધે છે, કેટલાંક ચાળીમાં
જે ચાળી રહેવા દે છે અને કોઈ ડુલ કિપાડી પ્યાલામાં
નાંખી દે છે.

ખાનમસાહેબ=હીક એ રીવાજ શેહરમાં પણ હતો.
હજરતે હમામે હુસયન અં ની હીયારતમાં પણ એમજ
કરવામાં આવતું હતું. કીબલઓ કઅબાએ તેની કિતપત્તી
વિશે શોધ ચલાવી, તો તેનો પત્તો નશરામાં તેમજ ન અ-
રબ અને અજમમાં મળ્યો. પણ એ રીવાજ હીંદુઓની
દખાઈની નીકળ્યો એમ જણાયું. હીંદુઓમાં રીવાજ છે કે
જ્યારે તેઓમાં કોઈ મરી જાય છે અને શમશાનમાં તેને
બાળવા લઈ જાય છે ત્યારે તેના નખ કાતરી નાંખે છે.

પછી ત્રીજે દીવસે ધરના જોડો શમરાનમાં જાય છે અને પેલા નખ બીણી લીધે છે અને તેને કોઇ વાસણમાં મુકી જાડ ઉપર લટકાવી દીધે છે અથવા જમીનમાં દાટી દીધે છે. અથવા તેને જાંગામાં નાંખી દીધે છે અને તે નખોને “ફુલા” કહે છે અને તેને વીણવા માટે ત્રીજો દીવસ મુકરર છે. આગળના મુસલમાનો કે જેઓને હીંદુઓ સાથે સખંધ રાખવો પડતો હતો તેઓએ કેટલાક રીવાજો તેઓ જેવાજ ધારણ કરી લીધાં, અને તેઓ જેવાજ ધારણ કરી ન શક્યા તો તેમાં વધારો બંદારો કરી તેની નકલ બનાવી જેમકે સ્ત્રીઓની તલાક અને વીધવાઓના બીજા નીકાહ અને પુત્રીઓના મીરાસમાંનો હક જ્ઞાતલ કરવામાં આવ્યો. હીંદુઓ તે નખોને “ફુલા” કહે છે, તો તેઓની દેખાદખી મુસલમાનોએ ફુલ ઉપાડવાનો એક ખાસ તરીકો કાઢ્યો. જ્યારે આ બાબત હીંદુઓની પૈરવીથી છે એમ જાણવામાં આવ્યું ત્યારે ઈજતેહાદ કરનારાઓએ તે રૂઢી છોડી દીધી, અને શીઆઓની જાણવામાં આવ્યું તો તેઓએ પણ મરણ સમયે અને મોહરરમમાં એ રીવાજ છોડી દીધો આવાહીયાત બાબતમાં ન કોઇ સવાબ છે ન કોઇ જાતનો રોચાળ છે, ફેગટમાં કાફેરોની પૈરવી કરવાનો ગુનાહ વહોરી લેવો છે. આ રીવાજ પણ બંધ કરવામાં આવે તો સારું છે. આ ઉપરથી તરજ બેગમસાહેબે કહેવરાવી મોહલ્યું કે ફુલ ઉપાડવાનો રીવાજ પણ બંધ કરવામાં આવે અને અજાદા રીની મજલિસ માટે મીઠાઇ મંગાવવામાં આવે અને કુરઆન

ખવાતી ખતમ થવા બાદ સહીદીએ કામેલાની દાઆએ ખતમ
કુરુઆન અથવા કોઇ બીજી દાઆ અથવા કોઇ ઝાકિર
મરસીયો કે હુલીસ પડે. આ પ્રમાણે અંદર પણ મજલિસ
કરવામાં આવી. જ્યારે સગાં વહાલાંઓ રૂખસત થવા લાગ્યાં
ત્યારે મીરસાહેબે કહ્યું કે ભાઈયો જરા થોડીવાર થાભો
મહારે તમને કાંઈ કહેવું છે. સરવે જથ પાછાં બેસી ગયાં.

મીર સાહેબ=કેમ ભાઈયો ? ! તમે સાંભળ્યું હશે કે
અંદર સ્ત્રીઓમાં એવો ઠરાવ પસાર થયો છે કે ગમીમાં
મરણ પછી સગાં વહાલાંઓમાં જે ખાણું વહેંચવાનો રી-
વાજ છે તે બંધ કરવામાં આવે, આપ સરવે ભાઈયોનો
તેમાં શો મત છે? કેટલાંકોએ કહ્યું કે અમેને ખબર નથી
કે એ શું વાત છે અને કેટલાંકોએ કહ્યું કે હા એવો રીવા-
જ કાઢી નાંખવાનો ઠરાવ પસાર થયો છે તે અમે જાણીએ
છીએ.

દોસી=ધરડીયાઓના વખતથી જે વાત ચાલી આવતી
હોય તે કેવી રીતે બંધ થાય ?

મીર સાહેબ=તમે લોકો પયગમ્બરની ઉમ્મતમાં છો
કે પોતાના ધરડીયાઓની ઉમ્મતમાં છો ?

સર્વે જણ બોલી ઉઠ્યાં કે અમે પયગમ્બર સં ની
ઉમ્મતમાં છીએ,

મીર સાહેબ=અગર આપણા પયગમ્બરનો હુકમ
કાંઈ હોય અને આપણા ધરડીયાઓનો દસ્તુર તે કરતાં બુ-
દોજ હોય તો તમે કોની પૈરબી કરશો ?

સરખે જણે કહ્યું અમે શરીઅતનો પેરથી કરીશું.

મીર સાહેબ=અસ ત્યારે તમારો અને અમારો એ બાઅતથી ચુકાદો આવશે કે તમે જનાએ કીબલએ કઅબા ને ત્યાં જાઓ અગર તેઓ ફરમાવે કે ગમીમાં મરણ પછીનું બાણ જેવી રીતે વહેવાય છે તેવી રીતે વહેવું બાણ અથવા મુન્નત છે તે. અમે તરત તેને વાલી લાવે છીએ, અને અગર તેનું મુળ શરીઅતમાં ન પડે તો અમે કહે કે માત્ર તે રીવાજની રીવાજ છે તે. તેને મુકી દેશે. દ્રાગટમાં રૂપીયા ખરચી અમે જોબમાં આવ્યો અને તેવા દાર થઈએ અને કાંઈ ફાયદો ન પડે એ તેનું કાંઈ શીખવાડ્યું છે? અને તેથી થતાં જે નુકસાનો આવે તે નજર નજર જોઈએ છીએ તેનો ઈન્કાર તો તમે પણ કરી શકતા નથી. એક ગરીબ લાકને ત્યાં મરણ સમ દુઃખ આવી પડ્યું તેના ઉપર તમે એક એવી શીક્ષા ઠરાવી કે જોઈએ તો મરે અને જોઈએ તો જીવે અથવા દેવું કરે ગમે તેમ કરે તમારું પેટ ભરે ! બીચારો તેની પાસે હોય કે ન હોય પોતાના વહાલાના મરણનું દુઃખ થોડીવાર વીસારી મુકી આ તમારી ઠરાવેલી શીક્ષા ટાળવાની ટ્રિકરવા સમુદ્ધસાં હુબવા લાગે. આ કેવો ન્યાય ! આ લાઠ પ્રત્યેની કેવી લાગણી ? આ કેવો હમકરદો અને દીલસોઝી ? પશુઆ ઉપર પણ માણસને દયા આવે છે પણ આપણે રીવાજના બંધનથી એવાં કઠોર હૃદયના અને નીર્દય થઈ ગયાં છીએ કે આપણે આપણા માણસ લાઈ ઉપર કાંઈ દયા આજુતા

નથી તેને દુઃખ ઉપર દુઃખ દેવા તૈયાર થઈએ છીએ. હાલના ઉપર ડહામ દબાયે છીએ. ખેર તે બીચારો ગરિભ સરી હજાર મુકતીયોથી મહેલું ટાળવા (ખરી ખુશીથી તે વહીવટ) ખાણું પકાવરાવે. હે, બ્યારે રાત પડે છે ત્યારે તૈયાર થાય છે. અર્ધ રાત્રીએ આપણે બેર વહેંચાય છે, તે વખતે આપણે સમજામાં માઠી નીંદ્રામાં ઉંઘતા હોઈએ છીએ. વહેંચના સ્થાનો શેરખંડોર મચાવી જગાડે છે, કેટલાંક કહે છે ધરવાળા કે અંદર ન મોકલતાં બહાર વહેંચી લીધો, અને જેઓ લમ હોઈને છે તેઓ સીંકા ઉપર મુકી દબ પાછા નીંદ્રાવશ થાય છે. હુનાં બીલાડાં તેનો ટેસ્ટ કરી જાય છે. અને જે કદાચ કુતરા બીલાડાંના હાથે ન ચઢ્યું તો સવારમાં બારી થઈ જાય છે. માણસના ખાવાના કામનું રહેલું નથી, ગોરત ગોરત સડી જાય છે, એટલે એ સરવે મોરીમાં નાંખી દેવું પડે છે, ઉતરી ગએલો પલાવ ધરના બંગીબંગીને આપો દીધો. અર્થાંત કોઈ ચીજ ખાતા નથી અને ખરાબ કરાવરાવે છે, પેલો બીચારો સો બસો રૂપીયા ખરચ કરી મુવો તેણું પરીણામ એટલુંજ આવ્યું કે તેણું ખાણું સરવે મોરીમાં નાંખાયું. જેઓ માટે તેણે દુઃખ ઉપર દુઃખ સહી રૂપીયા ખરચી ખાણું કર્યું તેઓના તો મોંહ મુખી પણ ન પહાંચ્યું, ભાઈયો ! જરા વિચાર કરો ! આવી રીતે પોતાના ભાઈઓને ખરબાક કરવા શું સારી વાત છે ? અથવા પોતાના ભાઈને એવો મહા મોહટી વીટંબણાથી ખચાવવા સારી વાત છે :

કેટલાંક લોકો તો આ પ્રમાણે સાંભળી ચુપ બંધ ગયાં અને કેટલાંકોએ કહ્યું કે આપણા એક બાઇને એવી રીતે આપણા પેદુ ભરી બરબાદ કરવા ઉપર ધિક્કાર છે, માટે હવેથી એ રીવાજ બંધ કરી દેયો, આજતેનો વારો છે તો કાલે આપણો વારો પણ આવશે.

મીર સાહેબ=જે બાઇયો ચુપ બેઠા છે તેઓ પણ પોતાના મત બહેર કરે. ચુપ રહેનારા બોલ્યા કે એમાં અમારો મત શું પુછો છો? જે બીજા બાઇયોની મરજી તે મરજી અમારી પણ.

મીર સાહેબ=હજી કોઈ બાઇને કંઈ 'કહેવાનું' હોય તે કહી દીધે, પણ કોઈએ કંઈ જવાબ આપ્યો નહીં.

મીર સાહેબ=પછી એક કાગળ મંગાવી તે ઉપર નીચલી ઇબારત લખી અમે સૈયદાબાદત્ત જમીનદાર અને જાગીરદાર સાદાતો આજે લખીતવાર એવો ઠરાવ કરીએ છીએ કે અકલાં અને શરમ સુધારો કરવા માટે એકમતે સર્વેની સમતીથી અરસપરસ એવો ઇકરાર કરીએ છીએ કે હવે પછીથી ભવિષ્યમાં જે ખાજું ગમીમાં વહેંચવાનો રીવાજ છે તે બંધ કરવામાં આવ્યો છે. અમારામાંનો કોઈ ગરીબ કે અમીર આ કરારનામા વીરૂદ્ધ વરતશે નહીં, પછી પોતે સહી કરી બીજા સર્વે બાઇઓની સહીઓ લોધી. આ બાબતની ખબર અંદર ઝનાનખાનામાં ગઈ જે સાંભળી ખાનમસાહેબ બેગમ સાહેબ બધાં ખુશ થયાં.

ખાનમ સાહેબ=બેગમ સાહેબ ! અહીંયા માતમનો સફ (હાર)નો શો દસ્તુર છે ?

બેગમસાહેબ=જે છાકરો એક વરસ કરતાં વધુ ઉંમર નો હોય તેના માટે ત્રણ દીવસ અને જવાન અને ધરડાના માટે ચાલીસ દીવસ.

ખાનમસાહેબ=ચાળીસ દીવસ મુઘી બીબીચોને મરી તક્લીફ પહોંચશે એટલા બધા દીવસ મુઘી માતમ રાખવાનું કારણ શું છે !

બેગમસાહેબ=ધરડીયાઓથી એજ રીત ચાલી આવે છે. તેનું કારણ એટલું જણાય છે કે ગમમાં માણસને આરામ સારો લાગતો નથી તેથીજ પલંગ ઉપર બેસવું અને મુવું બંધ કરવામાં આવે છે.

ખાનમસાહેબ=તમારી અટકળ ખરી છે, પણ દરેક વખત સરખો અને અનુકૂળ હોતો નથી, ઘણીખરી વખત માત્ર રસમ અને રૂઠી પાળવામાં આવે છે, અને એમ પણ ખ્યાલ કરી શકીએ છીએ કે દરેક જાતના લોકો માતમ પુરસી માટે આવે છે તો તે સરવેનું પલંગ ઉપર બેસવું અસંભવીત છે, તેથી ફરશ અને ચટાઇઓ બીછાવવાનો રીવાજ છે કે સરવે લોકો સરખી રીતે બેસી શકે તેમ કરવાથી ગમ પણ જાહેર થાય છે. પણ મહારો મતલબ બુદ્ધો છે ગમે તેવો ગમ ન હોય તે મન સાથે સંબંધ ધરાવે છે. જ્યારે માણસનું મન ભરાય છે ત્યારે તેનું લોહી ઉકળે છે

અને તેને ધુમાડો આંખોના પરદાઓમાં ભરાય છે અને તે આંચુ બની ટપકી પડે છે. તેના માટે જમીન કે પ્રલગ સર્વે સરખું છે. જ્યારે મન ભરાશે ત્યારે 'રડવું' આવશે જોઈએ તો ૪૦ દીવસ થયા હોય કે ચાર મહીના થયા હોય તો જેના ગાથે મુસીબત પડી હોય છે તેનો બીચારો પોતાના ગમમાંને ગમમાં રહે છે તેને કાંઈ શુદ્ધી હોતી નથી પણ જે લોકો માતમ પુરસી માટે આવે છે તેઓને ઘટે છે કે આ વાતોનો ખ્યાલ કરે, ફરી ઉપર સુવાથી શરીર અકડી જાય છે, કમર અને પાંસળીયો દાખવા આવે છે, ખાણું હુલસ થતું નથી જાનની હિફાજત (રક્ષણ) કરવી ખુદા અને સુધે વાલુબ કીધેલ છે. માટે મહારી પાસે ચાળીસ દીવસ સુધી માતમ પુરસી માટે રહેવું એ મુદત ઘણી લાંબી છે, તે માટે માત્ર ત્રણ દીવસ પુરતા છે.

બેગમસાહેબ=આપનું કહેવું ખરું છે, કેટલેક દેશો માત્ર ત્રણ દીવસજ રહેવાનો રીવાજ છે, આપણે બીજી બીચારોનો મત પુછીએ.

આ સાંભળી બીજી બીચારોએ કહ્યું કે હા અમે રોઝ પલંગ ઉપર સુનારીયો ચાળીસ દીવસ સુધી લેઈ સુઈ રહેવાથી અકડી તો જઇવે છીએ માટે એ રીવાજ પણ છે તો નકામો.

જુના વિચારની સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે વોય વેચ આતો મહુજ હહાપણ ડાળે છે, બધા રીવાજો એમને તો કાઢી નાંખવા છે. રોટલી (ખાણાની વહેંચણી) તો બંધ કરાવી દેવે રડવું કંટવું એ બંધ કરાવે.

ખાનમસાહેબ=હું તો પરદેશી છું આજે આવી અને
કાલે ચાલી જઈશ, અગર એવા કુધારા તમારામાં ચાલુ
રહેશે તો મને શું તુકશાન થનારું છે? અને કુધારાને બદલે
મુધારા ફાળવ કરશે તો મને શા લાભ થયાનો છે? હું તો તમારો
શુભેચ્છક છું, મારા ધ્યાનમાં જે આવત સારી લાગી તે કહી
માનવુ ન માનવું તમારા હાથમાં છે. આ રીવાજ ચાલુ
રાખવામાં ફાયદો શું છે? અથવા એટલું કહી દેવો કે અ-
મને અમારા ધરનો અધીકાર છે ગમે તેવા રીવાજ રાખીએ
તમારે શું છે? પછી હું એકે અક્ષર બોલીશ નહીં. બીજી
મુવિચારવાળી બીબીયો બોલી કે એ શું બૂત બોલો છો ?
ગમ અમારા મન સાથે સંબંધ રાખે છે શું પલંગ બીજા-
વવાથી અમારો ગમ જતો રહેશે ? કદી નહીં. આ બીબી
જેની દુન્યા ઉજડી ગઈ એતો આખી જીંદગી રડવા કરશે.
તો શું એ આખી જીંદગી પલંગ ઉપર નહીં મુવે ? અ-
થવા શું ચાળીસ ફીપસ પછી તેનો ગમ જતો રહેશે ?
માટે બેહતર એ છે કે તેની હદ બાંધવી જોઈએ (જે આ
વખતે બુના વિચારવાળી સ્ત્રીઓ ચુપ બેઠીયો). પેલી બીજી
બીબીયોએ અટાક્યો ઉપડાવી નાંખાવી અને પલંગ
બીજાવડાવ્યા.

મરદાના મજલિસમાં મોહમ્મદ સઈદના સસરા અને
સાળો આવીને પણ શામીલ થઈ ગયાં.

મીર સાહેબ=(સઈદના સસરાને) મરહુમે પોતાની
વસીયતમાં કહ્યું હતું કે મહારી બીબીની મહુર મહારે ઝામ્મે

છે માટે તેના વારીસોને "કહેવું" કે અગર તેઓ બક્ષી આપશે તો મારા ઉપર મોહટો આભાર, પણ તેના બદલો હકતુઆલા તેઓને આપશે અને અંગર તેઓ બક્ષી ન આપે તો મહારી માતૃશ્રી ગમેતેમ કરી અદા કરશે, હવે તમે શું કહો છો? આ શબ્દો સાંભળી મરહુમના સસરાની આંખોમાં આંસુ ભરાઇ આવ્યાં અને ગદગદીત અવાજે બોલ્યા કે ન દીકરી રહી ન જમાઇ રહ્યા, જેની મહુર હતી તે તેની સાથે ગઇ, અમે બક્ષી આપી અમારા ખુદાએ બક્ષી આપી, અમારે ન કંઈ દુન્યામાં દાવો છે ન કંઈ આખેરતમાં, મહારો જમાઇ ઘણો નેકબખ્ત હતો અને ઘણો અકસોસો તો એ થાય છે કે એવા સલુણા જમાઇના હું આખેરી દીદાર કરવા પામ્યો નહીં, ખબર સાંભળતાંજ ત્રીજામાં શામીલ થવા માટે ઘેરથી નીકળ્યો, અને તેના ફાતેહા હરદમાં આપવા માટે પચાસ રૂપીયા સાથે લેતા આવ્યો હતો અહીં આવ્યો તો એવા સમાચાર મળ્યા કે ખાણની તહેબક્ષીનો રીવાજ બંધ થઈ ગયો છે, હવે હું રૂપીયા પાછા લઈ જવા ચાહતો નથી જેવી આપની મરજી હોય તેવો તેનો ઉપયોગ કરો.

મીર સાહેબ=ખુદા આપને જણાવે ખૈર આપે, મોઅમીનને પોતાના ખીરાદરે મોઅમીનની સાથે અને સગા-એ પોતાના સગાની સાથે આવોજ સલુક કરવો જોઈએ, અગર આપ તે રૂપીયા પાછા લઈ જવા ન ચાહતા હોતા એવા કામમાં ખરચો કે જેથી મરહુમની રૂહને શાંતી મળે

અને હથેશાં સવાખનો ઝરો વહ્યા કરે. તેઓએ કહ્યું કે આ રૂપીયા હું આપને સોંપુ છું જેવું મુનાસખ ધારો તેવું કરો.

મીરસાહેબે મોલવી મીર અહમદ સાહેબને બોલાવી તે રૂપીયા આપ્યા અને કહ્યું કે કેટલીક દીનદારીની અને કેટલીક મસાખખની કીતાબો અને મરસીયાઓની કેટલીક જીલ્દો મંગાવીને મુસ્તહક મોઅયમેનીનમાં વહેંચી દેશો, જેથી તેનો સવાખ હથેશાં જારી રહેશે.

જ્યારે અહમદનો દીવસ નજીક આવ્યો ત્યારે મરહુમ ની માએ બેગમસાહેબને બોલાવ્યાં ખાનમ સાહેબ પણ સાથે સાથે આવ્યા.

મરહુમની મા-મેં આપને એક સલાહ લેવા માટે બોલાવ્યાં છે મરહુમનાં બીજાવાર લગ્ન થવાનાં હતાં, વાત પણ ઠરી ચુકી હતી, મેં ગમેતેમ કરી કાંઈ જીજ્ઞસલાવ અને લુગડાં લત્તાં તૈયાર કર્યાં હતાં, પણ તેના માંદા પડવાથી તે બાબત મુલતવી રહી. લગ્ન ન થયાં તો સાડાં થયું નહીં તો વધારે ગમ ઉપાડવો પડત. બેર જે કાંઈ અદલાહને મંજુર હતું તે થયું, અને એવો જ્યાલ હતો કે આ જે જીજ્ઞસલાવ છે તે તેના ફાતેહા અને વહેંચણીના ખાણા ઇત્યાદીમાં ખરચ થશે પણ તે સઘળું તો બંધ રહ્યું હવે તે જીજ્ઞસ ઇત્યાદીનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરે?

બેગમસાહેબ=ખાનમ સાહેબનો મત દેવો તેઓ ઠીક સલાહ બતાવશે.

ખાનમસાહેબ=પહેલાં તો તેને વેચીને રોકડ કરી દેવો

પછી તમને અધીકાર છે ચાહો તે કારેખૈરમાં વાપરો, કોઈ મોઅમિનનું કેશ અદા કરાવી દ્યો કોઈ મોઅમેનૂની શાદી કરાવી આપો, કોઈ મસજીદ અથવા હામામખાણની મરમત કરાવી દ્યો, કોઈ ઝીયારત કરવા જતો હોય તેને બાથું બંધાવી દ્યો અથવા જે બાબત ઉપર તમે નીચત કરી હોય તેમાં ખરચ કરશો તોપણ ઠીક છે.

તેણીએ કહ્યું જ્યારે તમે વહેંચણીનો રીવાજ બંધ કરાવરાવ્યો ત્યારે મહારો તેવડે મજલીસ કરવાનો વિચાર થયો હતો.

ખાનમસાહેબએ કરતાં બીજું શું બેહતર છે? મજલિસ કરો.

તેણીએ પુછ્યું=મજલીસમાં શું વહેંચશું?

ખાનમસાહેબએ કેટલાંનો માલ છે તેની ચાકરી મારફતે તપાસ કરાવરાવી તેના પ્રમાણમાં ન્યાય કરો.

તેણીએ કહ્યું એતો ઠીક સમજી પણ મહારી સાથે મહારી પાસે મરહુમના માલમાંથી છે વાસણકુસણ લુગડાંલત્તાં ઇત્યાદી રાચરચીલું સારો સારો ફરનીચર પલંગ ફરસી કોચ દોશાલા જામદાનીયો ઇત્યાદી બધો સામાન છે તેનો શું ઉપયોગ કરું અને તે કેને આપું*?

ખાનમસાહેબએ બાબતમાં મહારો મત આપી દુન્યા કરતાં ન્યારો છે, જે કે શેહરના અમીરોમાં અને

* આ આપનાં યુજ્જરાતમાં “ઉઝળું” આપવું કહે છે.

શીઆ તાલુકદારોમાં અને જમીનદારોમાં આવે નીવાળ છે કે તેઓ સઘળાં મરનારનું ઉઠાણું મુજતહેદાને ત્યાં મોકલે છે, પણ મને એ બાબત પસંદ નથી કેમકે ઉઠાણું આપવું લેવું એટલા મારે છે કે મુરદાને સવાળ પહોંચે. અને જેવી રીતે નવાળો અને અમીરો અને જાગીરદારો આપે, છે કે તેને જહેઝની જેવી કુમધામથી મોકલવામાં આવે છે હોકા તમારો જુવે છે તેવી રીતે આપવામાં “સવાળ” રહેતો નથી કેમકે આ સઘળું કીર્તી વધારવાના હેતુથી કરવામાં આવે છે. અને જ્યારે કીર્તી વધારવાનો હેતુ થયો ત્યારે તે રીયા થયું અને “રીયા” તે ‘શીરકેખડી’ છે, અને શીરક કરનારો કાફર છે. ન આપનારને સવાળ ન મુરદાને સવાળ અને શરએ મુકદ્દસમાં એની કાંઈ અસલ નથી, અને તેથી “બિદઅત” ગણાય એમાં પણ કાંઈ વાંધો નહીં. અને એમાં પણ હીંદુઓની પૈરવી ખુલ્લી છે કે તેઓ પોતાના મુરદાઓના કર્મમાં બ્રાહ્મણોને “જહા” આપે છે, શીઆઓ મુજતહેદાને ત્યાં મોકલે છે, એમાં ગુનાહનો અદેશો જરૂર છે. અગર આપનો વિચાર જશ ખાટવાનો હોય તો જેમ બધાં કરે છે તેમ તમે પણ કરો, અને અગર તમારો મત-ભ્રમ સવાળ લેવાનો છે તો લુગડાં ગરીબ મુસ્તહક મોઅ-મેનોને આપો અને વાસણો કોઈ કુવારો મોઅમેનાને જહેઝ મારે આપી દ્યો અને ધરાણું ગાંઠું અને થાડા વીગરે છે તેને વેચી નાંખો. અગર તેના એટલા રૂપીયા આવે તેમ હોય તો કોઈ માણસને રસ્તાનું બાથું આપો

મરહુમ તરફથી જીયારત કરવા માટે ઇરાક મોકલો કે કર-
ખલા મોઅલ્લા, નજફે અશરફ કાઝેમૈન અને સામરાની
જીયારત કરે; અને અગર એટલાં નાણાં ન હોય તો કરખલા
અથવા નજફના કોઈ મુજતહેદને મોકલી આપો કે તેઓ
બે વરસ માણસો મુકરર કરી દેશે કે તેઓ એક સાંખા વખત
સુધી મરહુમ તરફથી જીયારત પડયા કરશે.

તેથીએ કહ્યું મહાદ્ નામ તો મટી ગયું હવે મને નામ
કરવાની જરૂર છે નથી, હું તો સવાબ ચાહુ છું કે એની
રહને આરામ મળે. હવે હું એવી જો વેચવાની સગવડ
કરું છું અને હું તમને મજલીસની તારીખની ખબર કરીશ.

પછી તેને ત્યાં મજલીસ કરવામાં આવી અને ન્યાઝ
તરીકે બીરીયાની ઝરદો ખીર, ઇત્યાદીની વહેંચણી કીધી, બે
ઝાકેરોને દસ રૂપીયા આપ્યા અને એક મોઅમ્મીનને નાવખુઝ
જીયારત કરીને ઇરાક તરફ મોકલ્યો અને લુગડાં લેતાં
મુસ્તહક મોઅમેનોમાં વહેંચી આપ્યા. અને જેટલાં વામણ
હતાં તેટલાં એક કુંવારી છોકરીના નામે કરી જુદા રાખ્યા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

વરના કારોબારની રીતભાત વીવેક વીં.

એક દીવસ એક સ્ત્રીની અસ્વારી ખીરસાહેબની દેવડી
ઉપર આવી. દરબાને ખબર કરી કે ખીર કરમખલીની

બીજી મચ્છુમન આવ્યાં છે. બેગમસાહેબે અંદર આવ્યા દેવાની રજા આપી.

ખાનમસાહેબઆ કોણ છે ? મેં તો એનું નામે સાંભળ્યું નથી અને આટલાં બધાં ટાણાં ટચકાઓમાં પણ મારા જોવામાં આવ્યાં નથી.

બેગમસાહેબ=તેઓ અહીં નહતા તેઓના પીતાનું ઘર કાનપુરમાં છે, સાસુ અને નણંદથી બનતું નહતું તેથી તેઓ પોતાને પીયર રહેતાં હતાં, આજ ત્રણ વરસે આવ્યાં છે.

ખાનમસાહેબ=તેઓ તમારા કુટુંબમાંથી છે કે કોઈ ગૈર છે ?

બેગમસાહેબ=તેઓના ધણી તો આપણાં કુટુંબમાંના છે પણ તેઓની શાદી તેઓના ખાનદાનની બહાર થઈ છે, તેઓ પણ સૈયદ કહેવાય છે !

ખાનમસાહેબ=તેઓના મઝહુબ શું છે ?

બેગમસાહેબ=તેઓના માઆપનો મઝહુબ તો શીઆ છે પણ સરવે બહીસ અને અજ્ઞાન છે, તેઓને દીનો હમાનની વાતોની જરાએ ખબર નથી.

મચ્છુમન=ડાલીમાંથી ઉતરીને અંતઃપુરમાં આવી બેગમસાહેબ અને તેઓ અરસપરસ ભેટ્યા ખબરઅંતર પુછી બેઠા.

બેગમસાહેબ=તમે કયારે આવ્યાં ?

મઅસુમન=હુ તો મ્હારે પીયર હતીં મને સમજાવી ફાસલાવી ઇકરાર કરી અહીં લાવ્યા, હુ તો આવીને ધણી પસ્તાઉ છું હવે જાવા મારું છું પણ જાવા દેતાં નથી અને રહું છું તો મ્હારી હલકાઈ કરે છે મને એક અદના લોંડી કરતાં પણ વધારે હલકી ગણી કાઢે છે. હવે તે હું શું કરું? મુઠી વચ્ચે સાપારી છે !!!

બેગમસાહેબ=તમારે અને તમારી સામુને શી બાબત ઉપર અણમનાવ માય છે?

મઅસુમન=જેઓએ મને આ ઘરમાં ગરબન મારી છે અને મને દીધી છે તેઓને અદલાહ પુછે, મોહરી બીબો આહે છે કે હું તેઓની તાબેદારી કરું અને તેઓનાં બેહુન આહે છે કે હું તેઓની તાબેદારી કરું, હું મ્હારા ઘરમાં એટલાં બધાં લાડમાં ઉછરેલી છું કે મ્હારો અદલાહ જાણે છે તોપણ મેં મ્હારા માબાપનું કહેણ સાંજ્યું નથી અને તેઓની તાબેદારી કરી નથી તો શું હું આવી લડકણીયાના કહેણ સાંખીશ અને તેઓની તાબેદારી કરીશ? શું તેણીયાના માથે જાત છે અને મ્હારા માથે જાત નથી? તેણીયા સૈયદાનીયા છે તો હું પણ સૈયદાણી છું. મ્હારામાં અને તેમનામાં ફેર શું? શું તેઓની વહુ બની તો ગુનહેગારી કરી? તેઓની ઢાકરીયા છેનં? જોઉં કે તેણીયા સાસરે જઈ પોતાની સામુ નણંદની કેવી તાબેદારી ઉપાડે છે? બા! પારકાને તો સહુ કોઈ કહે પોતાનાને માંધ કહેવાય નહીં! બાજુ આ છવતું અને તેઓમાં રહેવું !!!

બેગમસાહેબ=બીરજધર, સંબુરીનાં કૃણ મીઠાં છે, આમ અકળાયે કાંઈ વળવાનું છે? જેટલી લાયક બીબીયો છે તેણીયો સર્વે પારંકા ઘરમાં જઈ સાસુ નણંદની ઇચ્છા આધીન રહી તેઓને રાજી રાખે છે, અને તાબેદારી કરીને માલિક થઈ એસે છે. અને હિલટા સાસુ નણંદ વહુની તાબેદારી કરે છે, અને જીવેલીકે અને સાસુ નણંદની એવો તાબેદારી કીધી કે તેઓ અને પોતાના પ્રાણ કરતાં વધુ સમજવા લાગ્યાં. સાસુજીના અમો કલાકો સુધી પગ ચાંપ્યા કરતા હતા, તેઓ મનાઈ કરતા હતા પણ અમે માનતા ન હતા, જ્યારે તેઓ સુઈ જતાં ત્યારે અમે સુઈ રહેવા જતાં અરધી રાતે તેઓને જાજર જવું પડતું તો લોંબીયો હાજર હોવા છતાં અમે લોટો ભરી જાજરમાં મુકી આવતાં અને અમારા હાથે તેઓને ખાણું ખવરાવતા હતા, આખર તેઓએ ઘરનો બધો કારભાર અમારે સીર નાંખ્યો, જે આહતા તે રાંધતા ખાતા અને જે ચાહતા તે ખગાડતા કેઈ પુછતું કે ગાછતું. અમે તેઓને જે ખવરાવતા તે ખાતા અને જે લુગડ પહેરવા આપતા તે પહેરતા, અમારા વખાણ કરતાં કરતાં તેઓ મરણ પામ્યા. અને દોઆઓ આપતાં આપતાં તેઓની જીભ સુકાઈ જતી, સગા મહાલાંઓમાં જેને મળતાં તેની આગળ મહારા ગુણ ગાતાં, એ નણંદને મેં મહારે હાથે પરણાવી તેણીયો અત્યારમાં પોતાના ઘરમાં રહી આરામથી જીંદગી ગાળે છે, અને તેણીયો અને પોતાની માની જગ્યાએ ગણે છે. જો હું તેઓની સાથે આડી

ચાલતી તો તેજીયો. પણ મહારાથી આડીયો ચાલત, અરસ પરસ હળીમળાને રહેવું. ધજી સારી વાત છે, આપું કંઈ બ અને સહુ સગાં બહાલાં ખુશ રહે છે અને અમવા નીત્યના કંકાશથી ભાજ જાય છે અને હિલટી અપકીર્તી થાય છે.

ખાનમ સાહેબ=મીબો ! ધજા દીવસ પછી મુલાકાત થઈ છે મારે કાંઈ ખુશીની વાત કરો, આ વખતે કાંઈ એક બીજાના રોડણાં રડવાનો છે?

મઅમુમન=જ્યારે મન ઠેકાણે હોતું નથી ત્યારે કોઈ સારી નરસી વાત બાવતી નથી.

ખાનમ સાહેબ=હું તમને ક્યાં કહું છું કે મનમાં ન હોય તોપણ એવી વાતો કરો હ્યો તમે મળવા આવ્યા તો તમારે બેગમસાહેબ અને તેઓના બચ્ચા બાલાનો હાલ પુછવો જોઈતો હતો. પહેલાં મળતાં વેંતજ પોતાનાં રોડણાં રડવાં એ કાંઈ સારી વાત છે ? પછી ખાનમસાહેબે એ વાત ટાળીને છોકરીઓને પુછવું કે છોકરીઓ આ તમારે શું થાય છે ?

છોકરીયો=તેઓ અમારાં કાકી સાહેબ છે.

ખાનમ સાહેબ=તમે તમારી કાકી મારે ખાન બનાવ્યાં નહીં, તેઓને ગળે મળી ભેટોયો નહીં અને કાંઈ વાતો પણ કીધી નહીં.

છોકરીયો=સાંભળતાં વેંતજ ખાન બનાવવા બેસી ગઈયો, પછી તેને થાળીમાં સુકી બીબી મઅમુમન પાસે

આવી કુકાને સસામ કરી પેલા જાન આપ્યા. મઅસુમને તેણીયેને ખોળામાં બેસારી લઈ છાતી સાથે ચાંપી પ્યાર કર્યો.

છોકરીયો=કાકી બ્યાપને થેર સહુ સારીપેઠે છેને?

મઅસુમન=હા સહુ સારીપેઠે છે.

છોકરીયો=કાકીસાહેબ! તમે અમારી બહેન “રજબન”ને સાથે કેમ લાવ્યાં નહીં.

મઅસુમન=તેણી તો પોતાની કંઈની પાસે રહે છે, મહારી સાથે કેવી રીતે આવે ?

ખાનમસાહેબ=જેથું ! વળી પાછાં તેજ રોઢણાં શરૂ થાય છે. બેગમસાહેબ ? મગરીબની નમાઝનેા ફૂજીલતનેા વખત જાય છે નમાઝ પઢી લેયો.

બેગમસાહેબ=આપે ઠીક યાદ દેવરાવ્યું, એમ કહી તેણી પોતાના તખત ઉપર આવી અને વજ્ર કરી નમાઝ શરૂ કીધી. છોકરીયો પણ પોતપોતાની જગ્યાએ જઈ નમાઝ પઢવા લાગીયો.

ખાનમસાહેબ=(મઅસુમનને) લેયો આ પાણીનેા બદનેા વજ્ર કરી તમે પણ અહીંયાજ નમાઝ પઢી લેયોની??

મઅસુમન=મને નમાઝમાંની કેટલીક ચીજો યાદ નથી. તેમ વળી મહારાં ક પડાં પણ નમાઝનેા કાબીલ નથી.

ખાનમસાહેબ=ખેર.

બેગમસાહેબ=(જ્યારે નમાઝ વર્ગીશ પડી રહી ત્યારે

મુલમલનને કહ્યું) અંદર ફેસ્તરખવાન બીજાંની મીરસાહેબને ખવરાવી દે. છોકરીયો પણ તેમની સાથે ખાશે હું મહારી બેનની સાથે ખાશા.

મઅસુમન=અરે એટલીબધી ખટપટ શામાટે કરો છો? મહારં તો ઘર છે, હું અહીંયા ખાઈ લઉંશ.

બેગમસાહેબ=અરે વાહ ! આપ મહારે ત્યાં આવો અને અહીં એકલા ખાઈ દ્યો એ બને પણ ખરૂંકે ?

હુંકમાં, છોકરીયોએ મીરસાહેબની સાથે ખાણું ખાઈ લીધું, બેગમસાહેબે મઅસુમનની સાથે ખાધું, હાથ મોંહ ઘોઈ પાન ખાયા બેઠા, મોમખતી સળગાવવામાં આવી એટલે છોકરીયો પાતાના સખક યાદ કરવા બેસી ગઈયો, નવ વાગે મુઠ રહેવાનો વખત થયો, સર્વે સુઈ રહ્યા. સવારમાં મુબોહની નમાઝ બાદ ફરઆને શરીફની તીસાવત કરી સરવે એકઠાં થઈ બેઠા.

ખાનમ સાહેબ=(મઅસુમનને) તમે અહીં આવ્યા છો તેથી જો કે મહારે તમને કહેવું તો જોઈયે નહી, બીજાં એકે આપ સૈયદગાદી આલેરમુલ અવલાદ અલા આપની નામ લેવા ઉમ્મતી લોંડી આપને શું કહી શકે ? તોપણ જો તમને માફ ન લાગે અને નાખુશ ન થાઓ તો કહું.

મઅસુમન=હું આપને બુજુર્ગ સમજી હું જે કહેવું હોય તે કહો, અગર બે શબ્દો સખત અને આકરા હશે તેમણે કાંઈ ફી કર નહીં.

ખાનમસાહેબ=એ આપની ખુબીયત છે. હવે મહારે જે કહેવાનું હતું તે એ છે કે આપ આલે રસુલ અવલાદે અંલી સૈયદ, થમ્મ નમાઝ ન પડ્યા તેથી અને ધણી દીલગીરી ઉપજી. જ્યારે આપ નમાઝ નહીં પડો ત્યારે ઉમ્મતી કેમ પડશે ?

મઅસુમન=મહારા માતપિતા અજ્ઞાન હતા, અને પઢાવી નહીં તેથી હું પણ અજ્ઞાન રહી અને ઉપરથી અને સોખત પણ સારી મળી નહીં તેથી નમાઝ નથી શીખી અને જો શીખી તો તે ભુલી ગઈ, અલબત્ત અને અનપઢ માણસની નમાઝ કેવી ને વાત કેવી ?

ખાનમસાહેબ=પઢતા ઉપર તેમજ અનપઢ ઉપર સર્વે જણ ઉપર નમાઝ ફરજ છે, કોઇને નમાઝ માફ નથી, અને નમાઝ નહીં પઢવાનો ગુનાહ આપે કદાચ સાંભળ્યો નહીં હોય ? જો સાંભળ્યો હોત તો નમાઝને કદી છોડા કરત નહીં, ક્યામતમાં પહેલો પ્રશ્ન નમાઝનોજ પુછવામાં આવશે, જો નમાઝ કબુલ થઈ તો બીજાં કામ કબુલ થશે નહીં તો સર્વે કામ મીથ્યા અને નકામા જશે. જ્યારે નમાઝ પઢનારાઓનો આવો હાલ છે ત્યારે નહીં પઢનારાઓના ખુદા જાણે શું હાલ થશે? પયગમ્બર અને ઈમામને પણ નમાઝ માફ હતી નહીં. હઝરતે હયદરે કરાર ગયરે ફરાર સાહેબે ઝલફકાર ઉપર લડાઈમાં તીરોનો વરસાદ વરસતો હતો પણ હઝરત નમાઝ મુકતા નહીં. હઝરતે ઈમામે હુસયન અઠ (મહારો જાનમાલ તેઓ ઉપર ફીકા થાઓ)

ની જાલ મુખારક તરશથી છુકાઇ ગઇ હતી અને શરીરમાંનું
 લોહી વહી જવાથી ગરમ ઉપર ગરમ આવતા હતા. પૂછું તેવા
 વખતમાં પણ નમાઝ ન મુઠી બલકે “શીજદમાંજ” શહીદ
 થયાં. અને મેં સાંભળ્યું છે કે આપના આપ દાદા પ્રમાણે
 એ ફરમાવ્યું છે કે જે જાણીએને એક નમાઝ નથી પડ્યો
 તેણે ગાયા એક પયગમ્બરને શહીદ કર્યા, અને જે પાંચે
 વખતની નમાઝ નથી પડ્યો તેણે ગાયા એ
 પાંચ પયગમ્બરોને શહીદ કર્યા કે તેમાં પહેલાં
 હજરતે આદમ અઽ અને છેલ્લા હજરતે રસુલે ખુદા સઁ
 છે. અને નમાઝ ન પડવી હલાલ સમજીને ન પડે તો તે
 મુરતદ છે તેનું શરીર કુતરા અને સુવર સમાન નજીસ છે.
 અને આપે ઈનપદ માણસનું કહ્યું તો દુન્યામાં ઘણું અન-
 પદ માણસો છે જેઓ હમેશાં પોતાની નમાઝો અદા કરે છે
 બેગમસાહેબની સરવે લાંબીયો છત્યાદી નમાઝ પડે છે તેઓ
 ક્યાં પડેલીયો છે ! અફસોસની વાત છે કે આપ હજરતે
 રસુલુલ્લાહ સઁ ની અવલાદ થઇ નમાઝ પડતાં નથી ?

મઅસુમન=ખાનમ સાહેબ આવું લાંબુ વિવેચન
 સાંભળી રડવા અને માથું કુટો કહેવા લાગી કે. હું આવી
 તે પળચોઘડીયું ઘણું સારું હશે કે આવી દીનદારીની વાતો
 સાંભળવી નસીબ થઇ, સારું થયું કે આપે મને ચેતાવી
 નહીં તો હું સીધી જહન્નમમાંજ ગઇ હોત. હવે હું તો આ
 કરું છું આપ મને નમાઝ શીખવાડો, કોઇને મોકલીને
 મહારે ઘેરથી મહારાં કપડાં મંગાવી આપો, પછી જો હું

નમાઝ સુધી દઈ તોં મને સૈયદાની નહીં પણ એક હલકી વરજાવી આ સમજજો.

ખાનમસાહેબ=હઠીને તેનાં ઓવારણાં લીધાં, જાતી સાથે ચાંપી અને કહ્યું કે જેવીરીતે તે મહારં મન યુશ કર્યું તેવીજ રીતે ખુદા અને તેને રસુલ તદારાથી ખુશ થાય અને ખુદા કરે તમે હમેશાં ખુશી રહો, હું આજને આજ તમને નમાઝ પડાવું છું અને હમણાં હાલ કપડાં મંગાવી આપું છું ગરમ પાણી તૈયાર છે પહેલાં અંગોળ કરી લેયો, પછી એક લોંડાંને માકલી તેણીનાં કપડાં મંગાવી આપ્યાં. અર્થાત—પછી તેને સાફ અને પાક કપડાં પહેરાવી વજ્ર કરાવી કહ્યું કે જ્યાં સુધી તમને સારી પેઠે નમાઝ પાઠ ન થાય ત્યાં સુધી હું તમારી સાથે નમાઝ પડે જઈશ, જે હું બોલું તે તમે બોલજો અને જેમ હું કરું તેમ તમે પણ કરજો ઝાહરૈનની નમાઝ પણ તેઓને સાથે પડાવરાવી. બે ત્રણ સુરા તેને ચાદ હતા દોઆએ કનુત ઇત્યાદી શીખવાડી દીધું. આવી રીતે તેણીએ નમાઝ પડવી શરૂ કરી.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

માખાપની અને શવહરની તાબેદારી.

મઅસુમન=ખુદા માટે થઈ જરૂર કહો, હું સમજી ગઈ કે આપ જે કાંઈ કહેશો તે મહારા હિતાર્થેજ હશે.

ખાનમસાહેબ=હું એ પુછું કે માતપિતાનો હક અવલાદપર અને ધણીનો હક જોડપર અને જોડે રૂનો હક ધણી ઉપર કાંઈ છે કે નહીં ? અને કદાચ છે તો કેટલા પ્રમાણમાં ?

મઅમુમન=હું અનપઠ અજ્ઞાન એવી ઉંડી વાતો શું જાણું ? પણ એટલું જાણું છું કે મા નવ મહીના બચ્યાને પેટમાં રાખે છે અને અસહ્ય દુઃખ ઉપાડે છે અને જ્યારે તેમાંથી મુક્ત થાય છે ત્યારે ગોયા તેણી નવેસરથી પેદા થઈ, વળી જ્યારે બાળક જન્મ પામી રહે છે ત્યારે બાળકના આરામ આગળ પોતાના આરામને કાંઈ લેખતી નથી, રાતોની રાતો જાગે છે, બોળામાં ઉચકી ફરે છે, દુધ પીવડાવે છે, બાળકની આરોગ્યતા જાળવવા પોતે દુન્યાની નેઅમતો ખાતી નથી, અને પિતા પણ અવલાદ માટે હજારો જાતની વિટંબણાઓ વેઠે છે, અવલાદને પોતાના પ્રાણ ફરતાં પણ વધારે પ્રીય રાખે છે, તેના માટે રૂપીયા પૈસાને કાંઈ ગણતો નથી દવા દારૂમાં, છઠ્ઠી છીદલામાં, શાદીબયાહમાં વર્ષગાંઠમાં જેટલું બને છે તેટલું ખર્ચ કરે છે, એવા શખ્સોનો અવલાદ ઉપર બેશક હક છે, અને જો કોઈ કપુત પોતાના માત પિતાના એવા હક ન જુઝે તો ખુદા જરૂર નારાજ થતો હશે, ધણી જોડમાં એક પ્રકારની પ્રીતિ હોય છે કે જેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. એ પ્રીતિ જો ધણીમાં વધારે હોય તો તે આશક થઈ ગયો અને અગર જોડમાં પ્રીતિ વધારે હોય તો તે આશક થઈ ગઈ અને તેની સ્ત્રીતી

એક લોંબી કરતાં પણ વધારે ખમ્મ છે. અને અગર આટલા દરજે પ્રીતી ન પહોંચી તો એતો માત્ર રીવાજ વાતો છે કે ધણીએ જોડનું લુગડું લત્તાં પુરું કરવાં, ખાવાની ખરચી આપવી. હા જોડને ઘરે છે કે પોતાના ધણીને આરામ પહોંચાડે. આથી વધુ હું તે વિશે કહી શકતી નથી.

ખાનમસાહેબ=માતા પોતાના બાળકની જે સેવા કરે છે તેતો આપે સારીપેઠે વર્ણન કરી પણ પિતા અને તેની સ્ત્રી એટલે માતા એ બન્ને વચ્ચેના હકો વર્ણવ્યા નહીં. જો રજા આપો તો હું વર્ણવું.

મમ્મસુમન=હા હા ધણી ખુશીની સાથે ફરમાવો.

ખાનમસાહેબ=શરએ મુકદ્દસમાં આપેલા હક માના હકથી વધારે કહેલો છે અને આપ તે અવલાદના હકમાં મજબૂતી ખુદા સમાન છે કેમકે તે બાળકની પેદાયશત્રું કારણ છે. અને ખુદાએ તઆલાએ કુરઆને શરીફમાં ધણી ખરો જગ્યાએ પોતાના હકની સાથે માત્ર પોતાના હકનું વર્ણન કર્યું છે. મહારી સમજ મુજબ ખુદા રસુલ અને ખાર હમામોના હકની પછી માઆપના હક કરતાં વધારે બોલે કોઈ હક નથી. હદીસનો મઝયુન સાંભળનામાં આવ્યો છે કે હઝરતે રસુલે ખુદા સં ને એક માણસે આવી વિનંતી કીધી કે મેં માનતા માની હતી કે મહાદેવ ફજાહું કામ થઈ જશે તો હું બેહીશતના દરવાજાને ચુંબન કરીશ. હવે મહાદેવ તે કામ થઈ ગયું, હવે હું ચુંમવા માટે બેહીશતના દરવાજા ક્યાં મેળવું? હઝરતે ફરમાવ્યું કે આપના પગ અને

માના કપાળ ઉપર ચુંબન કર. તેણે કહ્યું મારી મા અને
 બાપ બંને ગુજરી ગયાં છે, હજરતે ફરમાવ્યું કે, બાપની
 કબરની પાછેતી અને માની કબરના સિંદૂરને ચુંબન કર.
 તેણે કહ્યું કે કબરોનું નીશાન નથી. ફરમાવ્યું કે જમીન
 ઉપર કબરનાં બે નીશાન બનાવ, એકને બાપની કબર
 સમજ અને બીજીને માની કબર સમજ, બાપની કબરની
 પાછેતી અને માની કબરના સીંદૂરને ચુંબન કર, તો આ
 હદીસથી સાબીત થાય છે કે દુન્યામાં માબાપનું હોવું બે-
 હીસત છે એટલે બેહીસત મેળવવી માબાપની ખુશતુદી અને
 રાજીપા ઉપર આધાર રાખે છે, અગર ઘણાં નેક કામ કર્યા
 હોય અને માંબાપ રાજી ન હોય તો બેહીસતની ખુશખો
 મુંઘવી પણ નસીબ થાય નહીં. આપે સાંભળ્યું નથી કે
 “ઓવૈસકરની” “યમન” ના રહેનારા હજરતે રસુલે ખુદા
 સૌ ના અસ્હાબમાં ગણાય છે અને હજરત ઉપર આશિક
 તરીકે પ્રખ્યાત છે. જ્યારે તેઓએ સાંભળ્યું કે પયગમ્બરના
 એક દાંત શહીદ થઈ ગયો ત્યાર તેઓએ પણ પોતાનો એક
 દાંત તોડી નાંખ્યો, પછી તેઓને વિચાર આવ્યો કે
 કે હજરતનો કયો દાંત ટુટ્યો તે ખબર નહીં તેથી તેઓએ
 પોતાના સઘળા દાંત તોડી નાંખ્યા. મશહુર છે કે તેઓની
 અવલાદના સરવે પુરુષો બાબા રહે છે તેઓને દાંત ઉગતા
 નથી. તેઓની મા કાફરા હતી તેણે રજા આપી નહીં તેથી
 પયગમ્બરની મુલાકાતે આવ્યા નહીં એક વખત રજા આપી
 પણ એ રાત્રે કે ત્યાં ઠહેરવું નહીં. જ્યારે ઓવૈસ મદાના-

માં આવ્યા તો હજરત તશરીફ શખતા નહતા તેથી ઉમ-
રાતે ચુંબી ચાલ્યા ગયા. જ્યારે હજરત તશરીફ આવ્યા ત્યારે
ફરમાવ્યું કે અંબારા દોસ્ત ઓવૈસની ખુશખો આવે છે,
અને ઓવૈસ એ માણસ છે કે તેની દાવ્યા સીતેર ગુન્હેગા-
રોના હકમાં કબુલ થશે. આ તેઓનો મરતબો માન મા-
તાની તાબેદારી કરવાથી થયો.

અને સ્ત્રી ઉપર પોતાના શવહર (ધણી)ની તાબેદારી
કરવા એટલી વાજબ છે કે હજરતે પયગમ્બર સં ફરમા-
વ્યું કે અગર ખુદા શીવાય બીજાને સીજદો કરવો જાયઝ
હોત તો હું હુકમ આપત કે સ્ત્રીયો પોતાના ધણીયાને
સીજદો કરે. અને ફરમાવ્યું છે કે જે સ્ત્રી પોતાના શવહર
ની તરફથી નારાજ ધઈ મોંહ ફેરવીને મુઠ રહે તો સવાર
સુધી ઈબીશતા લખત કરે છે અને ધણીની તાબેદારીથી સ્ત્રીયાને
જે દરખાસ્ત મળ્યા છે તે વર્ણન લખાણથી છે ક્યાં સુધી
આપને હેરાન કરે? એક દીવસ જનાબે ફાતેમા અં હજ-
રતે રસુલે ખુદા સંને સવાલ કર્યો કે બેહીશતમાં પહેલાં
કઈ સ્ત્રી દાખલ થશે? ફરમાવ્યું કે ફલાણી સ્ત્રી કે જે અ-
નસારીયોમાં છે. જનાબે ફાતેમા અં પુછ્યું શું તે મહારા
કરતાં પણ પહેલાં દાખલ થશે? ફરમાવ્યું કે હા.

નાહ કહે છે કે આ બાબતમાં મને શક છે કે જનાબે
ફાતેમા અં થી પહેલે કોઈ ઓરત જઈ શકે, તો આનો ખુલાસો
મુજતેહદને પુછાવ્યા શીવાય કોઈ પણ કહી શકાય નહીં, અને હાલ
પુછવાની ફરસત પણ નથી હં કોઈ મવકા ઉપર પુછાવી ખાત્રો
કરીને બંદર કરીશું.

પણ એવી રીતે કે તે તમારો આગળ-આગળ ચમર હલા-
વતી હશે. પછી પુછ્યું તેને આ મરતબો કેવી રીતે મળ્યો ?
ફરમાવ્યું ધણીની તાબેદારી કરવાથી, જનાબે 'ફાતેમા અઠ
અરજ ફીધી' અને રજા આપે. તો હું તેને ત્યાં જઇને એક
કે તેણી પોતાના ધણીની તાબેદારી કેવી રીતે કરે છે ? ફર-
માવ્યું કે જાઓ પણ ત્યાં જે બાબત બને તે અમને કહેજો.
જનાબે ફાતેમા અઠ ત્યાં તશરીફ લઇ ગયાં, દરવાજો ખખ-
ડાવ્યો, તેનો ધણી ઘરમાં હતો નહીં. તે ચોરતે નામ પુછ્યું,
જનાબે ફાતેમા અઠ પોતાનું નામ બતાવ્યું. તેણીએ અરજ
કરી હું અને મહારા માખાપ આપ ઉપર ફીદા થઇયે જે કે
સ્ત્રીઓને સ્ત્રીઓથી "પરદા નથી પણ મેં આપ માટે મહારા
ધણીની રજા લીધી નથી, હું આજે રજા લઇ રાખીશ
આપ કાલે તશરીફ લાવજો. જનાબે ફાતેમા અઠ પાછાં
આવ્યાં અને પોતાના વાલીદે બુકુર્ગવારને તે બાબતની ખ-
બર આપી, હજરતે ફરમાવ્યું કાલ જાઓ ત્યારે અલીને
સાથે લઇને જજો. જ્યારે બીજે દીવસે જનાબે સૈયદાદઅઠ
જનાબે અલી અઠ ને સાથે લઇ તેણીને ત્યાં ગયા, ત્યારે તે
બાઇએ કહ્યું કે આપને આવવાની રજા છે પણ મેં હજરતે
અલી અઠ માટે પુછ્યું નથી, પછી જનાબે ફાતેમા અઠ
પાછાં આવ્યાં. ત્રીજે દીવસે જનાબે ઇમામે હસન અઠ ને
સાથે લઇને ગયાં તો તે બાઇએ હજરતે ઇમામે હસન અઠ
માટે ઉઝર કર્યો. ચોથે દીવસે જનાબે ફાતેમા અઠ હજરતે
ઇમામે હસન અઠ ને પણ લઇને ગયા તો તે બાઇએ ત્રણ

સાહેબોને તો રંજ આપી પણ હજારને ઇમામે હુસયન અં
મુટે ઉઠેર ર્યો. પાંચમે દીવસે વ્યારે વળી તારારીક લડ
ગયાં ત્યારે જો આઠમે કહ્યું કે મને મહારા ધણીએ રંજ આ-
પી છે કે આપના ધરનો કોઈ ગુલામ પણ મુજ લોંડી પાસે
આવે તો તેને પણ રોકવો નહીં. જનામે ફાતેમા અં તેને
ધણી દોઆઓ આપી પાછાં આવ્યાં. હવે ધણીની ના ફર-
માની અને તાબેદારી બન્નેના પરીણામનો અંદાજો કરી દ્યો.
આપે જો આપના ધણી વિશે ફરીયાદ અને શિકાયત કીધી
કે તેઓ પોતાની મા બેહનના કહ્યા પ્રમાણે ચાલે છે અને
મહારી હીમાયત કરતાં નથી, તો અપ માની તાબેદારી કેવી
રીતે કરવી જોઈએ તેતો તમે સાંભળી શુક્યા, હવે કહો કે
તેઓ ખુદા અને રસુલના હુકમ પ્રમાણે પોતાની માની
તાબેદારી કરે કે તમારી તાબેદારી કરે ? ઈન્સાફ અને ન્યા-
યની દ્રષ્ટીથી જુવો અને ઉંડા પિચાર કરો. અને તેઓએ
તમારી હીમાયત ન કીધી તેમાં તેઓએ શો ગુનાહ ર્યો? તેઓ
તો ખુદા અને રસુલનો હુકમ બજાવી લાવ્યા તેમાં ખોટું શું ર્યું.
હુંતો સત્ય કહું છું કે તમને એવો નેકબખ્ત મળવો મુશ્કીલ છે,
અને તમે જો વાતોના પ્રસંગમાં કહ્યું કે મેં મહારા મામા-
પની તાબેદારી પણ કીધી નથી તો એમાં તમે શી સારી
વાત કરી ? એમાં તમે મગરૂરી શાની માનો છો ?

ખુદાનો ગુનાહ અને તેની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરીને
ગર્વ કરવો અને મગરૂરી મારવી તેતો વાહ ! આપનું જ
કામ છે !!! સાચું બે.સા તમે ખુદા અને રસુલનો ગુનાહ

કર્યો કે નહીં ? તેમાં તમારો કમુર નથી, કમુર તમારા મા
 બાપનો છે જેઓએ તમને કાંઠપણ સુશીક્ષણ આપ્યા વિના
 લાડમાંને લાડમાં મોહરોં દીધાં, જે લાડનો તમે એવો લાભ
 લીધો કે તમે તેઓને માથે ચઢી બેઠાં અને માબાપની જે
 તામેદારી કરવી તમારા ઉપર વાળખ હતી તે છોડી દીધી.
 આપે ખુદા અને તેના રમુલનો કેવો મોહરો ગુનાહ કર્યો ?
 અને જ્યારે તમે તમારા ધણીની મરજી વિરુદ્ધ ચાલ્યા અને
 તેઓ તમારાથી નારાજ થયા તો હવે વિચારો કે ખુદા સામે તમારો
 શો હાલ થશે ? તમે કાંઈ નહાના નથી. મારા અલ્લાહ
 મોહરો છો સમજી છો, માણસનું કામ છે કે કાંઈ પણ કામ
 શરૂ કરવા પહેલાં તેના જીવ ભવિષ્યનો વિચાર કરી લેવો.
 અને જે સ્વભાવથી સાચું સસરા નણંદ જેઠાણી પોતાના
 પતિ ઇત્યાદી સરવે સગા રનેહીયો નારાજ રહે તેવો સ્વ-
 ભાવ શા કામનો ? એવો સ્વભાવ રાખતો પોતાના આપણા
 કુટુંબને અને સરવે સગા બહાલાઓને દુશ્મન બનાવવાનો
 કારણરૂપ છે. સરવે રાજી રહે એવો સ્વભાવ કેમ રાખી
 ન શકાય ? હા હવવાન તો કદાચ રાખી ન શકે. માણસ
 શું નથી કરી શકતો ? ચાર દીવસનો દુન્યા છે, હરો ખુ-
 શીથી પોતાનો સંસાર ચલાવો અલ્લાહ તથા તેના રમુલ-
 ની આજ્ઞાઓને અનુસરી ચાલો એટલે અહીંયા એ સુખ
 અને ત્યાં પણ (આખેરત) સુખ નહીં તો અહીંયાએ દુઃખ
 અને ત્યાં પણ દુઃખ ખુદાએ તમારાએ કરવાને શરીરમાં
 ફરમાવ્યું છે જે “ખસેરદુન્યા વલે આખેરહ” એટલે દીન

અને દુન્યા ખન્ટેનું હુશાન મેં જો કહ્યું તે ઉપર જરા પુરો વિચાર કરો. આકરો સ્વભાવ મુખે દયો પોતાના પતીની તાબેદારી દર્શાવેથી ન્તે તમારાથી રાજી રહેશે, સગા વહાલાઓ સાથે હળીમળી ચાલો. જ્યાં સુધી બીજાઓનાં વેણ સાંખી શકશો નહીં અને પોતાને હુરુદ અને નાચીઝ સમજશો નહીં ત્યાં સુધી સરવેની નજરમાં હલકાં રહેશો. અને જ્યારે પતિની સારુ સસરાની નજરે જોડાણીની તાબેદારી અને શેવા બજાવી લાવશો ત્યારે તેઓ સઘળાં તમારાથી ખુશ રહેશે અને લોકોમાં તેઓજ તમારી વાહ વાહ ગણશે, અને તમે ધીમે ધીમે આખા ઘરના માલિક થઈ જશો અને તેઓ સરવે તમારી તાબેદારી કરવા લાગશે. એતો તમને આ વાતો તમારા ભાલા ખાટે કહી છે, જે તમને પસંદ આવી હોય અને તે ઉપર અમલ કરશો તો તેનું પરીણામ સારું જોશે, નહીં તો બાપા તમને તમારો અધિકાર છે, જ્યાર તમે સુખમાં રહેશો તો થોડુંજ મને તેમાંથી મળવાનું છે ? અને તમને દુઃખ હશે તો મહારે થોડુંજ ભોગવવા આવતું છે ? હા એટલી વાત જરૂર છે કે તમે સૈયદઝાદી છો આલે રસુલ છો, તમને સુખી જોઈશ તો મહારું મન ખુશ થશે અને તમને દુઃખમાં જોઈશ તો મને પણ દુઃખ થશે.

બેગમસાહેબ=બહેન ! ખાનમ સાહેબે જે વાતો કહી તે હાથ ઉપર કોતરી લેવા જોગ છે, આવી શીખામણ આપનાર તને બીજું કોઈ મળતું નહીં હશે. જે હજી તમે તમારા સ્વભાવને સાંભાળશો અને જરા વધુ ધીરજ ધરશો તો સારું

પરીણામ આવવાની વક્ષો છે, તમે તમારા ગુસ્સાને કાબુમાં રાખો અને તિશદિન પોતાના પતીને ખુશી રાખવાના પ્રયત્ન કરો, જેની તાબેદારી કરવામાં તમારો પતી ખુશ હોય તેની તાબેદારી કરો, અને જેની તાબેદારી કરવામાં તે નાખુશ હોય તેની તાબેદારી ન કરો તમારા હૃદયમાં તો એજ વાત બેહતર છે. તમે જાણો છો કે તમારા પતિ એટલી બધી મુખી અવસ્થામાં નથી, તો જ્યારે ઘર સંબંધીના કામકાજ તમે ન કરો તો બીજું કોણ કરે ? શું તમારા પતિને તેની મા બેહતરો ઘરમાં કામકાજ કરે વાસીદું પુજો વાળો, વાસણ ઉટકે અને તમે બેઠાં બેઠાં જોયાં કરે એ તેને સારું લાગતું હશે ? માટે જે કામ કરવું તે વિચારપૂર્વક કરવું એ સમજીવું કામ છે. તમે ધારો કે આવા રોજના કંકારા ટાળવા માટે તે તમને તસાક આપી દીધે અને બીજા નીકાલ કરે તો પછી તમે શું કરશો ? માતપિતાની નજરમાં હલકાં પડશો, પછી માતપિતાનાજ રોટલા ખાધા તેમાં શું વળ્યું ? આખી જીંદગી રડવા કુટવામાં અને અફસોસીમાં ગાળવા વિના બીજો એકે ઉપાય નથી.

મન્યસુમન=જાંઘા વખત મુઘી આ વાતો મુઘે મોઢે સાંભળતી રહી, તેનું મન ભરાઈ આવ્યું તેથી રડવા લાગી. બેગમસાહેબના પગ ઉપર માથું નમાવી દીધું અને કહેવા લાગી કે મેં મહારા કરડા સ્વભાવ અને મહારો અજ્ઞાનતાનું પરીણામ જોઈ લીધું. આજના ભાગ્યવંતા દીવસનું ભણું મળે કે હું અત્રે આવી, અગર જો ગુસ્સામાંને ગુસ્સામાં

કાનપુર ચાલી જાત તો આપે કહ્યું એમજ ખરેખર થાત
અને હું ન વાટની કે ન ધાટની રહેત, હવે હું તોખા
(પંચાતાંપ) કરૂં છું અને ખુદા અને તેના રસુલને સાક્ષી
રાખુ છું કે જ્યાં સુધી મહારાથી બનશે ત્યાં સુધી હું મહારા
પતીને રાજીરાખીશ, અને જેમાં તે ખુશ હશે તે કામ
કરીશ, મહારી સાસુ મને અગર દસ ખાસડાં મારશે તો
ખાઈ લઈશ. પણ મને શરમ આવે છે કે કાલ સુધી તો હું
તેઓની સાથે લડતી વઢતી રહી તો આજ હું શું મોહ
લઈને તેઓની પાસે જઈશ ? અને હું કેવી રીતે માફી ચા-
હીશ ? અને તેઓ મહારી વાતને કેવી રીતે માનશે ? અને
મહારી તરફ તેઓનું મન કેવી રીતે સાફ થશે ? માટે મહારી
વીનંતી છે કે આપ અને ખાનમસાહેબ ઐક્ય કલાક માટે
મહારી સાથે મહારે ત્યાં આવો અને ત્યાં જઈ મને મહારી
સામુજના કદમે ઉપર ઝુકાવી દો અને મહારી તકસીર અને
જુલ માફ કરાવી આપો, મહારી નજીદ સાથે પણ મહારે
મેળાપ કરાવી આપો, અને મહારા પતીને પણ મહારે કસુર
માફ કરવાનું કહો.

બેગમસાહેબ= આ વખતે તો હું તમારી વાતોથી
ધણી ખુશ થઈ, ખુદા તમને આ દુન્યામાં અને આખરતમાં
સુખી રાખે. હું તમારા હિતાર્થે ચાલવા હાજર છું. આતો
એક કલાકનું કામ છે અગર ચાર પાંચ દીવસનું હોય તો પણ
શું થયું ? હાજર છું. પણ જરા આજનો દીવસ રહી જાયો તો
સાફ કેમકે હું મીર સાહેબની રજા લીધા વીના આવી

શક્તી નથી. જો તેઓ રજા આપશે તો કાલે સવારે આપણે સઘળાં સાથે ચાલીશું. પછી જ્યારે મીર સાહેબ ઘરમાં આવ્યા ત્યારે બેગમસાહેબે સરવે બીનાઓ કહી રજા માંગી.

મીરસાહેબ=ખુદા ખાનમસાહેબને જે તેની નેક બદલો આપે આ તેઓનાજ કદમની બરકત છે, મધ્યે સારું હું રાજી છું કાલ મઅસુમનને તેના સાસરે લઈ જાઓ અને તેઓમાં સફાઈ કરાવી દેવો.

બીજે દીવસે બેગમ સાહેબ, મઅસુમન અને ખાનમ સાહેબ સહીત સવાર થયા અને મીર કરમચલીને ઘેર જઈને ઉતર્યા અને મીર કરમચલીની માની પાસે ગયાં અને સલામ કરીને બેઠા, તેઓ અરસપરસ બેઠયા. ખાનમસાહેબે પ્રશ્ન કર્યો તો બીજા મઅસુમન પોતાની સાસુના કદમે ઉપર પડી ગઈ.

બેગમસાહેબ=તમારી વહુને સમજાવવાથી અને ઠપકો આપવાથી તેણીએ પોતાની બદમીઝાજી અને મગફરી મુઠી દબાવે, અને તમારી સાથે પહેલાં ગૈરવર્તણૂકથી વસ્તતી હતી તેનાથી તૈબા કરી હવેથી તેમ ન કરવાના સોગંદ ખાધા. હવે તેણી હમેશાં તમારી તાબેદારી બજાવી લાવશે અને આપની મરજી વીરૂદ્ધ કોઈ કામ કરશે નહીં, તેને ગળે મળે અને તેનાં આંધુ લુછે અને તેના કસુર માફ કરે અને તેની તરફથી આપના મનમાં જે મેલ હોય તે કાઢી નાંખે.

મીર કરમચલીની માની આંખમાં આંધુ લરાઈ આવ્યાં

અને તેણી કહેવા લાગી મેં મહારા દાકરાનાં લગ્ન એટલા માટે કર્યા હતા કે વડુ આવશે, મહારાં ઘર આવ્યાદ થશે, ઘડપણમાં મહારાં શેઠાં ચાકરી કરશે, ઘરના કામ કાજની ફીકરથી મને છેલ્લવશે, પણ જ્યારે તેણી આવ્યો ત્યારે તો તેથી હિલટું જણાયું. રાત દીવસ રકઝકમાંજ ગુજરે છે, તેના મોંદથી એવી વાતો સાંભળી કે તેવી બરાબરની બીબીયોથી પણ સાંભળી નહતી. હશે હવે સમગ્ર તો સુખેથી પોતાના ઘણા સાથે રહી ઘર માંડે, ખુદા તેને ખુશ - રાખે, મહારો છુવ તેઓને સુખી જોઈ કરશે. પછી તેણીએ પોતાની વહુનું માથું પોતાના બોળામાંથી ઉપાડી લીધું, આંસુઓ લુછી નાંખ્યા અને તેને અનહદ દોઆઓ આપી અને તેને કહ્યું કે વડુ તને સારું લાગે તે કરજે, મહારાં મન તો એનીમેળે ખુશ થશે.

બેગમ સાહેબે મીર કરમઅસીની બહેન તરફ જોઇને કહ્યું કે તમે પણ તમારા મનમાંથી તમારી ભાણી પ્રત્યેના મેલ કાઢો નાંખો અને તેનો કસુર માફ કરો, પરાયા ઘરની દીકરી છે ખુદાએ તમારા ઘરમાં તેનું અન્નજળ ઉતાર્યું છે, તેની સાથે હળીમળીને રહો અને પ્રીતિભાવથી વરતો, જે તેઓથી કોઈ હુલ્લચુક થઈ જાય તો તેને દરગુજર કરો અને ફરી તેનાથી એવુંજ થાય તો સમજવો પણ પોતાના ભાગ પાસે તેની ફરીયાદ ન કરો અને કાંઈ તમારો કસુર થાય તો માફ કરો.

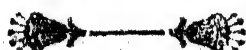
બેગમસાહેબ=પરદા નાંખી મીર કરમઅસીને જોડાવો.

પણી મીર કરમઅલી આવ્યા અને ત્યાં બેઠાં, બેગમસાહેબ તેઓની બહેનની સાથે વાતો કરતા હોય તેમ વાતો કરવા લાગ્યા. મીર કરમઅલીની બહેને પોતાના ભાઈની કહ્યું કે બેગમસાહેબ આપને સલામ કહે છે અને કહે છે કે આપની સ્ત્રી મઅમુમે હવેથી કરડો સ્વભાવ અને મગરૂરી સુકી દીધી, અને તેણે તૌઆ કરી એવા સોગન ખાધા છે કે જેમાં આપની ખુશી હશે તે કામને કરશે અને કેમ પણ બાબતમાં આપની મરજી વિરૂધ્ધ વરતશે કે ચાલશે નહીં. આપ તેના કસુરને માફ કરો અને જેવી રીતે દુન્યાનો નિયમ છે તેવી રીતે ખુશી અનંદથી ઘર બહેવાર ચલવો, અગર કેમ વાતમાં તેનાથી ભુલચુક થઈ જાય તો આપ માફ કરશો કેમકે પડેલી ટવ ધીમે ધીમે નીકળે છે, જેવીતેવી નજીવી વાતની કાંઈ દરકાર રાખશો નહીં, અને તેને સમજાવી દે. સલામીને કામ લીધા કરો.

મીર કરમઅલી=મહારી તરફથી બેગમસાહેબને સલામ અરજ કરો અને કહો કે હુંતો હમેશાથી એમજ ચાલતો હતો કે જે કાંઈ મને મળી શકે તે લાવીને તેઓની સામે સુકું અને તેઓ તેને ચોગ્ય રીતે અને વ્યવસ્થા પુર્વક વાપરે અને અને મહારી માતાને પકાવીને ખવરાવે. પણ એ કેમ થાય ? તેનો મીજાજ તો હમેશાં આકાશ ઉપર ચઢેલો રહેતો, હજી અગર તે સમજી છે તો મને તેની તરફથી કેમ જાનનું દુખ નથી, પોતાના ઘરની વ્યવસ્થા સારી પેઠે કરે, મહારી માતી શેવા ચાકરી બજાવે એટલે થયું હું ખુશી મહારો ખુદા ખુશી.

અર્થાત—આવી રીતે તેણી સુરવેને અરસપરસ મેળવી
ખાનમસાહેબને લઈ બેગમસાહેબ પોતાને ઘેર આવ્યા.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

શોકાની અદેખાઈ અને સલાહ કરાવનાર નેક બાઈ.

ફસલ પહેલી.

મોહમ્મદ બહરે બીજી ઝોરત નક્સી.

બેગમ સાહેબના એક નાના હતા તેઓનું નામ મીર
મોહમ્મદ મુરાદ હતું, તેઓ છ ગામના ધણી હતા. તેઓ
પૈસે ટકે સુખી હતાં. ઘેર ઘોડા, ગાડી, ભેંસો ગાયો છત્યાદી
સુખની સરવે સામગ્રી તૈયાર હતી તેઓને મીર હસનઅલી
અને મીર હુસયનઅલી એ નામના બે પુત્રો હતા.

આ બે પુત્રો મુકી મીર મોહમ્મદ મુરાદ આખેરત
પ્રત્યે કુચ કરી ગયા. મીર હસનઅલીની વય જવાન હતી
અને મીર હુસયનઅલી દસ વર્ષના હતા. મોહટા ભાઈએ
તેઓને પાળાને ઉઠેર્યા જ્યારે જવાન થયા ત્યારે
તેઓનાં લગ્ન કરી આપ્યાં પછી મોહટા ભાઈએ
જે મીલકત સૈયદામાદમાં હતી તેનું એક મોહટું લીટ
લખ્યું અને કાકાના દીકરાઓ અને બીજા વારીસો અને

હકદારા ઇત્યાદીયોના હીક્સા જુદા પાડયા, તેઓએ પોતાના નાના ભાઈને કહ્યું કે મહારા અને તમારા પ્રાંડ સુધી તો મહારે અને તમારે સારો બનાવ રહ્યો, તમારાથી જેટલી બની તેટલી તમે મહારી ચાકરી કરી અને હું પણ તમારા માટે જે કરવું ઘટવું હતું તે કરી ગુજ્યો, માશાઅલ્લાહ તમારા લગ્ન પણ થઈ ગયા. મહારી અવસાદ મવજુદ છે. જીંદગીનો કાંઈ ભરોસો નથી, ખુદા જાણે કે ક્યારે આંખો બંધ થઈ જશે માટે એનો પહેલાંથી વિચાર કરવો જોઈએ. મહારી પાછળ મહારાં છોકરાં કદાચ એવાં નીકળે કે તેઓ તમારી તાજેદારી ન કરે અને આ જમીનદારી અને જાગીર માટે તમારી સાથે લડવા અને તકરાર કરવા ઉભા થાય, ઝર જેર અને જાગીર એ ત્રણે કલ્યાણનાં મુળ એનો આપ સારીપેઠે જાણોછાજ. હું તો દાઆ કરું છું કે ખુદા મહારી અવસાદને એવી ન બતાવે પણ શો ભરોસો? એવી નીકળે તો પછી શો ઉપાય ? માટે મહારા આત્માને નકામુ દુઃખ ન પહોંચે એટલા માટે મેં અત્યારથી આપણે સરવે જાગીરનું લીજ અને વસીયતનામું ઉતારી રાખ્યું છે. આ બે ચીટ્ટીઓ છે માટે તેમાંથી જે ચાહો તે ઉપાડી લ્યો. મીર હુસૈનઅલી (આંખમાં ઝળઝળીયાં ભરાઈ ગયા) હું અત્યાર સુધી આપને ભાઈ જાણતો નહોતો બસકે મહારા આઠા અને હું પોતાને આપનો ગુલામ સમજતો હતો, મહારી જીંદગીમાં કદી લડાઈ થાય તેમ નથી કેમકે બે હાથે તાળી વાજે છે જ્યારે તેઓ મહારી સાથે સારી રીતે વરતે ત્યારે હું શા માટે તેઓની પાછળ લાગ્યું.

મીર હસનઅલી=ખુદાએ અને તેનાં રસુલે તમારો જે હક ઠરાવ્યો છે તે લઈ દ્યો અને આ બે ચીઠીયોમાંની એક ઉપાડી રૂંધે.

મીર હસનઅલી=મહારાથી એવી બેઅદબી ફટી થશે નહીં. આપ આપના હાથથી ઉપાડી મને આપો, આપ મને જે આપશો તે કબુલ છે, મીર હસનઅલીએ પોતાની આંખો બંધ કરી દીધી પછી તેમાંની એક ચીઠી ઉપાડી અને તે મીર હસનઅલીના હાથમાં આપો દીંચી. મીર હસનઅલીએ તે લઈ પોતાના માથે મુકી સલામ કરી.

મીર હસનઅલી=શું આજથી હવે મને તમારે ત્યાંથી ખાણું મળશે નહીં. અને આપ હજુર હમારા માથે બેઠાં છો તેવામાં અમારે જુદો ચુલ્હો ફુંકવો પડશે ?

મીર હસનઅલી=વાહ ! એમ થાય ! જ્યાં સુધી મહારા જીવમાં જીવ છે ત્યાં સુધી અમ્મપ મહારી સાથેજ રહે શો તેઓએ વસીયતનામામાં લખ્યું હતું કે મહારી મીલકત અને જાગીરની જે વહેંચણી કરવાની લખી છે તે મહારા ગુસલ કફન દફનની બાદ વહેંચી આપવામાં આવે, અને તે વહેંચતાં મહારી જંગમ મીલકત જેમ કે ઘોડા ગાડી, બળદ ભેંસો ગાયો ઈત્યાદી ધરતું રાત્ર રચીલું જેટલું હોય તેટલું સરવે મહારા સાથે મીર હસનઅલીનું છે, તેમાં મહારા બન્ને પુત્રો, મોહમ્મદ બાકીર અને મોહમ્મદ જઅફરનો કાંઈ હક નથી. હા જો તેઓના કાકા એટલે મહારા મજકુરસાથ

તેઓને જે રાજા ખુશીથી આપે તેલે; અને હું મહારા પુત્રાને મહારાજાઈની તાબેદારી કરવાની અને તેઓને ખુશ રાખવાની વસીયત કરું છું; નહીં તો મહારા રૂદ્ધ નામુલી થશે, અને તેઓ મહારા પુત્ર સમાન ન ગણાતાં મહારી મીરાસથી મહરૂમ રહેશે.

મીર હુસૈનઅલી ત્રણ ચાર વરસ પછી મરણ પામ્યા, મીર હુસૈનઅલી પોતાના ભત્રીજાઓની સાથે રાજા ખુશીથી રહેવા લાગ્યા, મીર હુસૈનઅલીને એક દીકરા અને એક દીકરી હતા તે શીતળાના રોગમાં મરણ પામ્યા હતા. દીકરી ની વય ચૌદ પંદર વર્ષની હતી અને તેનું નામ “હસીના” હતું.

મીર હુસૈનઅલીએ પોતાના મનમાં કહ્યું કે મહારા ભાઈ જેવી સારી રીતે મહારી સાથે વરત્યા છે તેવી સારી રીતે ભાગ્યેજ કોઈના ભાઈ વરતતા હશે, પણ અફસોસ હતું તેઓના ઉપકારનો બદલો વાળી શક્યો નહીં તેઓની અવલાદ સાથે પણ તેઓની નેકીના બદલા તરીકે કાંઈ કરી શક્યો નહીં, મહારી અવલાદમાં મહારી એક દીકરી છે અને તેજ મહારી વારસ પણ છે. મોહમ્મદ બાકર અને મોહમ્મદ જાઅફર બન્નેના લગ્ન થઇ ગયાં છે નહીં તો તે બન્નેમાંથી કોઈની સાથે પણ આ મહારી દીકરી પરણાવી દેત. આમ કર્યાથી દીકરી તથા માલ મીલકત પણ ધરમાંથી બહાર જત નહીં. પણ શું કરવું? આ મત તેઓએ પોતાના મિત્ર “મોહમ્મદ” મીરજા આગળ દર્શાવ્યો, તેઓએ કહ્યું હા, તમારા વિચાર તો ઘણા સરસ છે. પણ તમે ગણરાઓ છો

શા માટે તમારા ભત્રીજાઓનાં લગ્ન થઇ ગયાં છે તો તેમાં શી ફીકર છે? કાંઇ શરીયતનો વીરૂધ્ધ કે રીવાજની વિરૂધ્ધ નથી. તે બંનેમાંથી ચાહે તેની સાથે આપ, આપની પુત્રીના નીકાહ પાછા આપો અને આમ કર્યાથી હું આશા રાખું છું કે તમારા ભત્રીજાઓ પણ તમારે વશ રહેશે.

મીર હુસૈનઅલી=હા, તમે કહો છો તો સાચું !! હજી પણ બધું શક છે, કાંઈ બગડી ગયું નથી. પણ જરા મન એ ઠેકાણે વિચારમાં પડે છે કે મહારી દીકરી અને તેઓની પહેલી સ્ત્રીમાં કાંઈ અણબનાવ ન થાય નહીં તો મહારે અને મહારા ભત્રીજાને બુરાઇ થશે, ઘર ભાગશે અને દરરોજનો કંકાશ અને દરરોજની ફરિયાદો માયે રહેશે.

મોહમ્મદ મીરઝા=પણ તેણીયો બન્ને સાથે શામાટે રહે કે અણબનાવ થાય ? તેનું ઘર જીદ તમારી દીકરીનું ઘર જીદ, પેલી અહીંયાં ન આવે અને આ ત્યાં ન જાય જાણે એક બીજાને ઝાળખતાંજ નથી એમ ન રાખે કે ટટો કે કંકાશ થાય ?

મીર હુસૈનઅલી=હા એ વાત પણ ખરી છે ઉપરાંત કાંઈ શરઅઓકે રીવાજનો પણ વાંધો આતતો નથી. પણ તેઓની અને આપણી તગદીર, આપણો કાંઈ ઉપાય છે. મને મોહમ્મદ બાકેરની કેટલીક આદતો પસંદ નથી હા અલબત્ત મોહમ્મદ જઅફર સર્વ પ્રકારે લાયકાત ધરાવે છે, તેઓને તમે બોલાવી આવો, હું તેઓને તેઓનો મત પુછું જો તેઓ રાજી હોય તો આજે રખીઉલ અન્વસની ૧૭ માં રાત છે

આજેજ નીકાલ પઢાવી આપું. મોહમ્મદ મીરજા, મોહમ્મદ જઅફરને બોલાવી લાવ્યા, તેઓએ આવતાંજ પોતાના કાકાને નમીને સલામ કીધી પછી તેઓની પાસે જઈને બેઠાં.

મીર હુસૈનઅલી=બેટા ! મેં આજ તમને એક સલામ પુછવા માટે બોલાવ્યા છે.

મીર મોહમ્મદ જઅફર=આજ્ઞા ?

મીર હુસૈનઅલી=તમે જાણો છો કે મહારે એક તેર ચૌદ વરસની દીકરી રીવાય ખીજ કાંઈ અવલાદ નથી. મી-લકતમાં ત્રણ ગામ છે. બાકીની તેમાં વસ્તી રેવતછે. મત્વાડી તેણી માટે ઘણું છે, હવે હું તેના નીકાલ પઢાવી આપવા ચાહું છું, તારા દીવસ મને એજ ફિકર લાગી છે, એક દહાડો પહાડ જેવો જાય છે.

મોહમ્મદ જઅફર=આપે અત્યાર સુધી મહારી સાથે એ વિશે કાંઈ વાત કરી નથી નહીં તો હું વાત કરતા. આપ જાણો છો કે આપણા સગા બહાલાંઓમાં ઘણાં ભાગ્યે છે તેઓમાં ઘણાં લાયક પણ છે, આપ જેને ચાહતા હો. અને જેની તરફ આપનું વલણ હોય તે મને બતાવો હું તનમન ધનથી તે માટે કોશીશ કરી આપની ખીદમત બજાવી લાવીશ.

મીર હુસૈનઅલી=હા ઘણાં જણાં છે, એમાં કાંઈ શક નથી પણ મહારા વિચારનો શો ઉપાય થાય? હું ચાહું છું કે દીકરી અને મહારી રીવાયત અને માલ મીલકત

